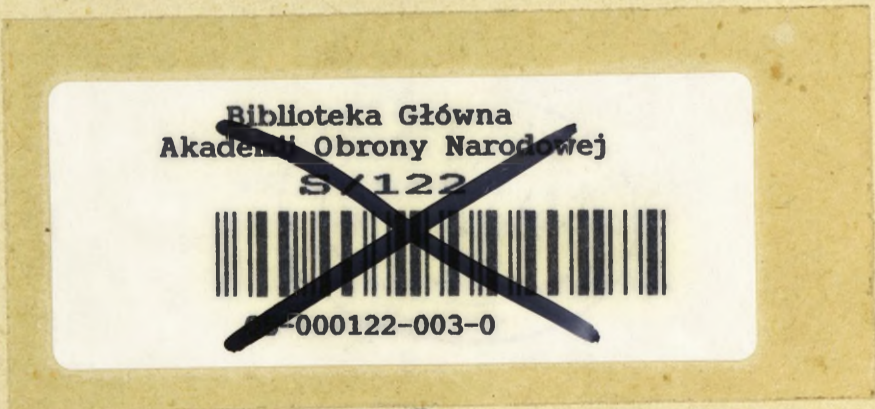

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO
im. gen. broni K. Świerczewskiego

KATEDRA nr II

ppłk dypl. A. KARPIŃSKI
injr dypl. Si. FERET

**Temat: ZARYS DZIAŁAŃ I SZTUKA WOJENNA ARMII
RADZIECKIEJ W WIELKIEJ WOJNIE NARODOWEJ ZSRR
(1941 – 1945)**

60577

1961

✓ L 104

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO
im. gen. broni K. Świerczewskiego

KATEDRA nr 11

~~159~~
3

ppłk dypl. A. KARPİŃSKI
injr dypl. Śi. FERET

**Temat: ZARYS DZIAŁAŃ I SZTUKA WOJENNA ARMII
RADZIECKIEJ W WIELKIEJ WOJNIE NARODOWEJ ZSRR
(1941 – 1945)**

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej

~~S 122~~

~~000122-003-0~~

60577

1 9 6 1

A K A D E M I A S Z T A B U G E N E R A L N E G O

im. gen. bryg. prof. K. Swierczewskiego

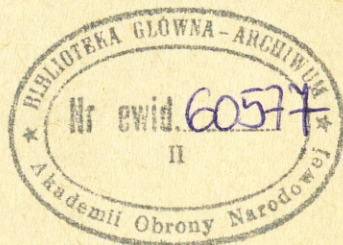
KATEDRA Nr 11

~~189~~

Rok szkolny 1961/1962

"ZATWIERDZAM"
SZEF KATEDRY NR 11

gen. bryg. prof. St. OKECKI

ppłk dypl. A. KARPINSKI, mjr dypl. St. FERET

Temat : Zarys działań i sztuka wojenna Armii
Radzieckiej w Wielkiej Wojnie Narodowej
ZSRR /1941 - 1945/.

+ 13 stron

Warszawa - Rembertów

wrzesień

1961 r.

Temat : Zarys działań i sztuka wojenna Armii Radzieckiej
w Wielkiej Wojnie Narodowej ZSRR 1941 - 1945.

Treść :

Część I : Zarys działań i sztuka wojenna Armii Radzieckiej
w Wielkiej Wojnie Narodowej ZSRR 1941 - 1943.

1. Periodyzacja Wielkiej Wojny Narodowej ZSRR.
2. Początek Wielkiej Wojny Narodowej ZSRR. Okres odwrotu i walk obronnych Armii Radzieckiej /22.VI.1941 - 18.IX.1942/.
 - a/ Sytuacja wojskowo - polityczna i plany stron w przededniu napadu Niemiec hitlerowskich na ZSRR.
 - b/ Kampania letnio - jesienna 1941 r.
 - c/ Kampania zimowa 1941/1942 r. - przeciwnatarcie Armii Radzieckiej pod Moskwą, Tychwinem i Rostowem.
 - d/ Kampania letnio - jesienna 1942 r. - bitwa obronna wojsk radzieckich pod Stalingradem i na Północnym Kaukazie.
3. Decydujący przełom w Wielkiej Wojnie Narodowej ZSRR.
 - a/ Kampania zimowa 1942/1943 r. - przeciwnatarcie pod Stalingradem i na Północnym Kaukazie oraz ogólne natarcie strategiczne Armii Radzieckiej na całym froncie.
 - b/ Kampania letnio - jesienna 1943 r.
 - Bitwa obronna wojsk radzieckich pod Kurskiem.
 - Przeciwnatarcie wojsk radzieckich w obszarze Kurska.
 - Ogólne natarcie strategiczne wojsk radzieckich na Ukrainie Lewobrzeżnej, w Zagłębiu Donieckim oraz na kierunku Smoleńska w lecie i jesieni 1943 r.
4. Ważniejsze zagadnienia radzieckiej sztuki wojennej w latach 1941 - 1943.

Część II : Zarys działań i sztuka wojenna Armii Radzieckiej
w Wielkiej Wojnie Narodowej ZSRR w latach 1944 - 1945.

1. **Ogólna sytuacja polityczno - wojskowa oraz położenie stron walczących na początku 1944 r.**
2. **Kampania zimowa 1944 r. rozgromienie strategicznych skrzydeł wojsk niemieckich w rejonie Leningradu i Nowogrodu oraz na Ukrainie prawobrzeżnej.**
3. **Kampania letnia 1944 r. wyeliminowanie z wojny Finlandii, rozbicie centralnego zgrupowania wojsk niemieckich na Białorusi, Litwie, Ukrainie Zachodniej i we wschodniej części Polski.**
4. **Kampania jesienno - zimowa 1944 r. rozbicie wojsk niemieckich na kierunku bałkańskim, w Republikach Nadpadana i na Węgrzech.**
5. **Ogólna sytuacja polityczno - wojskowa oraz połączenie stron walczących na początku 1945 r.**
6. **Kampania zimowo - wiosenna Armii Radzieckiej w 1945 r. - rozbicie wojsk niemieckich w Polsce, Prusach Wschodnich, załamanie kontrofensywy niemieckiej w rejonie jeziora Balaton, rozgromienie sił niemieckich na kierunku wiedeńskim i berlińskim oraz w zachodniej Czechosłowacji.**
7. **Działania wojenne Armii Radzieckiej na Dalekim Wschodzie w 1945 r.**
 - a/ **Rozgromienie wojsk japońskich w Mandżurii.**
 - b/ **Walki na Sachalinie i Wyspach Kurylskich.**
8. **Ważniejsze zagadnienia radzieckiej sztuki wojennej w latach 1944 - 1945.**

4

I. ZARYS DZIAŁAŃ I SZTUKA WOJENNA ARMII RADZIECKIEJ W WIELKIEJ WOJNIE NARODOWEJ ZSRR 1941 - 1943 r.

1. Periodyzacja Wielkiej Wojny Narodowej ZSRR.

Wielka Wojna Narodowa była najcięższą i najokrutniejszą ze wszystkich wojen w dziejach narodów Związku Radzieckiego i stanowi ważny okres w jego historii. Wielka Wojna Narodowa była wojną sprawiedliwą i wyzwolenczą, w której siły zbrojne Związku Radzieckiego, ponosząc główny ciężar działań przeciwko niemieckiej armii faszystowskiej rozgromiły ją i zmusiły do bezwarunkowej kapitulacji.

Ze względu na przebieg działań wojennych w poszczególnych latach i ich cechy charakterystyczne, Wielką Wojnę Narodową dzieli się na trzy zasadnicze okresy.

Pierwszy okres WWN ZSRR /22.VI.1941 - 18.XI.1942 r./

nosi nazwę okresu wymuszonego odwrotu i walk obronnych Armii Radzieckiej. W czasie tego okresu Niemcom faszystowskim nie udało się załamać bohaterkiego oporu radzieckich sił zbrojnych oraz całego narodu Radzieckiego i zrealizować planu wojny "błyskawicznej" przeciwko ZSRR.

Drugi okres WWN ZSRR /19.XI.1942 r. - koniec 1943 r./

nosi nazwę okresu zasadniczego przełomu w wojnie. W okresie tym Armia Radziecka zdołała wyrwać ostatecznie inicjatywę strategiczną z rąk dowództwa niemieckiego, przeszła do zdecydowanego natarcia, w czasie którego zadała armiom niemieckim olbrzymie straty i wyzwoliła dwie trzecie terytorium opanowanego przez nie w latach 1941/1942.

Trzeci okres WWN ZSRR /styczeń 1944 - maj 1945 r./ nosi

nazwę okresu ostatecznych zwycięstw Armii Radzieckiej i zwycięskiego zakończenia wojny. W okresie tym Armia Radziecka całkowicie wyzwoliła ziemię radziecką i kraje wschodniej Europy od najeźdźców faszystowskich, przeniosła działania wojenne na terytorium nieprzyjaciela, rozgromiła, wspólnie z armiami sprzymierzonymi państw zachodnich, faszystowską armię niemiecką i zmusiła ją do bezwarunkowej kapitulacji w dniu 8.V.1945 r.

Po rozgromieniu Niemiec hitlerowskich w Europie Armia Radziecka, wierna swym zobowiązaniom sojuszniczym, przeprowadziła w okresie od 9.VIII. do 2.IX.1945 r. oddzielną

kampanię na Dalekim Wschodzie, celem której było rozgromienie wojsk japońskich w Mandżurii, na Sachalinie i wyspach Kurylskich. Kampania ta stanowi część składową drugiej wojny światowej, jednakże nie^wchodzi ona w skład Wielkiej Wojny Narodowej ZSRR.

2. Początek Wielkiej Wojny Narodowej ZSRR. Okres odwrotu i walk obronnych Armii Radzieckiej /22.VI.1941 r. - 18.IX.1942 r.

a/ Sytuacja wojskowo - polityczna i plany stron w przededniu napadu Niemiec hitlerowskich na ZSRR.

Druga wojna światowa rozpoczęta w Europie przez Niemcy hitlerowskie w 1939 r. przyniosła armii niemieckiej szereg sukcesów. Do lata 1941 r. Niemcy opanowali większość krajów europejskich, podporządkowały sobie ich gospodarkę i poważnie zwiększyły swój potencjał wojskowo - ekonomiczny. Ilustrują to podane cyfry ^{x/}

Wyszczególnienie	Jednostka obliczenia	Niemcy w granicach z 1937r.	Niemcy wraz z krajami okupowanymi i satelitami w 1941 r.
Ludność	mln osób	70,2	290,0
Robotnicy przemysłowi	- " -	10,0	28,0
Wydobycie węgla	mln ton	257,4	400,0
Wydobycie ropy naft.	- " -	0,9	7,5
Produkcja stali	- " -	20,8	31,8

Uzbrojenie dla armii niemieckiej produkowały zakłady niemal całej okupowanej Europy. Robotników niemieckich, wcielonych do armii, zastępowano wywiezionymi do Rzeszy z krajów okupowanych. Zwiększyło to znacznie możliwości mobilizacyjne armii niemieckiej.

W wyniku zwycięstw na zachodzie Europy, Niemcy faszystowskie zwiększyły swą potęgą militarną, a ich siły zbrojne zdobyły doświadczenia w prowadzeniu wojny na dużą skalę. W kwietniu 1941r. niemieckie siły zbrojne pomyślnie zakończyły kampanię na Bałkanach.

x/ Istota Wielkiej Ojczyźnianej Wojny Sowieckiego Sojuszu 1941 - 1945. Tom I s. 377. Wyd. Moskwa 1960 r.

W ten sposób dowództwo niemieckie uzyskało korzystne warunki do napadu na Związek Radziecki, przeciwko któremu mogło skierować niemal całość posiadanych sił.^{xx/}

Niemcom udało się również zmontować antyradziecką koalicję państw faszystowskich, w skład której wchodziły Włochy, Finlandia, Rumunia, Węgry, Słowacja. Oddały one do dyspozycji dowództwa niemieckiego 29 dywizji, 16 samodzielnych brygad, dywizję kawalerii oraz około 170 czołgów i 1000 samolotów.

Plan wojny przeciwko ZSRR nazywany "Planem Barbarossa" przewidywał wykonanie silnego niespodziewanego uderzenia na froncie od M. Barentsa do M. Czarnego. Rozbicie Armii Radzieckiej nad granicą miało nastąpić przy pomocy głębokich uderzeń wojsk pancernych, wspartych dużymi siłami lotnictwa.

Następnie przewidywano błyskawiczne rozwinięcie tych uderzeń w głąb, celem uniemożliwienia mobilizacji, koncentracji i rozwinięcia sił głównych Armii Radzieckiej.

Działania wojenne przeciwko ZSRR trwać miały 6 - 8 tygodni. W wyniku ich wojska niemieckie miały opanować rubież : Archangielsk, Saratów, Astrachań /głębokość 1300 - 2200 km/ i zwycięsko zakończyć wojnę.

W celu realizacji powyższego planu dowództwo niemieckie rozwinęło wzdłuż granicy ZSRR od M. Barentsa do M. Czarnego /długość ok. 3000 km/ potężne siły w składzie dwunastu armii i czterech grup pancernych tj. 132 dywizje i 16 brygad. Razem: 3.300 tys. ludzi, 50 tys. dział i moździerzy, ok. 3580 czołgów i 4940 samolotów.^{x/} Do działań wojennych przeciwko ZSRR na morzach Bałtyckim, Barentsa i Czarnym skierowane : 58 okrętów liniowych, 40 okrętów specjalnego przeznaczenia, 80 okrętów podwodnych oraz 27 okrętów liniowych, 67 okrętów specjalnego przeznaczenia i 6 okrętów podwodnych należących do Rumunii i Finlandii. W przededniu napadu na ZSRR wojska lądowe i siły powietrzne Niemiec hitlerowskich i ich sojuszników ześrodkowane nad granicami Związku Radzieckiego, rozwinięte zostały w następujący sposób /szkic nr 1/.

x/ Siły zbrojne Niemiec w dniu 1.VI.1941 r. liczyły ogółem 214 dywizji /w tym 21 pancernych i 14 zmotoryzowanych/, 5640 czołgów i 10000 samolotów. Z tej liczby do działań przeciw ZSRR dowództwo niemieckie skierowało ok. 153 dywizji /w tym 17 pancernych, 13 zmotoryzowanych/, 50 tys. dział i moździerzy, 3940 samolotów i 3410 czołgów.

xx/Siły niemieckich wojsk lądowych, powietrznych i merskich z jednostkami zabezpieczenia i tyłowymi liczyły łącznie 4.400 tys. ludzi, a z wojskami państw satelitów około 5000000 ludzi.

W północnej części Finlandii znajdowała się niemiecka armia "Norwegia" w składzie czterech dywizji niemieckich i dwóch dywizji fińskich. Jej zadaniem było opanować Murmańsk - najważniejszy port na północy - oraz rozwijać natarcie na kierunkach : murmańskim, kandałaskim i uchcińskim. Główne siły armii "Norwegia" ześrodkowały się na dwóch pierwszych kierunkach.

W południowej części Finlandii na południe od jeziora Oulu do Zatoki Fińskiej rozwinięto dwie armie fińskie /Karelska i Południowo-Wschodnia/ w składzie 15 dywizji /w tym jedna niemiecka/, dwóch brygad piechoty i jednej brygady kawalerii. Obie te armie nacierając w kierunku rz. Swir i Leningradu miały, współdziałając z wojskami niemieckiej grupy armii "Północ" opanować Leningrad. Natarcie wojsk niemieckich i fińskich z Finlandii wspierała 5 niemiecka flota powietrzna i lotnictwo fińskie, liczące razem 900 samolotów bojowych.

W Przechłach Wschodnich od wybrzeży M. Bałtyckiego do m. Gokdap na froncie szerokości 230 km zajęła pozycje wyjściowe do natarcia grupa armii "Północ" /dowódca feldmarszałek von Leeb/ w składzie dwóch armii polowych /16 i 18/ i jednej grupy pancernych /4/. Liczyła ona razem 29 dywizji, w tym 3 pancernych i 3 zmotoryzowane. Natarcie jej miała wspierać 1 flota powietrzna w składzie 1070 samolotów bojowych. Grupa armii "Północ" miała zadanie rozbić wojska radzieckie w Republikach Nadbałtyckich i współdziałając z jednostkami szybkimi grupy armii "Środek" oraz wojskami fińskimi opanować Leningrad i Kronsztadt.

Od m. Gokdap do bagien poleskich, na froncie szerokości 550 km, było rozwinięte najsilniejsze zgrupowanie wojsk niemieckich - grupa armii "Środek" /dowódca feldmarszałek von Bock/ w składzie dwóch armii polowych /4 i 9/ i dwóch grup pancernych /2 i 3/. Ogółem posiadała ona pięćdziesiąt dywizji /w tym 9 pancernych, 6 zmotoryzowanych i 1 kawalerii/ i dwie brygady. Grupa armii "Środek" otrzymała zadanie okrążyć i zniszczyć wojska radzieckie znajdujące się na terytorium Białorusi, a następnie

opanować rejon Połocka i Smoleńska. W ten sposób miała ona uzyskać warunki do współdziałania głównych sił swych wojsk pancernych z wojskami grupy armii "Północ", celem zniszczenia wojsk radzieckich w Republikach Nadbałtyckich i w obszarze Leningradu. Natarcie grupy armii "Srodek" miała wspierać 2 flota powietrzna w składzie 1670 samolotów bojowych.

Na południe od bagien poleskich od Lublina do ujścia Dunaju, na froncie szerokości 780 km, została ześrodkowana grupa armii "Południe" /dowódca feldmarszałek von Rundstedt/ w składzie dwóch armii polowych /6 i 17/ i grupy pancerniej /1/ rozwiniętych na terytorium Polski oraz trzech armii polowych /11 niemiecka oraz 3 i 4 rumuńska/ i węgierskiego korpusu szybkiego, rozwiniętych w Rumunii i na pograniczu węgiersko - radzieckim. Posiadała ona w swym składzie ogółem 57 dywizji /w tym 5 pancernych i 4 zmotoryzowane i 13 brygad^{x/}/

Zadaniem części wojsk zgrupowanych w Polsce było zniszczenie wojsk radzieckich na terytorium Zachodniej Ukrainy oraz rozwinięcie natarcia w kierunku rz. Dniepr celem uchwycenia przyczółków na jego wschodnim brzegu w obszarze Kijowa i przygotowania warunków do prowadzenia operacji zaczepnych na Ukrainie lewobrzeżnej. Pozostała część grupy armii "Południe", która była rozwinięta na terytorium Rumunii, miała początkowo wiązać wojska radzieckie nad rz. ^{Dunajem} Pruten, a następnie w miarę rozwoju działań zaczepnych przez główne siły grupy armii w kierunku Kijowa, miała ona rozwijać operacje wzdłuż wybrzeży M.Czarnego. Natarcie grupy armii "Południe" wspierać miała 4 flota powietrzna i lotnictwo rumuńskie, liczące razem 1300 samolotów bojowych.

W odwodach strategicznych, przeznaczonych do działań przeciwko ZSRR, dowództwo niemieckie posiadało 24, a od 4 lipca 26 dywizji /w tym 2 dywizje pancerne/ i dowództwo 2 armii polowej z gen.plk von Weichs na czele/. W toku pierwszych miesięcy walk w skład poszczególnych armii niemieckich weszły również dwie dywizje słowackie, włoski korpus ekspedycyjny, hiszpańska dywizja "ochotników" oraz ochotniczy faszystowski pułk francusko - belgijski.

x/ W składzie tych wojsk było 13 dywizji i 9 brygad wojsk rumuńskich oraz 4 brygady węgierskie.

Grupy pancerne wchodzące w skład poszczególnych grup armii miały przełamać front obrony wojsk radzieckich na wielu kierunkach i działając głębokimi klinami miały okrążyć i niszczyć wojska radzieckie rozwijając powodzenie w głąb ZSRR. Przewidywane tempo działań niemieckich wojsk pancernych, miało wynosić : w czasie marszu z walką 40 - 50 km na dobę ; w czasie działań w przestrzeni operacyjnej /marsz bez walki/ 80 - 90 km na dobę.^{x/}

Armie polowe nacierające za grupami pancernymi miały wykorzystać ich powodzenie oraz likwidować rozbite armie radzieckie.

Lotnictwo niemieckie otrzymało zadanie : sparaliżować działanie lotnictwa radzieckiego i zniszczyć go : wesprzeć działanie własnych wojsk naziemnych, a szczególnie grup pancernych ; po osiągnięciu celów operacyjnych, postawionych przed wojskami lądowymi wykonać szereg uderzeń na rejony przemysłowe i ośrodki administracyjne i polityczne ZSRR.

Niemieckie siły morskie miały zniszczyć radzieckie siły morskie na morzach : Bałtyckim, Czarnym i Barentsa, opanować ich bazy oraz współdziałać z wojskami lądowymi, rozwijającymi natarcie wzdłuż wybrzeży.

Rozwinięcie dużej ilości sił na kierunkach głównych uderzeń poszczególnych grup armii pozwoliło dowództwu niemieckiemu, na tych kierunkach, uzyskać wysokie nasycenie operacyjne i dużą przewagę sił nad wojskami radzieckimi. Np. Grupa Armii "Srodek" na swoich skrzydłach uzyskała następującą przewagę sił : w piechocie - trzykrotną, w artylerii - czterokrotną, a w czołgach i lotnictwie - pięciokrotną.

Wydawałoby się, że plan "Barbarossa" był dobrze opracowany. Dowództwo niemieckie zawczasu zmobilizowało i ześrodkowało nad granicą radziecką potężne siły własne i państw satelitów. Armia niemiecka posiadała bogate doświadczenia w prowadzeniu wojny na dużą skalę. Na wybranych głównych kierunkach uderzeń dowództwo niemieckie potrafiło ześrodkować duże siły i zapewnić sobie przewagę nad wojskami radzieckimi.

x/ Są to terminy używane w planach sztabów dowództwa niemieckiego.

Dowództwo niemieckie planując wojnę przeciwko ZSRR przeceniło jednak znaczenie planów wojennych oraz skutki pierwszego uderzenia, rozpatrując zrealizowanie planu wojny w oderwaniu od możliwości ekonomicznych, wojskowych i moralnych własnych i przeciwnika. Nie wzięło ono pod uwagę siły ZSRR i rozległych obszarów na jakich działać miała armia niemiecka, wielkiej żywotności armii wojen okresu maszynowego oraz możliwości odtwarzania odwodów w czasie wojny.

Dowództwo niemieckie liczyło na takie czynniki jak zaskoczenie i szybkość działań. Doprowadziło to do rozwinięcia w pierwszym rzucie strategicznym niemal wszystkich sił, przy zachowaniu stosunkowo niedużych odwodów.

Takie rozwinięcie strategiczne armii niemieckich było błędne. Mimo że uzyskały one dużą siłę uderzenia początkowego, to wobec głębokich zadań /do 2200 km/ i możliwości silnego oporu Armii Radzieckiej, nie posiadały one odpowiedniej ilości odwodów, a szczególnie wojsk szybkich w tych odwodach, dla potęgowania siły uderzeń w toku trwania całej kampanii.

x

x

x

Agresywne zamiary Niemiec hitlerowskich nie mogły być dla ZSRR czymś nieoczekiwanym. Cała polityka faszyzmu niemieckiego świadczyła o przygotowaniu wojny przeciwko ZSRR. Niebezpieczeństwo tej agresji stało się jeszcze bardziej możliwe gdy wojska niemieckie 1.IX.1939 r. napadły na Polskę, rozpoczynając drugą wojnę światową, a następnie kolejno podkijały zbrojnie coraz to nowe państwa europejskie. Pakt o nieagresji zawarty pomiędzy Niemcami, a ZSRR 23 sierpnia 1939 r. nie zapobiegał, a zaledwie odroczył niebezpieczeństwo agresji niemieckiej.

Wobec rozwijania się agresji Niemiec w Europie, rząd radziecki i dowództwo armii podjęło szereg czynności w celu zwiększenia siły obronnej ZSRR i podniesienia gotowości bojowej armii. Wzdłuż nowych zachodnich granic ZSRR rozpoczęto budowę umocnień i lotnisk bojowych. Niektóre jednostki zostały częściowo uzupełnione i przesunięte nad granicę.

Na wypadek wojny z Niemcami wzdłuż zachodnich granic ZSRR przewidywano rozwinięcie wojsk okręgów nadgranicznych, z których miało być utworzone pięć Frontów : na bazie leninogradzkiego Okręgu Wojskowego - Front Północny /7,14 i 23 A/; na bazie Samodzielnego Nadbałtyckiego Okręgu Wojskowego - Front Północno - Zachodni /8,11 i 27 A/ ; na bazie Samodzielnego Zachodniego Okręgu Wojskowego - Front Zachodni /3,4,10 i 13 A/, na bazie Samodzielnego Kijowskiego Okręgu Wojskowego - Front Południowo - Zachodni /5,6,12 i 26 A/ ; na bazie Odeskiego Okręgu Wojskowego - Front Południowy /9 a później i 18 A/.

W ten sposób każdy z Frontów miał posiadać od 2 - 4 armii tj. 6 - 8 korpusów piechoty, 6 - 7 dywizji lotnictwa, 1 - 4 korpusów kawalerii, 3 - 6 korpusów zmechanizowanych i jeden korpus powietrzno - desantowy.

W sumie nad granicą przewidywano rozwinięcie 15 - 16 armii tj. 153 dywizji. Siły te miały osłonić mobilizację i koncentrację sił głównych Armii Radzieckiej i przygotowanie się ich do działań zaczepnych, celem rozbicia wojsk niemieckich i wyrzucenia ich z granic ZSRR.

Związki przewidywane do osłony granic ZSRR miały posiadać w pełni nowoczesne uzbrojenie.^{x/} Jednak dowództwo radzieckie nie zdołało doprowadzić wojsk do stanów etatowych i należytej gotowości bojowej.

Między innymi nowa zachodnia granica ZSRR była nie w odpowiednim stopniu umocniona. Reorganizacja i przebranie armii, a zwłaszcza lotnictwa i wojsk pancernych nie było zakończone. Tworzenie od nowa, rozwiązanych w latach 1933 - 1939 korpusów zmechanizowanych było dopiero w toku realizacji. Korpusy te nie były ponadto odpowiednio przeszkolone do wykonywania zadań operacyjnych na korzyść armii i Okręgów Wojskowych /Frontów/.

x/ Np. korpus piechoty miał posiadać : 48 czołgów T-34 ; 39 samochodów panc., 15 samolotów i 3250 samochodów.
Korpus kawalerii : 192 czołgi BT ; Korpus zmechanizowany : 210 czołgów KW, 470 czołgów T-34, i BT-7, 310 czołgów T-26 i T-37. 72 czołgi miotaczy ognia, 243 samochodów pancernych.

Związki przeznaczone w skład poszczególnych Frontów bezpośrednio przed wybuchem wojny rozpoczęły dopiero otrzymywać nowy sprzęt /samoloty MIG-3, EA-3, JAK-1, PO-2, IŁ-2, czołgi KW i T-34, działa przeciwpancerne i przeciwlotnicze/. Sprzętu tego było jednak zbyt mało, a w dodatku nie został on w pełni opanowany przez żołnierzy. W chwili wybuchu wojny w dywizjach piechoty braki w ludziach wynosiły 15 - 20%, zaś w sprzęcie braki te były jeszcze większe. Bezpośrednio nad granicą było rozwinięte zaledwie 30 - 35% wojsk okręgów nadgranicznych, tj. ok. 40 dywizji piechoty i dwie dywizje kawalerii. Wojska przeznaczone w skład drugich rzutów armii i Frontów oddalone były od granicy od 170 do 500 km, a przesunięcie ich wymagało odpowiedniego czasu.

Nie można również pominąć faktów, który w poważnym stopniu wpłynął ujemnie na przebieg działań wojennych na samym początku wojny, a który polegał na tym, że w wyniku naruszenia praworządności socjalistycznej w latach 1937 - 1938 poważna grupa doświadczonych kadr dowódczych Armii Radzieckiej została poddana różnego rodzaju represjom /aresztowania, usunięcia z czynnej służby wojskowej itp./.

W tej sytuacji w chwili wybuchu wojny musiano wysuwać na wyższe stanowiska w wojsku dowódców związków taktycznych, ludzi dobrych, ale nie posiadających dostatecznego przygotowania i doświadczenia potrzebnego do kierowania działaniami związków operacyjnych. Musiało to wywrzeć ujemny wpływ na przebieg działań wojennych w początkowym okresie wojny.

Należy podkreślić, również fakt, że sam moment hitlerowskiego najazdu zaskoczył radzieckie związki operacyjne i taktyczne nad granicą. W poważnej mierze przyczyniła się do tego błędna ocena sytuacji wojskowo - politycznej w Europie dokonana przez J. Stalina. Wiadomości świadczące o przygotowaniach Niemiec faszystowskich do napaści na ZSRR oceniał on jako ^{rozśiewane} prowokacyjne /jedynie w celu zaostżenia stosunków pomiędzy Związkiem Radzieckim a Niemcami. Wychodząc z tego Stalin upoważnił agencję TASS do ogłoszenia w dniu 14.VI.1941 r. komunikatu, który głosił, że "szerzenie przez prasę zagraniczną : szczególnie angielską, wiadomości o bliskim początku wojny między ZSRR a Niemcami są zmyślane i nie mają żadnych podstaw"^{x/}.

x/ Prawda z dnia 14.VI.1941 r.

Skutki tego komunikatu są znane. Oczywiście nie miałyby one tak wielkiego znaczenia dla losów państwa, gdyby w kierowaniu krajem była zachowana leninowska zasada kierownictwa kolektywnego.

Tymczasem Stalin nie zawsze liczył się ze zdaniem innych i podejmował szereg decyzji jednoosobowo. Równocześnie Beria jako minister spraw wewnętrznych i bezpieczeństwa państwowego kategorycznie zabronił wojskom ochrony pogranicza otwierać ogień do samolotów niemieckich, które od stycznia 1941 r. do wybuchu wojny, naruszając granicę 152 razy rozpoznawały pas nadgraniczny terytorium radzieckiego.^{x/}

Tego rodzaju polityka kształtowała nastroje samouspokojenia, a nawet neztroski, dezorientowała aparat państwowy i sztaby wojskowe, a tym samym nie sprzyjała przygotowaniu państwa i sił zbrojnych do odparcia w każdej chwili niespodziewanej napaści Niemiec hitlerowskich. Przemysł radziecki nie został zawczasu zmobilizowany i prze-stawiony na produkcję wojenną. Prace obronne prowadzone na zachodniej granicy ZSRR w chwili wybuchu wojny nie zostały zakończone. Mobilizacja sił głównych Armii Radzieckiej została dopiero rozpoczęta. W wielu związkach taktycznych i operacyjnych oraz w niektórych okręgach wojskowych nie zarządzono gotowości bojowej. Wszystko to spowodowało, że radzieckie siły zbrojne były w początkowym okresie wojny niedostatecznie przygotowane do prowadzenia działań wojennych z silnym, dobrze uzbrojonym i doświadczonym w bojach przeciwnikiem.

b/ Kampania letnio - jesienna /22.VI. - 5.XII, 1941 r./ szkic nr 1/

Kampania letnio - jesienna 1941 r. dzieli się na trzy zasadnicze etapy działań wojennych : pierwszy od 22.VI. do 9.VII. ; drugi - od 10.VII do 30.IX ; trzeci od 1.X. do 5.XII. Pierwszy i drugi etap kampanii letnio - jesiennej 1941 r.

Dnia 22 czerwca 1941 r. o świcie niemieckie siły zbrojne dokonały napadu na ZSRR. W kilka dni później rozpoczęły działania wojenne wojska satelitów Niemiec. Radzieckie

x/ Istota Wielikoj Ołieczestwiennoj Wojny Sowietckiego Sojuza. Tom - 1, str. 479.

wojska osłonowe, znajdujące się nad granicą w składzie Frontów : Północnego /dowódca gen.lejt.Popow/ ; Północno - Zachodniego /dowódca gen.płk F.J.Kuźniecowa/ ; Zachodniego /dowódca gen.armii Pawłow/ ; Południowo - Zachodniego /dowódca gen.płk Kirponos/ i Południowego /dowódca gen.armii Tiuleniew/ zostały zaskoczone uderzeniami nieprzyjaciela.

Zaskoczenie to pozwoliło wojskom niemieckim rozwinąć błyskawiczne natarcie w głąb ZSRR. Lotnictwo niemieckie w pierwszych dniach wojny wykonało szereg uderzeń na lotniska niszcząc poważne ilości lotnictwa radzieckiego i zdobywając bezwzględne panowanie w powietrzu.

Niemieckie siły zbrojne zdobyły inicjatywę strategiczną na całym froncie działań. Rozcinając na części, obchodząc i okrążając wojska radzieckie, które nie były całkowicie zmobilizowane i rozwinięte do walki, niemieckie związki pancerne w szybkim tempie rozwijały natarcie w głąb ZSRR. Próby zatrzymania natarcia armii niemieckich obroną na przypadkowych, nie przygotowanych rubieżach, lub przy pomocy przeciwuderzeń odwodów armijnych i Frontowych nie dawały rezultatów.

Armia niemiecka przewyższała wojska radzieckie doświadczeniem w prowadzeniu działań wojennych, co przynosiło jej sukcesy. Na skutek zaskoczenia, a często też w wyniku nieumiejętnych i nieskoordynowanych działań, Armia Radziecka cofała się na całym Froncie. Na przykład Front Zachodni broniący się w pasie natarcia grupy armii "Środek" w ciągu dwóch dni został zmuszony do opuszczenia zajmowanych rubieży obronnych i przeszedł do odwrotu w całym pasie obrony.

Dowódca tego Frontu utracił panowanie nad poszczególnymi armiami, w rezultacie czego prowadziły one działania samodzielnie nie współdziałając z sobą, a wykonywane przez nie przeciwuderzenia nie dały żadnych większych rezultatów. W wyniku tego wojska niemieckie okrążyły część sił Frontu w rejonie Mińska, częściowo zniszczyły je i w pierwszych dniach lipca wyszły na przedpola Smoleńska. Wojska pozostałych Frontów radzieckich tocząc zacięte walki z przeważającymi siłami nieprzyjaciela również zmuszone były wycofać się w głąb ZSRR.

Ok. 9 lipca tj. pod koniec pierwszego etapu kampanii letnio - jesiennej, linia frontu przejściowo ustaliła się na

następującej rubieży : na zachód od Murmańska, Kandałakszy i Uchty, na północ od jez. Ładogi i Wybonga, w północnej części Zatoki Ryskiej i dalej na linii Psków, Witebsk, Mohylew i Żłobin, nad rzeką Horyń, w rejonie Żytomierza, Kamieńca - Podolskiego oraz nad rzeką Prut i Dunaj.

Dnia 10 lipca dla koordynacji działań poszczególnych Frontów i zorganizowania przez nie ciągłego, strategicznego frontu obrony, decyzją Państwowego Komitetu Obrony ZSRR^{x/}, zorganizowano dowództwa wojsk walczących na poszczególnych kierunkach strategicznych :

- Dowództwo północno - zachodniego kierunku strategicznego /obejmujące Fronty : Północny i Północno - Zachodni ; Floty ; Bałtycką i Północną^{xx/} powierzono marszałkowi Woroszyłowowi. Członkiem Rady Wojennej był A.Żdanow ;
- Dowództwo zachodniego kierunku strategicznego /obejmujące Front Zachodni a później Odwodowy, Centralny, Briański i Kaliniński^{xxx/} powierzono marszałkowi J.Timoszenko. Członkiem Rady Wojennej był N.Bułganin ;
- Dowództwo południowo - zachodniego kierunku strategicznego /obejmujące Fronty : Południowo - Zachodni i Południowy oraz Flotę Czarnomorską i Azowską Flotyllę Wojenną^{xxx/} powierzono marszałkowi Budionnemu. Członkiem Rady Wojennej był N.Chruszczow.

Od połowy lipca w walkach wzięły udział kolejno przybywające na front siły główne Armii Radzieckiej, których działanie zmusiło dowództwo niemieckie do stopniowego wprowadzenia do działań odwodów grup armii i odwodu naczelnego dowództwa.

Niemniej jednak po krótkiej przerwie operacyjnej armie nieprzyjaciela wznowiły natarcie, rozpoczynając drugą etap kampanii letnio - jesiennej. Zadały one wojskom radzieckim nowe uderzenia, przekłamały front ich obrony na szeregu kierunkach i do końca września wyszły na rubież : na zachód od Murmańska i Uchty, nad rzekę Swir, na północ i południe od Leningradu i dalej na linię Andreapol, Jelnia, Głuchów,

x/ Utworzony został w dniu 30 czerwca. Na czele jego jako przewodniczący stanął Stalin. Komitet ten w toku wojny skupiał w swych rękach wojskowe, polityczne i gospodarcze kierownictwo Związkiem Radzieckim.

xx/Istniało do jesieni 1941 r.

xxx/Istniało do wiosny 1942 r.

Portawa, Dniepropietrowsk, Taganrog, Armiańsk /do 16.10. 1941 roku bronika się oblegana przez wojska rumuńskie i niemieckie Odessa/.

Dalsze natarcie wojsk niemieckich zostało przejściowo zatrzymane na całym froncie.

W okresie od czerwca do końca września Armia Radziecka, mimo szeregu niepowodzeń i olbrzymich strat, zdołała opóźnić natarcie nieprzyjaciela w głąb ZSRR i wygrała czas niezbędny do zmobilizowania i rozwinięcia sił głównych i utworzenia przez nie ciągłego frontu obrony pod Leningradem, na przedpolach Moskwy i pod Rostowem.

Dotychczasowy przebieg działań wojennych wykazał, że dowództwo niemieckie zużyło już w walkach odwody strategiczne, nie posiadając możliwości dalszego potęgowania siły uderzeń w miarę rozwijania natarcia w głąb ZSRR. Mimo, że wojska niemieckie w okresie tym uzyskały duże sukcesy włamując się w głąb ZSRR od 700 do 1100 km, to jednak tempo ich natarcia stale malało.

W pierwszych dniach wojny średnie tempo działań wojsk niemieckich wynosiło około 60 km na dobę, a w sierpniu i wrześniu już tylko około 5 km na dobę.

Ogólne średnie tempo działań wojsk niemieckich w okresie od 22.VI. do 29.IX. wynosiło tylko 7 - 20 km na dobę, zamiast planowanych 30 - 35 km.

Armie niemieckie początkowo rozwijały natarcie głównymi siłami na froncie około 1000 km, a we wrześniu ogólna szerokość natarcia ich sił głównych wynosiła już ponad 1500 km. Spowodowało to spadek nasycenia operacyjnego i przedczesne zużycie odwodów strategicznych i zmusiło dowództwo niemieckie do ograniczenia działań zaczepnych do trzech kierunków strategicznych /Leningrad, Moskwa, Rostów/.

Trzeci etap kampanii letnio - jesiennej 1941 r. - bitwy obronne pod Moskwą, Leningradem i Rostowem.

Mimo przejściowego zatrzymania natarcia nieprzyjaciela, w końcu września sytuacja na froncie radziecko - niemieckim była nadal niezwykle napięta. Dowództwo niemieckie zdecydowało wamówić działania zaczepne przed nadejściem zimy i za wszelką

cenę zdobyć Leningrad, Moskwę i Rostów oraz zmusić Związek Radziecki do kapitulacji.

W tym celu grupa armii "Srodek" rozwinięta na rubieży : pomiędzy Wielkimi Łukami, a Konotopem /szer. 700 km/ została wzmocniona odwodami i związkami pancernymi przerzuconymi spod Leningradu /4 grupa pancerna/. W skład jej wchodziło 80 dywizji, w tym : 14 pancernych, 8 zmotoryzowanych i 3 dywizje ochrony. Stanowiło to 38% piechoty oraz 64% wojsk pancernych i zmotoryzowanych /ponad 850 czołgów/ wszystkich sił niemieckich, działających przeciwko ZSRR. Wojska grupy armii wspierała 2 flota powietrzna licząca 950 samolotów.

Główne siły grupy armii "Srodek" ześrodkowane zostały w trzech zgrupowaniach uderzeniowych :

- 3 grupa pancerna i 9 armia polowa ześrodkowane zostały w rejonie Smoleńska. Miały one wykonać uderzenie w kierunku: Rzew, Kalinin, Moskwa ;
- 2 grupa pancerna i 2 armia polowa ześrodkowane zostały w rejonie Kriczewa. Miały one wykonać uderzenie w kierunku Orła, Tuły i Moskwy ;
- 4 grupa pancerna i 4 armia polowa ześrodkowane zostały w rejonie Rosławla. Miały one wykonać uderzenie w kierunku na Wiaźmę i Moskwę.

Uderzenia te miały doprowadzić do okrążenia i zniszczenia wojsk radzieckich, broniących się na zachód od Moskwy, zdobycia stolicy ZSRR i zwycięskiego zakończenia wojny. Równocześnie dowództwo armii niemieckiej zamierzało nadal prowadzić działania zaczepne w rejonie Leningradu i Rostowa, celem połączenia się wojsk grupy armii "Północ" z wojskami fińskimi nacierającymi na Leningrad od północy oraz ostatecznego zdobycia Zagłębia Donieckiego i Rostowa przez wojska grupy armii "Południe".

Dowództwo radzieckie rozpoznało jednak na czas zamiar nieprzyjaciela i przeznaczyło do obrony kierunku moskiewskiego Fronty : Zachodni /dowódca gen.płk J.Koniew/ ; Odwodowy /dowódca marszałek S.Budionny/, który częściowo bronił się w pierwszym rzucie, a częściowo pogłębiał obronę wojsk Frontu Zachodniego ; część sił Frontu Briańskiego /dowódca gen.płk A.Jeremienko/ i Północno -

Zachodniego /dowódcą gen.lejt. Kuroczkin/. Fronty te miały zadanie nie dopuścić nieprzyjaciela do Moskwy i przez uporczywą obronę zajmowanych rubieży wygrać czas potrzebny na formowanie i zgrupowanie nowych odwodów strategicznych i w ten sposób stworzyć warunki do przejęcia inicjatywy strategicznej z rąk nieprzyjaciela.

Wojska broniące kierunku moskiewskiego rozbudowały system rubieży obronnych i zapór na znaczną głębokość /ok. 250 km/. Ogółem rozbudowano trzy rubieże obronne. Wojska Frontów broniących się w pierwszym rzucie rozbudowywały obronę na rubieży : Ostaszków, Andreapol, Głuchów o głębokości do 60 km. Na rubieży : Rzew, Wiaźma, Kirow wojska Frontu Odwodowego przygotowywały tzw. Wiaziemską rubież obrony o głębokości do 50 km. Na rubieży : Wołkokołamsk, Możajsk, Kaługa przygotowano tzw. rożańską rubież obrony głębokości do 50 km, a wokół Moskwy dwa pasy obronne o ogólnej głębokości 20 - 30 km. Rozbudowa tych rubieży nie została jednak zakończona. Gotowość ich rozbudowy wahała się w granicach 40 - 80%. Rubieże w głębi nie były w pełni obsadzone przez wojska. Mimo, że wojska radzieckie broniące kierunku moskiewskiego posiadały ilość dywizji równą ilości dywizji grupy armii "Srodek", to jednak dywizje radzieckie były znacznie słabsze od dywizji niemieckich.

Wojska radzieckie broniące kierunku moskiewskiego posiadały zaledwie 382 czołgi, tj. ok. 2,2 razy mniej i 400 samolotów, tj. 2 - 5 raza mniej od wojsk niemieckich. W sile żywej przeciwnik posiadał 40%, a w artylerii i moździerzach 90% przewagę.

W skali operacyjnej i taktycznej obrona wojsk radzieckich była płytka. Głębokość obrony armii średnio sięgała do 30 km. Taktyczna strefa obrony, której broniły dywizje piechoty, posiadała tylko główny pas obrony o głębokości 3 - 6 km. Obronę cechowało niskie nasycenie sił i środków. Poważnym brakiem obrony była mała ilość dział przeciwpancernych.

Bitwa pod Moskwą rozpoczęła się 30 września 1941 r. Silne uderzenia wojsk niemieckich doprowadziły do przełamania obrony Frontu Zachodniego w rejonie Smoleńska i pod Rosławlem oraz obrony Frontu Briańskiego na kierunku Orła. Do połowy

października wojska pancerne grupy armii "Srodek" przerwały się w głąb obrony wojsk radzieckich na głębokość 150 - 200 km, opanowały Kalinin, Wiaźmę i rozwijały natarcie w kierunku Tuły.

Jednak na skutek coraz to bardziej wzrastającego oporu wojsk Frontu Zachodniego /od 10.X. dowódcą gen.armii G.Żukow/ i Briańskiego, wzmocnionych nowymi jednostkami oraz szeregu przeciwuderzeń wykonanych w końcu października w rejonie Kalinina, natarcie armii niemieckich zostało zatrzymane na rubieży: Ostaszów, Wołokołamsk, Aleksin, Tuła, Jelec, Liwny.

W tej sytuacji dowództwo niemieckie zmuszone było zarządzić w działaniach 2 tygodniową przerwę operacyjną, w celu przegrupowania sił dla wykonania decydującego uderzenia na stolicę ZSRR. Wojska radzieckie zaś uzyskały czas do ponownego utworzenia ciągłego frontu obrony.

W czasie gdy trwały walki pod Moskwą wojska radzieckie prowadziły również zacięte walki obronne w rejonie Tychwina k/Leningradu i w rejonie Rostowa. Bronił się też Sewastopol i Półwysep Kierczeński.

W pierwszej połowie listopada 1941 roku sytuacja na froncie radziecko - niemieckim była nadal groźna. Przeceniając rezultaty działań uzyskane w październiku, dowództwo niemieckie przygotowało nowe natarcie na Moskwę, celem którego było okrążenie i zniszczenie wojsk Frontu Zachodniego oraz opanowanie stolicy ZSRR.

Przygotowując decydujące uderzenie na Moskwę dowództwo niemieckie użyło w składzie grupy armii "Srodek" 51 dywizji w tym 13 pancernych i 5 zmotoryzowanych, liczących około 1000 czołgów oraz 300 dział i moździerzy. Siły te wspierała 2 flota powietrzna w składzie 600 samolotów.

Armie grupy armii "Srodek" tworzyły dwa zgrupowania uderzeniowe : północne - w rejonie Wołokołamska w składzie dwóch grup pancernych /3 i 4/ i kilku dywizji piechoty. Miało ono zadanie wykonać uderzenie w ogólnym kierunku na Klin, Dmitrow i wyjść na tyły Moskwy w rejon Nogińska ; południowe /2 armia pancerna/ ześrodkowane na południowy zachód od Tuły. Miało ono zdobyć Tułę i wykonując uderzenie w kierunku północnym wyjść w rejon Nogińska, celem nawiązania łączności z wojskami 3 i 4 grupy pancernej nacierającymi od północy.

Bezpośrednie uderzenie na Moskwę z zachodu wykonywać miała 4 armia polowa. Lewe skrzydło zgrupowań uderzeniowych osłaniała 9 armia, a jego prawe skrzydło zabezpieczała 2 armia, która miała nacierać na Jelec. Przygotowanie nowego natarcia na Moskwę trwało około 2 tygodni.

W okresie tym jednak sytuacja wojsk niemieckich znacznie się pogorszyła. Wczesna zima utrudniała działania. Rozciągnięte linie komunikacyjne znajdowały się pod stałymi atakami radzieckich partyzantów. Wojska niemieckie nie były przygotowane do prowadzenia działań w zimie. Nie były zaopatrzone w ciepłe umundurowanie, często brakowało im paliwa, a nawet żywności. Stan osobowy dywizji niemieckich zmniejszył się znacznie.^{x/} W przeciągu pięciu miesięcy wojny straty armii niemieckich wynosiły 743 tys. ludzi, czyli 23% stanu ich liczebności w chwili rozpoczęcia wojny.

Tymczasem w ciągu dwutygodniowej przerwy w działaniach wojska radzieckie umocniły zajmowane rubieże, a dowództwo pospiesznie koncentrowało w rejonie Moskwy świeże odwody. Obrona wojsk na kierunku Moskwy w skali strategicznej była płytsza od obrony w październiku /sięgała 100 - 120 km/, jednak zmniejszenie szerokości pasów obrony Frontów i armii i obsadzenie ich większą ilością wojsk, dawało większe nasycenie sił i środków i czyniło ją odporniejszą na uderzenia nieprzyjaciela. Lepiej nieco zorganizowana była również obrona przeciwpancerna.

W dniach 15 - 18 listopada zgrupowania uderzeniowe wojsk niemieckich przeszły do natarcia. Mimo przerwania obrony radzieckiej i zbliżenia się do Moskwy na odległość 20 - 30 km, wojska grupy armii "Srodek" nie były w stanie wykonać nakazanych im zadań. Na froncie radziecko - niemieckim dojrzał przełom na korzyść wojsk radzieckich.

Broniące się pod Moskwą wojska Frontu Zachodniego wzmocnione zostały odwodami. Uporczywa obrona oraz szereg przeciwuderzeń wykonanych w końcu listopada i początku grudnia doprowadziły do całkowitego wyczerpania nieprzyjaciela.

x/ H. Guderian "Wspomnienia Żołnierza" Wyd. Warszawa 1958 r.
strona 205.

Wreszcie 5 grudnia Hitler zmuszony był wydać rozkaz przejścia do obrony na całym froncie radziecko - niemieckim.

Tymczasem siły Armii Radzieckiej stale rosły. Ich stosunek wyraźnie zmianał się na korzyść wojsk radzieckich. Stwarzało to korzystny warunek do rozpoczęcia działań zaczepnych, celem wyrwania inicjatywy strategicznej z rąk nieprzyjaciela.

c/ Kampania zimowa 1941/1942 r. /6.XII.1941 r. - marzec 1942r./
przeciwnatarcie Armii Radzieckiej pod Moskwą, Tychwinem
i Rostowem /szkie nr 2/.

Kampania zimowa 1941/1942 r. rozpoczęła się dla Armii Radzieckiej w dogodniejszych warunkach aniżeli kampania letnio - jesienna 1941 r. W ciągu sześciu miesięcy wojska radzieckie poznały sposoby działań nieprzyjaciela, zdobyły duże doświadczenia bojowe i stały się równorzędnym przeciwnikiem wojsk niemieckich.

Oslabienie wojsk niemieckich, a równocześnie wzrost siły Armii Radzieckiej pozwoliły dowództwu radzieckiemu przygotować i w dniu 6 grudnia 1941 roku rozpocząć przeciwnatarcie, którego celem było rozbitcie wojsk grupy armii "Srodek" znajdujących się w obszarze Moskwy. Wojska niemieckie 5 grudnia przeszły do obrony, wobec tego nie tylko nie mogły jej przygotować, lecz nawet nie zdążyły one przyjąć ugrupowania obronnego. A zatem rozpoczęcie przeciwnatarcia w dniu 6 grudnia przez wojska radzieckie było pełnym zaskoczeniem dla nieprzyjaciela.

W przeciwnatarciu pod Moskwą wzięły udział trzy Fronty : Zachodni /dowódca gen.armii G.Żukow/ ; Kaliniński /dowódca gen.płk J.Koniew/ i Południowo - Zachodni /dowódca marsz. Timoszenko/.^{x/} Przed frontami tymi dowództwo radzieckie postawiło zadanie : rozgromić zagrażające Moskwie zgrupowania uderzeniowe nieprzyjaciela, znajdujące się na północ i południe od stolicy, wyrwać inicjatywę strategiczną z rąk nieprzyjaciela i dokonać radykalnego zwrotu w wojnie na swoją korzyść. Przeciwnatarcie Frontów

x/ 10.XI.1941r. Front Briański został rozformowany, a jego armie weszły częściowo w skład Frontu Zachodniego, a częściowo w skład Frontu Południowo - Zachodniego.

radzieckich wspierać miały wszystkie siły lotnictwa działającego w rejonie Moskwy oraz oddziały partyzanckie znajdujące się na tyłach grupy armii "Srodek".

Główne zadanie w kontrofensywie spełniał Front Zachodni, który miał przede wszystkim rozgromić i zniszczyć północne i południowe zgrupowanie nieprzyjaciela w rejonach : Klin, Sołniecznogorsk /3 i 4 grupę panc/ i Stalinogorsk /2 APanc/ następnie współdziałając z sąsiednimi Frontami rozwijać natarcie w kierunku na Wiaźnę, celem zniszczenia wojsk grupy armii "Srodek".

Front Zachodni nie posiadał przewagi nad nieprzyjacielem /w sile żywej 1 : 1,1 w artylerii 1 : 1,8 w czołgach, 1 : 1,4 i w lotnictwie 2 : 1/, jednak sprzyjające warunki - brak odwodów u nieprzyjaciela, słabość jego obrony, zaskoczenie - pozwalały liczyć na pomyślną realizację planowanej operacji.

Przeciwnatarcie wojsk radzieckich pod Moskwą początkowo rozwinęło się pomyślnie. Wojska prawego skrzydła Frontu Zachodniego, w wyniku koncentrycznych uderzeń w kierunku na Klin, przełamały obronę nieprzyjaciela na kilku kierunkach, rozbiły wojska 3 i 4 grupy pancernej i do 20 grudnia odrzuciły je na rubież rz. Łama i Rauza, gdzie natarcie ich zostało zatrzymane. Wojska lewego skrzydła Frontu Zachodniego wykonały szereg uderzeń koncentrycznych w kierunku na Stalinogorsk, rozgromiły 2 niemiecką armię pancerną i współdziałając z wojskami lewego skrzydła Frontu Południowo - Zachodniego do 30 grudnia wyszły na rubież : Aleksin, Kaługa, Bielew, Nowosil, Liwny.

W tym czasie /już od drugiej połowy listopada i w grudniu/ wojska Frontów : Leningradzkiego i Wołochowskiego prowadziły przeciwnatarcie w rejonie Tychwina pod Leningradem, a wojska Frontu Południowego pod Rostowem. W wyniku tych przeciwnatarć pod Tychwinem rozbita została część sił 16 niemieckiej armii polowej, a pod Rostowem 1 armia pancerna.

W styczniu 1942 r. przeciwnatarcie wojsk radzieckich pod Moskwą, Tychwinem i Rostowem przerosło w ogólne natarcie strategiczne na szeregu odcinkach frontu radziecko - niemieckiego.

Front posiadał dziesięć armii i dwa korpusy kawalerii. Razem 54 dywizje piechoty, 3 dywizje zmotoryzowane, 7 dywizji pancernych, 15 dywizji kawalerii, 5635 dział i moździerzy i 500 czołgów.

Armia Radziecka przejęła chwilowo inicjatywę strategiczną w swoje ręce. W tym też czasie wojska Frontu Zakaukaskiego /dowódca gen.lejt. Kozłow/ wykonały pierwszą, większą morską operację desantową na Półwyspie Kierczeńskim.

Największe rezultaty i rozmach osiągnęło natarcie na kierunku moskiewskim. Na kierunku tym wojska radzieckie odrzuciły wojska grupy armii "Srodek" na odległość około 400 km od Moskwy, rozbiły i zadały olbrzymie straty 50 dywizjom nieprzyjaciela.

W wyniku ogólnego natarcia do końca lutego 1942 roku wojska radzieckie opanowały rubież : rz. Wołchow, m.Wieliz, Rzew, Kirow, Mceńsk, Nowosil, Łozowaja, rz. Mius, Taganrog, Półwysep Kierczeński /bronił się również jeszcze Sewastopol.^{x/}

Dalsze próby natarcia wojsk radzieckich nie przyniosły im powodzenia przede wszystkim dlatego, że posiadały one nadal małą ilość sił i środków, a w szczególności wojsk pancernych /szybkich/, nie mogły zatem rozwinąć uzyskanych sukcesów i zmuszone były przejść do obrony na osiągniętych rubieżach. W czasie operacji zaczepnych w zimie 1941/1942 r. Armia Radziecka i jej dowództwo zdobyły szereg doświadczeń, które wykorzystywano umiejętnie w toku dalszych działań wojennych.

d/ Kampania letnio - jesienna 1942 r. /maj-listopad 1942r./
bitwa obronna wojsk radzieckich pod Stalingradem i na
Północnym Kaukazie /szkie nr 3_a/.

Wiosną 1942 r. sytuacja wojskowo - polityczna była dla ZSRR nadal bardzo napięta. Republiki Nadbałtyckie, Białoruś, Ukraina, Mołdawia i duża część Federacyjnej Republiki Rosyjskiej były okupowane przez wojska nieprzyjaciela. Związek Radziecki utracił węgiel Zagłębia Donieckiego, rudę manganową w Zagłębiu Nikopolskim, rudę żelazną w Zagłębiu Krzyworoskim, bogate obszary rolnicze na Ukrainie i szereg olbrzymich zakładów przemysłowych na południu kraju. Wojska nieprzyjacielskie blokowały nadal Leningrad i znajdowały się na dalekich przedpolach Moskwy.

^{x/} Na północy od M.Barentsa do jeziora Ładogi, od września 1941 r. linia frontu pozostawała bez zmian, zaś bohaterska obrona Sowastopola trwała do 1 lipca 1942 r.

W tym czasie, mimo prowadzenia wojny z Niemcami i Włochami przez Wielką Brytanię oraz Stany Zjednoczone, brak było w Europie drugiego frontu. Związek Radziecki podobnie jak w 1941 r. musiał nadal dźwigać główny ciężar wojny z blokiem państw faszystowskich z Niemcami na czele. Fakt ten wpływał na znaczny wzrost autorytetu i znaczenia ZSRR na arenie międzynarodowej.

Wraz ze wzrostem znaczenia międzynarodowego ZSRR, do wiosny 1942 r. polepszyła się znacznie jego sytuacja wewnętrzna. W rezultacie olbrzymiej pracy organizacyjnej KPZR i rządu oraz pełnej poświęcenia pracy robotników, kołchoźników i inteligencji, sytuacja wojskowo - ekonomiczna ZSRR zaczęła się polepszać. Do wiosny 1942 r. nastąpiło przestawienie całej gospodarki narodowej na tory wojenne. Nastąpiło też całkowite przebazowanie przemysłu we wschodnie rejony ZSRR. Znaczna część ewakuowanych na Ural i na Syberię zakładów przemysłowych rozpoczęła już normalną produkcję. W rezultacie przemysł osiągnął produkcję równą produkcji przedwojennej, a w dziedzinie poszczególnych rodzajów uzbrojenia nawet ją przekroczył. Np. produkcja : pistoletów maszynowych wzrosła 6-ciokrotnie, moździerzy - 3-krotnie, artylerii polowej - 2-krotnie, przeciwpancernej 4-krotnie, czokógów - 2,3 raza. Natomiast produkcja samolotów szturmowych wzrosła tylko nieznacznie, zaś samolotów myśliwskich i bombowych produkowano jeszcze nadal mniej niż przed wojną.

Ogólny wzrost produkcji wojennej umożliwił dowództwu radzieckiemu wyposażenie się zbrojnych w większe ilości doskonalszego sprzętu bojowego. Jednakże wojska radzieckie nadal odczuwały brak artylerii, czokógów i lotnictwa. Ponadto nie wszystkie jednostki radzieckie umiały wykorzystywać, w odpowiedni sposób, otrzymany nowoczesny sprzęt bojowy, Wynikało to z braku doświadczenia bojowego, szczególnie wśród nowoformowanych związków taktycznych i oddziałów Armii Radzieckiej.

Położenie wojskowo - polityczne Niemiec hitlerowskich i ich satelitów na wiosnę 1942 r. pogorszyło się znacznie. Nadzieje dowództwa niemieckich sił zbrojnych na szybkie rozgromienie ZSRR zawiodły. Zawiodły również nadzieje na izolowanie ZSRR na arenie międzynarodowej. Do wiosny 1942 r. powstała silna

koalicja antyfaszystowska, posiadająca ogromny potencjał wojskowo - ekonomiczny, w składzie 28 państw z ZSRR, USA i W. Brytanią na czele. W rezultacie na arenie międzynarodowej izolowane były Niemcy hitlerowskie. Fakt ten oraz klęski jakie poniosły niemieckie siły zbrojne w wojnie przeciwko ZSRR w jesieni 1941 i w zimie 1942 r. poważnie nadszarpnęły autorytet Niemiec hitlerowskich wśród państw satelitów.

Dowództwo niemieckich sił zbrojnych stanęło wobec perspektywy wojny długotrwałej, wynik której był daleko niepewny.

Wszystkie omówione wyżej czynniki spowodowały, że Hitler zdjął z zajmowanych stanowisk wielu generałów,^{x/} sam objął stanowisko naczelnego dowódcy wojsk lądowych na wschodzie i zdecydował wznowić działania zaczepne przeciwko ZSRR na wiosnę 1942 r. Tym razem główne uderzenie miało być wykonane na południowym skrzydle frontu radziecko-niemieckiego, celem ostatecznego rozbicia Armii Radzieckiej i szybkiego zakończenia wojny.

Zamiarowi temu sprzyjał fakt, że Niemcom do wiosny 1942 r. udało się znacznie zwiększyć produkcję sprzętu wojennego w stosunku do 1941 r. Np. produkcja artylerii wzrosła 2,5-razy, czołgów średnich i amunicji 2 razy, samolotów myśliwskich i bombowych 1,7 raza.

Równocześnie ze zwiększeniem produkcji uzbrojenia dowództwo niemieckich sił zbrojnych podjęło szereg przedsięwzięć, zmierzających do zwiększenia rezerw ludzkich potrzebnych mu do prowadzenia planowanych działań zaczepnych przeciwko ZSRR.

Przedsięwzięcia te pozwalały nie tylko na uzupełnienie strat, poniesionych w wojnie przeciwko ZSRR, ale też na zwiększenie ogólnego stanu liczebnego swych sił zbrojnych /z 214 dywizji i 7 brygad jakie posiadali Niemcy w czerwcu 1941 r. do 232 dywizji i 14 brygad w maju 1942 r. tj. ok. 6,2 mil. ludzi w armii czynnej/. Równocześnie rząd niemiecki zażądał zwiększenia liczby wojsk na froncie radziecko - niemieckim od państw satelickich.

x/ M.in. naczelnego dowódcę wojsk lądowych feldmarszałka Brauchitscha.

Rumunia miała skierować na front radziecki dwie armie w składzie 20 dywizji. Węgry jedną armię w składzie 12 dywizji i Włochy jedną armię w składzie 7 - 8 dywizji. Pozwoliło to uzupełnić straty armii poniesione na froncie wschodnim, a ponadto przerzucić na południowe skrzydło strategiczne tego frontu dodatkowo ponad 500 tys. żołnierzy i wiele nowego sprzętu. W sumie zatem w maju 1942 r. przeciwko ZSRR działało 217 dywizji i 20 brygad, tj. ok. 75% całości wojsk lądowych Niemiec i państw satelitów. Z sił tych na południowym skrzydle frontu radziecko - niemieckiego zgrupowano 59 dywizji piechoty, 7 dywizji pancernych, 5 zmotoryzowanych, 3 kawalerii i jedną brygadę piechoty. Siły te w kwietniu 1942 r. zorganizowane były w grupę armii "Południe" /feldmarszałek von Bock/ w składzie : 2, 6, 17 i 11 armii polowych, 1 armii pancernej, 2 armii węgierskiej /o niepełnym składzie/, ekspedycyjnego korpusu włoskiego rozwiniętego później w 8 armię oraz korpusu rumuńskiego. Stanowiło to 33% dywizji piechoty i 40% jednostek pancernych znajdujących się na froncie radzieckim. Wojska grupy armii "Południe" w początku maja nie były jeszcze całkowicie przygotowane do działań zaczepnych, które zgodnie z planem naczelnego dowództwa armii niemieckiej /dyrektywa nr 41 z 5.IV.1942 r./ miały być rozpoczęte na początku lata 1942 r.

Zgodnie z tą dyrektywą wojska grupy armii "Południe" miały zlikwidować przyczółki wojsk radzieckich na rz. Północny Doniec w rejonie Łozowaja, zdobyć Sewastopol i Półwysep Kierczeński, rozbić i zniszczyć wojska radzieckie działające na wschód od Kurska i Charkowa, wyjść na rubież Woroneż, Kantamirowka i Rostów i w ten sposób utworzyć dogodne warunki do zrealizowania głównego celu działań, przewidzianego w planie kampanii letniej 1942 r.

Głównym celem grupy armii "Południe" w kampanii letniej 1942 r. było zdobycie obszarów południowej części ZSRR położonych pomiędzy Donem, Wołgą, M.Kaspijskim, Górami Kaukaskimi i M.Czarnym i zniszczenie broniących tego obszaru radzieckich sił zbrojnych.

Dowództwo radzieckie opracowując plan działania na kampanię letnią 1942 r. uwzględniło wzrost siły i doświadczenia bojowego

własnych sił zbrojnych oraz znaczne osłabienie armii niemieckich. Zamierzano ono na początku lata 1942 r. przeprowadzić szereg operacji zaczepnych na całym froncie radziecko-niemieckim, w szczególności w rejonie Leningradu, Rżewa, Wiaźmy, Charkowa oraz na Krymie, które miały zapoczątkować wypędzenie okupanta z obszarów ZSRR.

Jednak operacje zaczepne rozpoczęte 12 maja w rejonie Charkowa i 8 maja na Krymie zakończyły się niepowodzeniem wojsk radzieckich. Największe niepowodzenie spotkało wojska Frontu Południowo - Zachodniego /dca marszałek S.Timoszenko/ w rejonie Charkowa. Front ten wykonał uderzenie w rejonie Charkowa na przeważające siły nieprzyjaciela i mimo przełamania obrony 6 armii niemieckiej, poniósł klęskę i zmuszony został do odwrotu na rubież rz. Don i w kierunku Stalingradu^{x/}

Również wojska Frontu Krymskiego, walczące na Krymie, zmuszone były w dniach od 15 do 19 maja do ewakuowania się na Półwysep Tamański. Ewakuacja Frontu Krymskiego pogorszyła znacznie sytuację wojsk Samodzielnej Armii Nadmorskiej broniącej dotąd bohatersko Sewastopola. Sewastopol został zdobyty przez 11 armię niemiecką w dniu 1 lipca. Nie miało również powodzenia natarcie podjęte przez wojska Frontu Leningradzkiego oraz natarcie wojsk Frontów Zachodniego i Kalinińskiego na kierunku moskiewskim.

Wobec porażki wojsk radzieckich na południowym skrzydle frontu, a szczególnie w rejonie Charkowa, dowództwo radzieckie opracowało nowy plan strategiczny, który przewidywał przejście do obrony w celu powstrzymania natarcia nieprzyjaciela na kierunku Stalingradu i Kaukazu. W tym celu rozpoczęto rozbudowę rubieży obronnych osłaniających Stalingrad od zachodu i południa.

x/ Klęska wojsk radzieckich w rejonie Charkowa spowodowana była złą oceną sił nieprzyjaciela w tym rejonie przez J.Stalina, który nie uwzględnił prośby Rady Wojennej Frontu Południowo-Zachodniego, żądającej zgody na zatrzymanie natarcia wojsk Frontu wobec stwierdzenia w tym rejonie dużych sił niemieckich, przygotowujących się do natarcia.

Równocześnie zorganizowano Front Stalingradzki /początkowo cztery, a później sześć armii ogólnowojskowych, 8 armia lotnicza i Wołżańska Flotylla Wojenna/, który od 12 lipca, pod osłoną wycofujących się z rejonu Charkowa wojsk Frontu Południowo - Zachodniego i Południowego, rozpoczął organizację obrony na rubieży : Pawłowskaja, Wierchnie-Kurmojarskaja /szer. 520 km/. Oprócz tego w rejonie Stalingradu rozpoczęto organizację dwóch armii pancernych /1 i 4/, które miały być oddane do dyspozycji dowódcy Frontu Stalingradzkiego /dowódcy : do 23.VII. marszałek S. Timoszenko, do 12.VIII. gen. lejtn. Gordow i od 12.VIII gen. płk Jeremienko/.

Front Stalingradzki skupiał główny wysiłek obrony na kierunku Kałacz - Stalingrad. Został on ugrupowany w jednym rzucie operacyjnym z odwodem /57 A/. Głębokość obrony Frontu wynosiła 120 km.

62 armia tego Frontu broniąca się na kierunku głównego uderzenia nieprzyjaciela w pasie 90 km ugrupowana została w jednym rzucie operacyjnym z oddziałami : ogólnym /DP/, pancernym /batalion czołgów/, przeciwpancernym /pułk artylerii ppanc/. W pasie obrony armii zorganizowano sześć rejonów przeciwpancernych, każdy w składzie 1 - 2 pułków artylerii ppanc. Ponadto w armii, w odległości 40 - 60 km od przedniego skraju obrony, zorganizowano 3 oddziały wydzielone /każdy w sile wzmocnionego pułku piechoty/, które miały zadanie opóźnić podejście nieprzyjaciela oraz rozpoznać jego siły.

Rubież obronna armii składała się z taktycznej strefy obrony - posiadała ona tylko główny pas obrony o głębokości 6 - 8 km i armijnej rubieży obrony rozbudowanej tylko w rejonie rozmieszczenia odwodów armii na odcinku 15 - 20 km, na głębokość 4 - 6 km. Nasycenie operacyjne armii przedstawiało się następująco : dywizja na 15 - 20 km, 17 dział i moździerzy, 3 czołgi i 4 działa ppanc, na 1 km frontu.

Jak widać obronę wojsk radzieckich cechowała w dalszym ciągu płytka rozbudowa taktycznej strefy obrony, dość niskie nasycenie sił i środków oraz słabość obrony przeciwpancernej.

x

x

x

Po sukcesach uzyskanych w maju i na początku czerwca w rejonie Charkowa i na Krymie, wojska niemieckie przeszły do pościgu w kierunku wschodnim.

W międzyczasie /do 7.VII/ grupa armii "Południe" została podzielona na dwie grupy armii: grupe armii "A" /dowódca feldmarszałek List/ w składzie : 17 i 11 armii polowej, 8 armii włoskiej i 1 armii pancernej ; i grupe armii "B" /dowódca gen.Weichs/ w składzie : 2 i 6 armii polowej, 2 armii węgierskiej i 4 armii pancernej.

6 armia polowa rozwijając powodzenie na kierunku Kantemirowka, Millerowo, około 20 lipca opanowała obszar położony po obu stronach górnego biegu rzeki Czyr. Wobec skutecznego rozwoju operacji na południowym skrzydle frontu dowództwo niemieckie doszło do wniosku, że wojska radzieckie zostały tak osłabione, iż wystarczy użyć nie-dużych sił by opanować łuk Donu oraz dolny bieg Wołgi ze Stalingradem i Astrachaniem. W tym celu zmieniło ono poprzedni plan działań i w dniu 23 lipca wydało dyrektywę nr 45 określającą dalszy tok operacji na południowym skrzydle frontu radziecko - niemieckiego.

Zgodnie z tą dyrektywą wojska grupy armii "A" miały rozbić wojska Frontu Południowego w obszarze na wschód od Rostowa i opanować Kaukaz. Wojska grupy armii "B" /szczególnie 6 armia polowa/ miały opanować Stalingrad oraz rubież rz. Wołgi na północ i południe od Stalingradu. Zmiana planu dowództwa niemieckiego spowodowała rozproszenie sił na dwa kierunki strategiczne /Stalingrad i Baku/ co w rezultacie przesądziło o załamaniu się ich działań zaczepnych i było zalążkiem późniejszej klęski tak w rejonie Stalingradu jak i na północnym Kaukazie.

Po podejściu do rubieży rz. Czyr wojska 6 armii niemieckiej podzielone zostały na dwa zgrupowania. Rozpoczęły one uderzenia w zbieżnym kierunku na Kałacz, celem rozbicia wojsk 62 armii broniących tego rejonu, opanowania przepraw na rz. Don i uchwycenia z marszu Stalingradu.

24 lipca wojska 6 armii niemieckiej przełamały obronę 62 armii i zagroziły przerwaniem się nad Don. Celem zniszczenia

wojsk niemieckich w rejonie włamania, Frontowi Stalingradzkiemu podporządkowane zostały 1 i 4 armia pancerna, które w dniach od 25-27 lipca wykonały przeciwuderzenia przeciwko wojskom 6 armii niemieckiej, zatrzymując jej natarcie na okres kilkunastu dni.

Silny opór wojsk 62 i 64 armii i przeciwuderzenia armii pancernych zmusiły dowództwo niemieckie do przerwania z rejonu Rostowa 4 armii pancernej, która otrzymała zadanie uderzenia na Stalingrad od południa.

4 armia pancerna posiadając zdecydowaną przewagę sił i środków przełamania obronę wojsk 51 armii w rejonie m. Cymlańskaja i 6 sierpnia podeszła do rubieży rz. Aksaj, gdzie natarcie jej zostało zatrzymane w wyniku przeciwuderzeń wojsk 64 i 57 armii oraz grupy operacyjnej Frontu Południowo - Wschodniego.^{x/}

Wykorzystując dużą przewagę sił wojska 6 armii niemieckiej sforsowały rz. Don, w dniu 23 sierpnia wykonały uderzenie na północ od Stalingradu, przełamały obronę wojsk radzieckich na prawym skrzydle 62 armii i w dniu tym wyszły na 10 km odcinku na Wołgę. Tym samym front obrony wojsk radzieckich w rejonie Stalingradu został rozerwany na dwie części.

Przeciwuderzenia wojsk radzieckich mające na celu zlikwidowanie tego wyłomu zakończyły się niepowodzeniem. Niemniej jednak w wyniku przeciwuderzeń wojska radzieckie zdołały uchwycić na południowym brzegu rzeki Don trzy duże przyczółki i zmusiły dowództwo niemieckie do skierowania w ten rejon część sił spod Stalingradu oraz znajdujące się dotąd w odwodach : 8 armię włoską i 3 armię rumuńską. Tymczasem 4 niemiecka armia pancerna nacierając na Stalingrad od południa w dniu 12 września nawiązała walki o miasto. Od 12 września obronę Stalingradu przejęła 62 armia /gen. Czujkow/. Jej walki obronne w mieście trwały do 18 listopada. Cechowała je duża uporczywość i aktywność. Do 18 listopada 62 armia zdołała utrzymać w Stalingradzie na

x/ 5 sierpnia 1942 r. Front Stalingradzki podzielono na dwa Fronty : Stalingradzki /63,21,62 A, 1 i 4 APanc/ i Południowo - Wschodni /64,57 i 57A/. Działania obu Frontów koordynował dowódca Frontu Płd-Wsch gen.płk Jeriomienko.

zachodnim brzegu Wołgi trzy nieduże przyczółki, wiążąc w walkach siły 6 armii polowej i 4 armii pancernej wojsk niemieckich.

W tym czasie również wojska Frontu Północno - Kaukaskiego /marszałek Budionny/ oraz Frontu Zakaukaskiego /gen.armii Tiuleniew/ zdołały zatrzymać natarcie wojsk grupy armii "A" na podgórzach Kaukazu. Tak więc w listopadzie 1942 r. Armia Radziecka zatrzymała natarcie wojsk niemieckich na całym froncie i zadała im olbrzymie straty. Wykonała ona zatem postawione przed nią zadanie - przygotowanie warunków do rozgromienia wojsk nieprzyjaciela w obszarze Stalingradu i na północnym Kaukazie i przejęcia inicjatywy strategicznej z rąk wroga.

3. Decydujący przełom w Wielkiej Wojnie Narodowej ZSRR

/listopad 1942 r. - grudzień 1943 r./

a/ Kampania zimowa 1942/1943 r. /listopad 1942 - marzec 1943r./

przeciwnatarcie pod Stalingradem i na Północnym Kaukazie oraz ogólne natarcie strategiczne Armii Radzieckiej na całym froncie szkic nr 4.

W połowie listopada 1942r. wojska radzieckie działające w rejonie Stalingradu zorganizowane były w trzy Fronty : Front Południowo - Zachodni /dowódca gen.lejt.Watutin/ zajmował rubież nad środkowym Donem o szerokości 250 km ; Front Doński /gen.lejt.Rokossowski/ zajmował rubież od m. Kletskaja do m.Jerzewka o szerokości 150 km ; Front Stalingradzki /gen.płk Jeriomienko/ zajmował rubież od m. Jerzewka do Astrachania o szerokości 600 km.

Przed wojskami tych Frontów w połowie listopada 1942 r. broniła się grupa armii "B" w składzie : 8 armii włoskiej, 3 armii rumuńskiej, 6 armii polowej, 4 armii pancernej oraz 6 rumuńskiego korpusu armijnego i 4 korpusu kawalerii zorganizowanych w 443 armię rumuńską. Razem : DP-36, DPanc-5, DZmct -4, DK-4, BP-2. Wojska te wspierała 4 flota powietrzna.

Wojska radzieckie znajdowały się w dogodnym położeniu w stosunku do wojsk przeciwnika, bowiem uchwytywały skrzydła

głównego zgrupowania wojsk niemieckich walczących o Stalingrad. Wojska niemieckie nie były w stanie dalej rozwijać natarcia, ale też i nie zorganizowały jeszcze dostatecznie silnej i głębokiej obrony. Ponadto na skrzydłach tego zgrupowania znajdowały się wojska rumuńskie i włoskie, których wartość bojowa nie była wysoka.

Uwzględniając fakt ten dowództwo radzieckie zdecydowało : siłami Frontu Południowo - Zachodniego i Stalingradzkiego wykonać zbieżne uderzenia na skrzydła zgrupowania wojsk niemieckich, znajdujących się pod Stalingradem, w ogólnym kierunku na Kałacz by okrążyć i zniszczyć wojska 6 armii polowej i 4 armii pancernej w tym rejonie. Poza tymi głównymi uderzeniami, Fronty Południowo - Zachodni i Stalingradzki miały częścią sił nacierać w kierunku rzeki Czyr i rzeki Aksaj w celu utworzenia wewnętrzznego frontu okrążenia wojsk niemieckich. Front Doński otrzymał zadanie rozbicia wojsk niemieckich znajdujących się w małym łuku Donu.

Operacja trwać miała 3 dni i miała zakończyć się okrążeniem wojsk nieprzyjaciela.

Fronty radzieckie mające brać udział w przeciwnatarciu ugrupowane były w jednym rzucie operacyjnym, a więc płytko, co uzasadnia się nie dużą głębokością ich operacji /120 - 140 km/.

W skład zgrupowań uderzeniowych Frontów wchodziły armie ogólnowojskowe i częściowo armie pancerne. Armie te przeważnie grupowały się w dwóch rzutach i posiadały w swym składzie grupy szybkie liczące 1-3 korpusów pancernych, zmechanizowanych i kawaleryjskich.^{x/}

Głębokie ugrupowanie armii działających na głównym kierunku uderzenia podyktowane było głębokością operacji armijnych /120 - 140 km/. Armie te miały wykonać zadanie Frontowe polegające na okrążeniu i likwidacji wojsk nieprzyjaciela.

Należy podkreślić, że poszczególne armie otrzymały pasy natarcia w granicach od 35 do 100 km, przy czym obronę nieprzyjaciela przełamwały tylko na wybranych odcinkach sięgających średnio 30% pasów natarcia. W ten sposób stosowano zasadę masowania sił na wybranych kierunkach, uzyskując wysokie nasycenie wojsk /dywizja na 2,5-5 km, około 80 dział i

x/ Armie te nie były w pełni pancernymi. Były to tzw. armie kombinowane. W skład ich wchodziły korpusy pancerne, zmotoryzowane i kawaleryjskie oraz związki piechoty /np. 5 APanc/.

moździerzy oraz 13 - 20 czołgów na 1 km frontu/.
Zapewniało to uzyskanie dogodnego stosunku sił na kierunkach głównych uderzeń i powodzenie planowanej operacji. x/

Przeciwnatarcie pod Stalingradem rozpoczęło się w dniach 19 - 20 listopada. Fronty Południowo-Zachodni i Doński rozpoczęły natarcie 19 listopada. W ciągu 4 godzin walki wojska Frontu Południowo-Zachodniego przełamały obronę nieprzyjaciela na głębokość 3 - 5 km i zapewniały warunki do wprowadzenia grup szybkich armii, które już w pierwszym dniu operacji przełamały obronę nieprzyjaciela na głębokość ok. 35 km.

W dniu 20 listopada do natarcia przeszły wojska Frontu Stalingradzkiego. Również w armiach tego Frontu w pierwszym dniu operacji do bitwy wprowadzono grupy szybkie armii, które rozwijając natarcie do 23 listopada dotarły do m. Kałacz i opanowały go wspólnie z wojskami grup szybkich armii Frontu Południowo - Zachodniego, dokonując okrążenia wojsk 6 armii polowej i 4 armii pancерnej.

Działający od północy Front Doński zamykał front okrążenia wojsk niemieckich od m. Kletskaja do Stalingradu.

W tym czasie część sił wojsk Frontu Południowo-Zachodniego utworzyła zewnętrzny front okrążenia od południowego zachodu, a część sił Frontu Stalingradzkiego utworzyła zewnętrzny front okrążenia od południa. Do końca listopada oddalony on był od wewnętrznego frontu okrążenia ok. 100 km, uniemożliwiając nieprzyjacielowi udzielenie pomocy z zewnątrz okrążonym pod Stalingradem wojskom 6 armii polowej i 4 armii pancерnej.

W końcu listopada i na początku grudnia wojska Frontu Stalingradzkiego i Dońskiego przygotowały operację mającą na celu likwidację okrążonych wojsk niemieckich pod Stalingradem. Jednak dowództwo niemieckie zdołało zgrupować znaczne siły w rejonie Tormosina /około 13 dywizji/ i Kotelnikowa /około 10 dywizji/, które 12 grudnia x/ Fronty radzieckie pod Stalingradem nie posiadały ogólnej przewagi sił. Ilość sił żywych była na ogół równa. Ilość sprzętu bojowego we Frontach była następująca : art. i moździerze - 17031, czołgi - 1140, samoloty - 1115. Niemcy pod Stalingradem posiadali : 1070 tys. ludzi ; ponad 10 tys. dział i moździerzy i ponad 1210 samolotów.

przeszły do natarcia w celu przyjscia z pomocą okrażonym pod Stalingradem wojskom 6 armii polowej i 4 armii pancernej.

W celu uniemożliwienia nieprzyjacielowi wykonania tego zamiaru dowództwo radzieckie nakazało wojskom Frontu Południowo-Zachodniego i Stalingradzkiego już 13 grudnia rozpocząć nowe operacje zaczepne, celem rozbicia 8 armii włoskiej i 3 armii rumuńskiej oraz tormosińskiego i kotielnikowskiego zgrupowania nieprzyjaciela.

Wojska tych Frontów w toku uporczywych walk trwających do końca grudnia wykonały postawione przed nimi zadania. Rozbiły one 8 armię włoską i 3 armię rumuńską oraz tormosińskie i kotielnikowskie zgrupowanie nieprzyjaciela, odrzuciły ich resztki w kierunku południowo - zachodnim oraz odsunęły zewnętrzny front okrażenia od okrażonych pod Stalingradem wojsk niemieckich na około 200 km i do końca grudnia wyszły na rubież : Kantemirowka, Millerowo, Kotielnikowo.

Wojska radzieckie działające na południowym skrzydle frontu uzyskały możliwość natarcia na kierunku Rostowa i wyjścia na tyły wojsk niemieckich znajdujących się na Północnym Kaukazie, jak również uzyskały one możliwość uderzenia skrzydłowego na skrzydło i tyły wojsk niemieckich, znajdujących się w obszarze Woroneża. Działania te rozpoczęły się w styczniu 1943 r.

Tymczasem Front Doński 8 stycznia 1943 r. przystąpił do likwidacji okrażonych wojsk niemieckich pod Stalingradem. Operacja ta trwała od 2 lutego i zakończyła się likwidacją 22 dywizji nieprzyjaciela. Do niewoli wzięto ponad 90 tys. żołnierzy i oficerów oraz 22 generałów z dowódcą 6 armii polowej feldmarszałkiem Paulusem na czele.

W okresie przeciwnatarcia pod Stalingradem /od 19.XI.1942r. do 2.II.1943 r./ wojska radzieckie rozbiły i zniszczyły całkowicie 32 dywizje i dwie brygady zadając równocześnie duże straty dalszym 16 dywizjom nieprzyjaciela. Nieprzyjaciel stracił również ogromne ilości techniki bojowej.

W rezultacie zwycięstwa pod Stalingradem Armia Radziecka przejęła ponownie inicjatywę strategiczną w swoje ręce i rozpoczęła ogólne strategiczne natarcie na całym froncie.

Bitwa pod Stalingradem miała przełomowe znaczenie nie tylko w Wielkiej Wojnie Narodowej ZSRR, ale i w całej drugiej wojnie światowej. Zapoczątkowała ona masowo wypędzenie okupanta z okupowanych przez niego obszarów ZSRR.

Jeszcze w czasie trwania przeciwnatarcia wojsk radzieckich pod Stalingradem, w początku stycznia 1943 r. przeszły do natarcia wojsk^{a/} Frontu Północno - Kaukaskiego oraz Frontu Zakaukaskiego. Celem natarcia obu Frontów było rozbicie wojsk grupy, armii "A" /17A, 1 APanc i korpus rumuński/ znajdujących się na podgórzach gór kaukaskich i zniszczenie ich.

Mimo ciężkich warunków działań /zima oraz trudny, górzysty i pocięty teren/ oraz szeregu kontrataków i przeciwuderzeń nieprzyjaciela, związki kawalerii i wojsk pancernych obu Frontów do połowy lutego odrzuciły wojska niemieckie na Półwysep Tamański /17 armię/i wspólnie z wojskami Frontu Południowego /dawniej Stalingradzkiego/ wyzwoliły Rostów /14.II.1943 r./ oraz wyszły nad rzekę Północny Doniec i rzekę Mius. W ten sposób wojska radzieckie zapewniły sobie dogodne warunki do wyzwolenia Zagłębia Donieckiego i Krymu.

W połowie stycznia do zdecydowanego natarcia przeszły wojska Frontu Woroneskiego na kierunku Ostrogożska i Rossoszy. Wojska tego Frontu do 26 stycznia okrążyły i zniszczyły broniące się w tym rejonie siły 2 armii węgierskiej, włoskiego korpusu alpejskiego oraz dwóch korpusów niemieckich, a równocześnie zapewniły sobie dogodne warunki do przeprowadzenia wspólnie z wojskami sąsiedniego Frontu Briańskiego następnej operacji zaczepnej, celem której było rozbicie 2 armii niemieckiej broniącej się w rejonie Woroneża.

W czasie tej operacji wojska obu Frontów przekłamały obronę nieprzyjaciela na szeregu odcinkach, wyzwoliły Woroneż i do 28 stycznia okrążyły i zlikwidowały znaczną część sił 2 armii niemieckiej w rejonie miejscowości Kastornaja.

Już w toku trwania operacji Woroneżsko - Kastoreńskiej główne siły Frontu Briańskiego przegrupowały się nad rzekę Tim i rozpoczęły natarcie w kierunku na Kursk. Równocześnie wojska Frontu Woroneskiego rozwijając natarcie w kierunku zachodnim sforsowały rzekę Północny Doniec i 16 lutego wyzwoliły Charków.

W tym czasie wojska Frontu Południowo - Zachodniego rozwinęły natarcie na kierunku Woroszyłowgradu i do 20 lutego wyszły na rubież rz. Północny Doniec oraz miejscowości Łozowaja, Kraunoarmiejskoje.

Dowództwo armii niemieckiej, dążąc do odzyskania utraconej inicjatywy strategicznej, zdodało w tym czasie przerzucić na kierunek działania Frontu Woroneskiego i Południowo - Zachodniego nowe siły. Z sił tych oraz wojsk dotychczasowych grup armii "A" i "B" utworzona została nowa grupa armii "Południe" /dowódca feldmarszałek Manstein/. Posiadała ona ogółem 30 dywizji i zajmowała rubież od Biełgorodu do M. Azowskiego. W składzie grupy armii znajdowało się 13 dywizji pancernych i kilka dywizji "SS". Dywizje te w większości zostały ześrodkowane w rejonie Połtawy, z zamiarem wykonania przeciwnatarcia w kierunku na Charków i Woroneż celem rozbicia wojsk Frontu Woroneskiego i Południowo - Zachodniego.

Przeciwnatarcie wojsk niemieckich rozpoczęło się w połowie lutego 1943 r. Zgrupowanie uderzeniowe nieprzyjaciela składające się z 7 dywizji pancernych, jednej dywizji zmotoryzowanej i 3 dywizji piechoty /razem 800 czołgów/ wspierane działaniami 800 samolotów zdołało przełamać obronę wojsk radzieckich w rejonie Charkowa i w wyniku półtora-miesięcznych walk odrzucić wojska radzieckie na rubież rzeki Północny Doniec od Biełgorodu do Sławiańska.

W tym czasie dowództwo radzieckie wprowadziło do działań nowy Front Centralny /dawny Front Doński/, który wspólnie z Frontem Briańskim i Woroneskim rozwinął natarcie w kierunku na Kursk i Sumy, zagrażając skrzydłu i tyłom wojsk 4 niemieckiej armii pancernej wykonującej przeciwnatarcie na kierunku Biełgorodu. Zmusiło to wojska niemieckie do przejścia w drugiej połowie marca do obrony.

Równocześnie z prowadzeniem działań zaczepnych na południowym skrzydle frontu radziecko-niemieckiego, naczelne dowództwo radzieckie nakazało przejść do działań zaczepnych Frontem działającym w rejonach : Leningradu, Demiańska, Wielkich Łuków, Rżewa i Wiaźmy. Celem tych działań było poprawienie położenia operacyjnego w tych rejonach oraz uniemożliwienie dowództwu niemieckiemu przerzucenia odwodów

na południowe skrzydło frontu radzieckiego.

Operacje te przeprowadzone zostały w okresie od stycznia do końca marca 1943 r. W wyniku ich front radziecko-niemiecki w końcu marca ustalił się na rubieży : na zachód od Murmańska, jez. Onega, rz. Swir, jez. Ładoga, na północ i południe od Leningradu, jez. Ilmeń, W. Łuki, Kirow, Nowosil, wsch. Sumy, Biełgorod, Izjum, rz. Mius, Taganrog, wschodnie wybrzeże M. Azowskiego, Temriuk, Noworosyjski

W ten sposób nieprzyjaciel na niektórych odcinkach frontu został odrzucony na zachód do 600 - 700 km. Związek Radziecki odzyskał ok. 480 tys. km² terytorium obejmujące ważne rejony przemysłowe i rolnicze.

W czasie trwania ogólnego natarcia w zimie 1942/1943r. Armia Radziecka rozgromiła około 100 dywizji nieprzyjaciela tj. 40% jego sił na froncie wschodnim. Armie niemieckie i państw satelickich straciły 1200 tys. zabitych i wziętych do niewoli. Te ogromne straty poważnie osłabiły nieprzyjaciela.

W operacjach przeprowadzonych w zimie 1942/1943r./ Armia Radziecka zdobyła szereg nowych doświadczeń w prowadzeniu działań zaczepnych na wielką skalę, a w szczególności w prowadzeniu operacji na okrążenie z równoczesną likwidacją dużych zgrupowań nieprzyjaciela.

b/ Kampania letnio - jesienna 1943 r. /4.VII - 31.XI.1943r./

Szkic nr 5

- Bitwa obronna wojsk radzieckich pod Kurskiem

/5 - 23.VII/.

W rezultacie zwycięstw osiągniętych przez Armię Radziecką w zimie 1942/1943 r./ sytuacja na froncie radziecko-niemieckim, jak również i na innych frontach drugiej wojny światowej zmieniła się w zasadniczy sposób, Stosunek sił zmienił się zarówno na korzyść radzieckich sił zbrojnych jak i całej koalicji antyhitlerowskiej. Inicjatywa strategiczna została wytracona z rąk dowództwa niemieckiego. Jednakże siły zbrojne Niemiec i ich satelitów, mimo olbrzymich strat nie zostały ostatecznie rozbite. Dowództwo niemieckie zdołało uzupełnić straty znaczną ilością wojsk przerzuconych na front radziecki z Francji i Półwyspu Bałkański

i począwszy od kwietnia 1943 roku przygotowywało nowe działania zaczepne.

Wykorzystując dogodny zarys linii frontu w obszarze Kurska dowództwo niemieckie zdecydowało wykonać koncentryczne uderzenie na Kursk od północy i południa, zniszczyć broniące się w tym obszarze wojska radzieckie, a następnie rozwinąć ogólne natarcie celem wyrwania inicjatywy strategicznej z rąk Armii Radzieckiej.

Do wykonania planowanych uderzeń dowództwo niemieckie skoncentrowało w obszarze Kurska poważne siły wojsk pancernych i zmotoryzowanych oraz lotnictwa. Siły te składały się z pięćdziesięciu dywizji w tym 14 pancernych i 2 zmotoryzowanych. Razem : ponad 900 tys. żołnierzy, ponad 10 tys. dział i moździerzy, 2700 czołgów oraz 2000 samolotów.

Przed wojskami Frontu Centralnego /dca gen.płk Rokossowski/ dowództwo niemieckie ześrodkowało siły 9 armii polowej /dca gen.Model/ i część sił 2 armii polowej. Razem 31 dywizji, w tym 6 pancernych i 1 zmotoryzowana. Z sił tych w skład zgrupowania mającego wykonać uderzenie w pasie 40 km wchodziło piętnaście dywizji, w tym 6 pancernych, 1 zmotoryzowana i 8 dywizji piechoty, tj. 270 tys. żołnierzy, 3,5 tys. dział i moździerzy i około 1200 czołgów.

Przed wojskami Frontu Woroneskiego /dca gen.płk Watutin/ dowództwo niemieckie ześrodkowało część sił 2 armii polowej /dca gen.Weichs/, 4 armię pancerną /dca gen. Hoth/ i część grupy armijnej "Kempf" /dca gen.Kempf/. Razem 19 dywizji, w tym 8 pancernych i jedna zmotoryzowana. Z sił tych w skład ugrupowań uderzeniowych 4 armii pancernej w kierunku na Obojań i grupy armijnej "Kempf" na Koroczę /łącznie 75 km/ wchodziło 14 dywizji, w tym 8 pancernych, 5 piechoty i 1 zmotoryzowana tj. 280 tys. żołnierzy, 2,5 tys. dział i moździerzy i ok. 1500 czołgów i dział pancernych.

Razem więc do wykonania głównych uderzeń na Kurs z rejonu Orła i Charkowa przeznaczono 550 tys. żołnierzy, ok. 6 tys. dział i moździerzy, 2700 czołgów i dział pancernych i ok. 2000 samolotów.

Dowództwo niemieckie wprowadziło w tym czasie na uzbrojenie stosunkowo duże ilości nowych czołgów ciężkich /"Tygrys" i Pantera/ oraz dział pancernych /"Ferdynand"/.

Posiadały one grupy pancernz i dużą siłę ognia i dlatego liczono, że obrona radziecka nie będzie w stanie przeciwstawić się ich zmasowanym uderzeniom.

Należy stwierdzić, że dowództwo niemieckie mimo zapewnienia sobie dużego nasycenia wojsk na kierunkach głównych uderzeń nie uwzględniło faktu, że znajdujące się w obszarze Kurska wojska radzieckie posiadały ogólną przewagę sił i środków. Poza tym wojska radzieckie już od marca rozbudowywały intensywnie obronę, szczególnie obronę przeciwpancerną. A zatem plan dowództwa niemieckiego był planem nierealnym. Planowane natarcie nie miało wielkich widoków powodzenia.

x

x

x

Dowództwo radzieckie przewidując ogólny zamiar nieprzyjaciela i kierunki uderzeń wojsk niemieckich zdecydowało załamać ich natarcie na Kursk w zawczasu przygotowanej, głęboko urzutowanej i uporczywej obronie Frontów Centralnego i Woroneskiego i w ten sposób stworzyć dogodne warunki przejścia do przeciwnatarcia, mającego na celu zniszczenie głównych zgrupowań uderzeniowych nieprzyjaciela, znajdujących się w obszarze Orła i Charkowa. Przeciwnatarcie to miało rozpocząć się po załamaniu uderzeń nieprzyjaciela, następnie miało ono przerosnąć w ogólne strategiczne natarcie na całym froncie radziecko-niemieckim.

Zamiar przejścia do obrony wojsk radzieckich w obszarze Kurska nie był wymuszony jak to było pod Moskwą czy Stalin-gradem. Przejście do obrony wojsk radzieckich było celowe, planowane i zawczasu przygotowane. Podejmując decyzję przejścia do obrony w obszarze Kurska, dowództwo radzieckie zachowało w swoim ręku inicjatywę strategiczną. Armia Radziecka w obszarze Kurska posiadała bowiem ogólną przewagę sił nad wojskami niemieckimi, a ponadto dowództwo radzieckie na tyłach wojsk Frontu Centralnego i Woroneskiego posiadało silne odwody strategiczne zorganizowane we Front Stepowy /dca gen. płk Koniew/, kilka samodzielnych armii "1,3,4 APanc i 11 A/ i samodzielnych korpusów. które były w stanie w każdej chwili, we współdziałaniu z Frontami znajdującymi się w pierwszym rzucie strategicznym, przejść do przeciwnatarcia.

W celu przygotowania obrony w obszarze Kurska cały teren po rz. Don rozbudowany w jednolity system obrony, składający się z 8 pasów obronnych o ogólnej głębokości do 300 km.

Działające na tyłach wojsk niemieckich w rejonie Briańska 100 tys. zgrupowanie partyzantów miało zadanie utrudniać manewr odwodów oraz pracę tyłów wojsk niemieckich.

Zgodnie z zadaniami postawionymi przez Naczelne Dowództwo Armii Radzieckiej dowódcy Frontów : Centralnego i Woroneskiego już w końcu marca 1943 r. podjęli decyzję do obrony. Oba Fronty zgrupowane zostały w dwóch rzutach operacyjnych z odwodami.

Front Centralny posiadał w drugim rzucie armię pancerną, a w odwodach dwa korpusy pancerne, siedem brygad i sześć pułków artylerii oraz kilka oddziałów zaporowych. Front wspierała 16 armia lotnictwa licząca 1034 samolotów.

Front Woroneski w drugim rzucie posiadał armię pancerną, armię ogólnowojskową, a w odwodach dwa korpusy pancerne, korpus piechoty, dwie brygady i 14 pułków artylerii i moździerzy. Front wspierała 2 armia lotnicza licząca 881 samolotów.

Tak Front Centralny jak i Front Woroneski skupiały główne wysiłki nie w całych pasach swej obrony, a tylko na przewidywanych kierunkach uderzeń nieprzyjaciela. Np. Front Centralny posiadał pas obrony szerokości 306 km, a główny wysiłek obrony skupiał w pasie obrony 13 armii i na skrzydłach przyległych do niej armii sąsiednich /tj. na odcinku 90 km czyli ok. 30% pasa obrony Frontu/. Natomiast wojska Frontu ugrupowane były następująco : na 90 km głównego wysiłku obrony zgrupowano do 50% piechoty, 33% brygad pancernych i pułków czołgów oraz 60% artylerii.

Front Woroneski broniąc pasa szerokości 244 km, główny wysiłek obrony skupiał na odcinku 164 km. Na odcinku tym skupiono 78% artylerii oraz 78% brygad pancernych i pułków czołgów.

Wojska Frontu Centralnego i Woroneskiego w okresie od marca do lipca rozbudowywały siłą obronę, składającą się

z sześciu pasów o ogólnej głębokości ok. 180 km. Rubieże te na kierunkach głównych uderzeń nieprzyjaciela były obsadzone wojskami na całą głębokość.

Armie broniące się na głównym wysiłku obrony Frontów grupowały się w dwa rzuty oraz rozbudowywały i obsadzały trzy rubieże /pasy/ obronne o głębokości 30 - 50 km. Oprócz korpusów pierwszego rzutu - które broniły taktycznej strefy obrony - i korpusów drugiego rzutu armii - broniły armijnej rubieży obrony - w każdej armii zorganizowano odwody : przeciwpancerny /1-2 BAPpanc/, pancerny /1 Bcz./ i kilka oddziałów zaporowych każdy w składzie kompanii - batalionu saperów.

W ten sposób armie broniące się na głównym kierunku obrony uzyskały następujące nasycenie i stosunek sił do nieprzyjaciela :

Wyszczególnienie	Front Centralny /13A/	Npl	Stosunek sił	Front Woronecki /8 Agw/	Npl	Stosunek sił
Dywizji na 1 km	2,7	2,6	1:1	5,2	4,8	1:1,7
Art.i moźdz.na 1 km	25,4-50	109	1:2	26,2	50	1:1,8
Czołgów na 1 km ^{x/}	7	30	1:4,3	3	35	1:10,5
Art.ppanc na 1 km	23	-	1:2 ^{xx/}	17	-	1:3 ^{xx/}
Samoloty	1034	2000 ^{xxx}	-	881	-	1:1,04

x/Bez czołgów znajdujących się w drugich rzutach i odwodach Frontów.

xx/Wzięto pod uwagę stosunek artylerii ppanc do czołgów npla.

xxx/Wzięto pod uwagę lotnictwo npla w pasie działań obu Frontów.

Taktyczna strefa obrony wojsk radzieckich składała się z dwóch pasów obrony sięgających 15 - 20 km głębokości. Każdy pas obrony składał się z 2 - 3 pozycji, a każda pozycja posiadała od 1 do 3 transzei.

Pierwsza pozycja głównego pasa obrony rozbudowana była w trzy transzeje na całej szerokości Frontu. Natomiast

2 i 3 pozycja posiadały po jednej transzei na całej szerokości frontu i szereg odcinków transzei tylko w rejonach rozmieszczenia wojsk.

Głównego pasa obrony broniły się dywizje piechoty, które na kierunkach głównych uderzeń nieprzyjaciela z reguły grupowały się w dwa rzuty.

Do 5 lipca 1943 r. rozbudowana inżynieryjna obrona wykonana była w ok. 60%.

Obrona wojsk radzieckich pod Kurskiem przygotowana była przede wszystkim jako obrona przeciwpancerna. Podstawę obrony przeciwpancernej stanowił ogień artylerii i czołgów oraz system zapór. Na system obrony przeciwpancernej składały się : przeciwpancerne punkty oporu /każdy w składzie 3-4 dział ppanc, 2-3 czołgów, drużyny rusznic ppanc i drużyny fizylierów /rozbudowywane wyzasadzie w rejonach obrony batalionów : pozycje stanowisk ogniowych artylerii i czołgów ^{yw}przypotyano do prowadzenia ognia do broni pancernej nieprzyjaciela ; rejony przeciwpancerne - rozbudowywane w dywizjach i w armiach ; rubieże rozwinięcia artyleryjskich oddwodów przeciwpancernych i oddziałów zaporowych na wielu kierunkach.

Obrona przeciwpancerna organizowana była wg.kierunków zagrożenia i rubieży w głąb. Np.urzutowanie środków obrony przeciwpancernej w 13 armii przedstawiało się następująco: na głównym pasie obrony - 7,5, na drugim pasie 3, a na armijnej rubieży - 12,2 środków przeciwpancernych na 1 km frontu. Obrona przeciwpancerna powiązana była ściśle z ugrupowaniem obronnym wojsk, co wzmacniało jej siłę.

Przygotowując w ten sposób obronę wojska radzieckie były zdolne do przeciwstawienia się zmasowanym uderzeniom niemieckich wojsk pancernych.

Dowództwo radzieckie zdołało ustalić czas przejścia nieprzyjaciela do natarcia. W celu zerwania lub opóźnienia natarcia wojsk niemieckich, w nocy z 4/5 lipca i o świcie 5 lipca tak we Froncie Woroneskim jak i Centralnym wykonane zostało kontrprzygotowanie artyleryjsko-lotnicze, w wyniku którego zadano wojskom nieprzyjaciela duże straty i opóźniono

ich natarcie o około 2 godzin.

Główne siły orłowskiego zgrupowania nieprzyjaciela rozpoczęły natarcie rano 5 lipca. W celu załamania natarcia nieprzyjaciela w taktycznej strefie obrony, dowódca Frontu Centralnego skierował na główny kierunek uderzenia nieprzyjaciela odwody : pancerne, artyleryjskie i oddziały zaporowe, które zwalczały nacierające czołgi nieprzyjaciela.

6 lipca zostało wykonane przeciwuderzenie odwodów Frontu /dwa korpusy pancerne/ i 13 armii /korpus piechoty/. Celem tego przeciwuderzenia było zniszczenie nieprzyjaciela, który włamał się w obronę 13 armii. Szybkie wykonanie przeciwuderzenia oraz wzrost nasycenia środków przeciwpancernych w pasie obrony 13 armii^{x/} zmusiły nieprzyjaciela do wprowadzenia do bitwy odwodów, a następnie spowodowały zatrzymanie jego natarcia do dnia 12 lipca na drugim pasie obrony.

15 lipca Front Centralny rozpoczął nowe przeciwuderzenie, w wyniku którego do 17 lipca odzyskał przedni skraj obrony i rozpoczął przygotowanie do przeciwnatarcia, które rozpoczął 18 lipca.

Natarcie białgorodzko - charkowskiego zgrupowania wojsk niemieckich rozpoczęło się również 5 lipca. Do 11 lipca wojska 4 niemieckiej armii pancernej przełamały obronę wojsk 6 armii gwardyjskiej Frontu Woroneskiego na głębokość 25 - 30 km. Jednak rzucone do walki odwody armijne oraz odwody i drugi rzut Frontu Woroneskiego zdołały zatrzymać natarcie nieprzyjaciela na armijnej rubieży obrony.

W dniu 11 lipca dowództwo niemieckie wprowadziło do bitwy pozostałe odwody i przeniósł główne uderzenie na kierunek Prochorowki dążąc do szybkiego wyjścia w rejon Kurska. Do 12 lipca nieprzyjaciel przełamał na tym kierunku armijną rubież obrony i rozwijał nadal natarcie.

W tym czasie Front Woroneski, w związku z zaangażowaniem wszystkich sił w walce, otrzymał z odwodów strategicznych 5 gwardyjską armię pancerną i 5 armię gwardyjską. Dowódca Frontu zdecydował wykonać przeciwuderzenie, celem którego było zniszczenie nieprzyjaciela w pasie obrony Frontu. Przeciwuderzeni

x/ Do 50 - 80 dział ppanc na 1 km frontu.

to zostało wykonane 12 lipca siłami dwóch armii pancernych /1 i 5 gw/ oraz dwóch armii ogólnowojskowych /5 i 6 Agw/.

W wyniku tego przeciwuderzenia wojsk Frontu Woroneskiego do 15 lipca załamały natarcie nieprzyjaciela, a do 23 lipca, przy udziale wojsk Frontu Stepowego, odzyskały przedni skraj obrony z 5 lipca i rozpoczęły przygotowania do przeciwnatarcia, które rozpoczęło się w dniu 3 sierpnia.

W wyniku bitwy obronnej pod Kurskiem wojska radzieckie załamały próbę dowództwa niemieckiego przejęcia inicjatywy strategicznej. Armia niemiecka poniosła olbrzymie straty. Wynosiły one 70 tys. zabitych żołnierzy, 50% zniszczonych czołgów ok. 1000 samolotów i ponad 800 dział i moździerzy. Te olbrzymie straty zadecydowały o dalszych jej porażkach.

W bitwie obronnej pod Kurskiem Armia Radziecka zdobyła nowe cenne doświadczenia bojowe w zakresie organizacji głębokiej i trwałej obrony oraz w prowadzeniu walk obronnych.

W wyniku bitwy obronnej pod Kurskiem wojska Frontów : Centralnego, Woroneskiego i Stepowego przygotowały warunki dla przejścia wojsk radzieckich do przeciwnatarcia, celem rozbicia i zniszczenia wojsk niemieckich znajdujących się w obszarze Orła, Biełgorodu i Charkowa.

Przeciwnatarcie wojsk radzieckich w obszarze Kurska

/12.VII - 23.VIII.1943 r./

Zamiar dowództwa Armii Radzieckiej, przewidujący rozbicie głównego strategicznego zgrupowania wojsk niemieckich w obszarze Kurska siłami dwóch grup Frontów, opracowany został jeszcze w marcu. Termin rozpoczęcia przeciwnatarcia określony został dokładnie dopiero w czasie trwania bitwy obronnej.

Zgodnie z zamiarem dowództwa radzieckiego Grupa Frontów : Zachodni /gen.płk Sokołowski/, Briański /gen.płk Popow/ i Centralny miały rozgromić zgrupowanie wojsk niemieckich w obszarze Orła. Fronty te miały wykonać szereg koncentrycznych uderzeń rozcinających w kierunku na Orzeł i współdziałając z zgrupowaniem partyzantów briańskich zniszczyć wojska niemieckie w tym rejonie.

Grupa Frontów : Woroneski i Stepowy oraz część sił /armia/ Frontu Południowo - Zachodniego miały rozgromić zgrupowanie wojsk niemieckich w obszarze Biełgorodu i Charkowa.

Fronty Woroneski i Stepowy /gen.płk Koniew/ miały wykonać główne uderzenie swymi wewnętrznymi skrzydłami w ogólnym kierunku Jakowlewo-Walki, w celu głębokiego rozcięcia ugrupowania obronnego wojsk nieprzyjaciela na dwie części, zniszczenia go i wyzwolenia Charkowa. Pomocnicze uderzenie celem głębokiego obejścia Charkowa od południa - miała wykonać część sił prawego skrzydła Frontu Południowo-Zachodniego /dowódca gen.płk Malinowski/.

Przeciwnatarcie grupy Frontów radzieckich w obszarze Orła oraz grupy Frontów w rejonie Charkowa miało rozpocząć się po pomyślnym zakończeniu bitwy obronnej.

Fronty radzieckie dla wykonania postawionych przed nimi zadań grupowały się w jednym rzucie operacyjnym. Każdy Front tworzył jedno lub dwa zgrupowania uderzeniowe by zapewnić sobie odpowiednie nasycenie i stosunek sił, konieczne dla szybkiego przełamania silnie umocnionej obrony nieprzyjaciela. Niezależnie od pierwszego rzutu każdy Front posiadał odwód ogólny w składzie od korpusu do armii oraz grupę szybką w składzie 1 - 2 armii pancernych.^{x/}

Grupy szybkie armii Frontów miały być wprowadzone do bitwy w pierwszym dniu operacji dla dokamania taktycznej strefy obrony. Stanowiły one główną siłę uderzeniową, rozcinającą obronę nieprzyjaciela na całą jej głębokość i miały działać w średnim tempie 20 - 25 km na dobę.

W wyniku takiego ugrupowania poszczególne Fronty uzyskały na kierunkach głównych uderzeń duże nasycenie i dogodny stosunek sił i środków. Zapewniło im to możliwość wykonania postawionych zadań.

x/ 1. Fronty : Centralny i Briański posiadały grupę szybką, każdy w składzie armii pancernej : Front Woroneski - w składzie dwóch armii pancernych ; Front Stepowy - w składzie korpusu zmechanizowanego.

2. Armie Frontu Woroneskiego również organizowały grupy szybkie w składzie 1 - 2 korpusów pancernych, 11 Agw Frontu Zachodniego posiadała grupę szybką w składzie dwóch korpusów pancernych.

Wyszczególnienie nasycenia	F.Zachodni /11 Agw/	Stosunek sił	F.Woroneski /6 i 7 Agw/	Stosunek sił	F.Stepowy	Stosunek sił
Na 1 dywizję-km	2,3-2,5	1021	2,5	10:1	2,2	18:1
Artylerii i moźdz.na 1 km	180	6:1	180-200	6:1	140	10:1
Czołgów BWP na 1 km	13	-	15	-	10	-
Operacyjne nasycenie czołgów na 1 km	44	3:1	45	6,5:1	40	7:1

Związki taktyczne /KA i DP/ wojsk radzieckich do natarcia grupowały się głęboko - w dwa-trzy rzuty. Ich pasy natarcia sięgały od 2,5 km /DP/ do 6 km /KA/ i pokrywały się z odcinkami przełamania, co wynikało z tego, że obrona nieprzyjaciela była głęboka, silna i zawczasu przygotowana. Głębokość zadań dnia dywizji i korpusów sięgała od 15 do 20 km/przełamanie taktycznej głębokości obrony nieprzyjaciela/.

Przeciwntarciu wojsk radzieckich w obszarze Orła, Biełgorodu i Charkowa cechuje to, że różne Fronty rozpoczynały je w różnym czasie : Front Zachodni i Briański - 12 lipca, Front Centralny - 18 lipca ; zaś Fronty : Woroneski, Stepowy i Południowo-Zachodni - 3 sierpnia. Nierównoczesne rozpoczęcie przeciwntarcia zdezorientowało dowództwo niemieckie co do kierunków głównych uderzeń, a współdziałanie Frontów radzieckich paraliżowało jego próby zmierzające do załamania poszczególnych uderzeń wojsk radzieckich przy pomocy odwodów.

Przeciwntarciu wojsk radzieckich w obszarze Orła rozpoczęło się w dniu 12 lipca tj. jeszcze w czasie trwania bitwy obronnej Frontu Centralnego^{x/}. Całość działań zaczepnych przeprowadzonych przez grupę Frontów /Zachodni, Briański i Centralny/ w rejonie Orła składała się z dwóch operacji : bołchowskiej i orłowskiej.

Operację bołchowską przeprowadziły wojska 11 armii gwardyj-skiej Frontu Zachodniego i wojska 62 armii Frontu Briańskiego.

x/ Front Centralny rozpoczął przeciwntarcie 18 lipca 1943r.

Operacja ta trwała do 29 lipca i zakończyła się rozbiciem cztertnastu dywizji niemieckich oraz wyzwoleniem Bołchowa.

W wyniku pomyślnego przeprowadzenia operacji bołchowskiej wojska Frontu Briańskiego uzyskały warunki do pełnego rozbitcia zgrupowania wojsk niemieckich, broniących się w rejonie Orła.

Natomiast wojska Frontu Zachodniego rozpoczęły natarcie w kierunku na Briańsk.

Operacja orłowska przeprowadzona została w dniach od 12 lipca do 5 sierpnia 1943 r. przez główne siły Frontu Briańskiego i wojska Frontu Centralnego /od 18.VIII./.

Zakończyła się ona rozbiem części sił 2 niemieckiej armii pancernej oraz 9 armii polowej i wyzwoleniem Orła.

W wyniku przeciwnatarcia wojsk radzieckich w rejonie Orła wyzwolone zostały tereny mające poważne znaczenie operacyjne dla obu stron walczących. Do ich utrzymania dowództwo niemieckie przywiązywało dużą wagę łącząc z tym plany natarcia w lecie 1943 r. , które miały na celu zlikwidowanie zgrupowania wojsk radzieckich, znajdujących się w rejonie Kurska.

Przeciwnatarcie Grupy Frontów radzieckich w obszarze Biełgorodu i Charkowa rozpoczęło się 3 sierpnia /po 10 dnie-
wej przerwie operacyjnej, jaka nastąpiła po zakończeniu bitwy obronnej/ i trwała do 23 sierpnia.

W przeciwnatarciu wojsk radzieckich w obszarze Biełgorodu i Charkowa zasadniczą rolę odegrały grupy szybkie armii i Frontów, a w szczególności grupa szybka Frontu Woroneskiego /1 i 5 Gw.APanc/. Grupy szybkie wprowadzone zostały do bitwy w pierwszym dniu operacji dołamały taktyczną strefę obrony wojsk niemieckich i rozwijając powodzenie w szybkim tempie rozciąły obronę nieprzyjaciela na całą głębokość. Zdecydowało to o wyniku przeciwnatarcia w tym rejonie. Do 23 sierpnia wojska radzieckie odparły szereg przeciwuderzeń niemieckich dywizji pancernych w rejonie Boguduchowa i Achtyrki, rozbiły 4 armię pancerną nieprzyjaciela i wyzwoliły Charków.

W wyniku przeciwnatarcia w obszarze Kurska wojska radzieckie pod koniec sierpnia wyszły na przedpola Briańska, Sum, Achtyrki¹ na zachód od Charkowa, uzyskując dogodne warunki do rozwinięcia ogólnego strategicznego natarcia w celu wyzwolenia

Zagłębia Donieckiego i wyjścia na Dniepr w jego środkowym i do i dolnym biegu.

- Ogólne natarcie strategiczne wojsk radzieckich na Ukrainie Lewobrzeżnej, w Zagłębiu Donieckim oraz na kierunku Smoleńska w lecie i jesieni 1943 r.

Rozgromienie wojsk niemieckich w bitwie pod Kurskiem zmusiło dowództwo niemieckie do przejścia do obrony strategicznej na całym froncie radziecko-niemieckim. W tym celu zmierzało ono zatrzymać natarcie wojsk radzieckich na ogólnej rubieży rz. Desna, Briańsk, Sumy, rz. Północny Doniec, rz. Mius. Równocześnie rozbudowywano obronę na zachodnim brzegu rzeki Dniepr i Mołoczna, przywiązując do utrzymania tej rubieży olbrzymie znaczenie. Dowództwo niemieckie liczyło, że natarcie Armii Radzieckiej osłabnie i na rubieży Dniepru zostanie z łatwością zatrzymane.

W drugiej połowie sierpnia 1943 r. wojska nieprzyjaciela na froncie radziecko-niemieckim ugrupowane były w następujący sposób :

- na rubieży od Murmańska do Leningradu działała jedna armia niemiecka i dwie armie fińskie. Razem 22 dywizje i 5 brygad ;
- od Leningradu do Wielkich Łuków rozwinięta była grupa armii "Północ" /16 i 18 A/. Razem 46 dywizji i jedna brygada /dca feldmarszałek v.Küchler/ ;
- przed Frontami : Zachodnim, Briańskim i Centralnym od Wielkich Łuków do Sum działała grupa armii "Srodek" /3 i 2 APanc/ oraz 4.9.2. A/. Razem 65 dywizji i jedna brygada, w tym 4 dywizje pancerne i 3 zmotoryzowane /dca feldmarszałek v.Kluge/ ;
- od rejonu Sum do wybrzeża M. Azowskiego znajdowały się wojska grupy armii "Południe" /dca feldmarszałek v. Manstein/ w składzie 1 i 4 APanc oraz 8 i 6 A polowej. Razem 71 dywizji, w tym 15 pancernych oraz 4 zmotoryzowanych i kawaleryjskich ;
- na Półwyspie Tamańskim znajdowały się wojska 17 armii niemieckiej, a na Krymie 3 armii rumuńskiej, wchodzące w skład grupy armii "A" /dca feldmarszałek v.Kleist/. Razem 21 dywizji, w tym 2 dywizje kawalerii.

Ogólnie biorąc dowództwo niemieckie w drugiej połowie 1943 r. posiadało na froncie wschodnim około 225 dywizji w tym 26 dywizji pancernych i zmotoryzowanych. Wszystkie jednak dywizje pancerne i zmotoryzowane oraz prawie 2/3 dywizji piechoty były mocno wyczerpane w poprzednich walkach, a szczególnie w czasie bitwy pod Kurskiem.

Wymienione siły wojsk niemieckich ugrupowane były w jednym rzucie strategicznym. Zaledwie mała część dywizji znajdowała się w odwodach operacyjnych. Odwody te /kilkanaście dywizji/ rozmieszczone były po kilka dywizji w rejonie Briańska, Połtawy i w Zagłębiu Donieckim.

Jeszcze w czasie trwania bitwy pod Kurskiem do natarcia przeszły wojska Frontu Południowo - Zachodniego i Południowego. Fronty te do końca września rozbiły 6 armię niemiecką i część 8 armii polowej nad rz. Mius, wyzwoliły Zagłębie Donieckie i wyszły na rubież Pawłograd, rz. Mołoczna.

Zwyczajnie przeprowadzenie bitwy pod Kurskiem oraz przełamanie obrony wojsk niemieckich nad rz. Mius i wyzwolenie Zagłębia Donieckiego dały możliwość dowództwu radzieckiemu zaplanowania na jesieni 1943 r. nowych operacji strategicznych, celem których było wyjście wojsk radzieckich nad rz. Dniepr na całej jej długości i uchwycenie na niej przyczółków, mających zapewnić warunki do działań zaczepnych na Białorusi i Ukrainie Prawobrzeżnej oraz na Krymie.

Operacje mające na celu opanowanie Dniepru nazwane zostały "Bitwą o Dniepr", wzięło w nich udział 8 Frontów /Kaliniński - dowódca gen.płk Jeremienko ; Zachodni - dowódca gen.płk Sokołowski ; Briański - dowódca gen.płk Popow ; Centralny - dowódca gen.armii Rokossowski ; Woroneski - dowódca gen.armii Watutin ; Stepowy - dowódca gen.armii Koniew ; Południowo - Zachodni - dowódca gen.płk Malinowski i Południowy - dowódca gen.płk Tołbuchin/. Ogólna szerokość frontu natarcia wojsk radzieckich wynosiła ponad 1200 km, a głębokość operacji poszczególnych Frontów sięgała 250 - 300 km.

Bitwa o Dniepr trwała od 26 sierpnia do końca grudnia 1943r. Składała się ona z dwóch etapów.

Pierwszy etap bitwy o Dniepr trwał do końca września 1943 r. W okresie tym Armia Radziecka rozbiła wojska niemieckie na Lewobrzeżnej Ukrainie i w rejonie Smoleńska i wyszła na szerokim froncie nad Dniepr od Witebska do Zaporozia uchwytując na nim z marszu szereg niedużych przyczółków.

Drugi etap bitwy o Dniepr trwał od października do końca grudnia 1943 roku. W okresie tym wojska radzieckie poszerzyły uchwycone przyczółki na Dnieprze w rejonie Kijowa, Kremieńczuga, Dniepropietrowska i Kochowski, wyzwoliły Kijów i rozpoczęły zacięte walki z wojskami niemieckimi, wykonującymi szereg przeciwuderzeń w rejonie Żytomierza i Białej Cerkwi.

Natarcie wojsk radzieckich na szerokim froncie umożliwiło im szybkie wyjście nad rz. Dniepr, sparaliżowało manewr odwodów niemieckich i doprowadziło do załamania ich obrony na froncie od Smoleńska do M. Czarnego.

W działaniach tych zasadniczą rolę odegrały grupy szybkie armii i Frontów oraz oddziały wydzielone organizowane w korpusach i dywizjach. Grupy szybkie oraz oddziały wydzielone wprowadzone do bitwy po przełamaniu obrony nieprzyjaciela, przechodziły do ~~poszukiwania~~ z marszu uchwytując przyczółki na poszczególnych rzekach, zapewniając warunki sforsowania ich przez siły główne armii i Frontów.

Wojska radzieckie forsowały Dniepr nie tylko przy pomocy etatowych środków przeprawowych, ale też wykorzystywały szereg podręcznych środków przeprawowych przygotowane przez saperów, partyzantów i ludność cywilną. Forsowanie Dniepru na szerokim 700 km froncie przyniosło wojskom radzieckim pełny sukces.

Próby nieprzyjaciela zmierzające do zlikwidowania przyczółków uchwyczonych przez wojska radzieckie nie powiodły się. W toku walk trwających przez listopad i grudzień 1943 r. wojska radzieckie opanowały rubież Dniepru na całej jego długości, utrzymując na jego zachodnim brzegu szereg dużych przyczółków.

Największym z nich był przyczółek kijowski, którego rozmiary wynosiły - szerokość 250 a głębokość 150 km. Przyczółek ten został odpowiednio umocniony, a dowództwo radzieckie grupowało na nim poważne siły przeznaczone do ...

nowych operacji zaczepnych, jakie miały rozpocząć się w początku 1944 roku.

W listopadzie 1943 r. wojska Frontu Zakaukaskiego po zlikwidowaniu obrony wojsk niemieckich na półwyspie Tamańskim przeprowadziły we współdziałaniu z Flotą Czarnomorską, morską operację desantową, w wyniku której opanowały Półwysep Kierczeński.

Równocześnie wojska 4 Frontu Ukraińskiego^{x/} wyszły częścią sił na przesmyki : pieriekopski i czongarski i wspólnie z Frontem Zakaukaskim utworzyły dogodne warunki do całkowitego wyzwolenia Krymu.

W wyniku działań wojennych w 1943 r. Armia Radziecka rozbiła kilkadziesiąt dywizji niemieckich, i utrzymała inicjatywę strategiczną, dokonując całkowitego przełomu w wojnie na swoją korzyść. W końcu 1943 r. front radziecko-niemiecki przebiegał na rubieży : zach Murmańsk, Uchta, Kandałaksza, jez. Onega, rz. Swir, jez. Ładoga, na północ i południe od Leningradu, rz. Wołchow, Witebsk, Mozyr, Żytomierz, Biała Cerkiew, Zaporozże, Kachówka, Cherson, przesmyki Krymskie i w rejonie Fiedosji.

W ten sposób Armia Radziecka opanowała rubież zapewniającą jej dogodne warunki do całkowitego wyzwolenia pozostałej części terytorium ZSRR spod okupacji wojsk hitlerowskich.

4. Ważniejsze zagadnienia radzieckiej sztuki wojennej w latach 1941 - 1943.

Wielka Wojna Narodowa w latach 1941-1943 stanowiła wojnę narodów radzieckich przeciwko silnemu przeciwnikowi - Niemcom faszystowskim i ich satelitom. W okresie tym radziecka sztuka wojenna została poddana wszechstronnemu i surowemu egzaminowi. W latach 1941-1943 w walce zbrojnej

x/ W drugiej połowie października nastąpiła zmiana nazw Frontów. Fronty : Woroneski, Stepowy, Południowo-Zachodni i Południowy otrzymały nazwy : 1, 2, 3 i 4 Fronty Ukraińskie. Fronty : Centralny, Briański, Zachodni i Kaliniński - otrzymały nazwy : 1, 2, 3 Fronty Białoruskie i 1 Front Nadbałtycki.

z nieprzyjacielem brały udział wszystkie rodzaje sił zbrojnych Armii Radzieckiej : wojska lądowe, siły powietrzne i morskie oraz duże zgrupowanie partyzantów. Strategiczne kierownictwo siłami zbrojnymi państwa radzieckiego spoczywało w rękach Naczelnego Dowództwa, które było organem Państwowego Komitetu Obrony,^{x/} kierującym walką zbrojną na lądzie, morzu i w powietrzu. Kierowanie tą walką Naczelne Dowództwo sprawowało poprzez Sztab Generalny, sztaby kierunków strategicznych, Centralny Sztab Ruchu Partyzanckiego, dowódców i sztaby rodzajów sił zbrojnych i rodzajów wojsk, organa centralne Państwowego Komitetu Obrony, dowódców Frontów i dowódców flot morskich. Naczelne Dowództwo Radzieckie realizując kierownictwo siłami zbrojnymi dysponowało nimi umiejętnie celem osiągnięcia zwycięstwa nad wrogiem. Opracowywało ono całe poszczególne kampanie i operacje strategiczne. Stawiało w odpowiednim czasie określone zadania rodzajom sił zbrojnych i rodzajom wojsk, umiejętnie wykorzystywało je na teatrach działań wojennych i kierunkach strategicznych, organizowało współdziałanie strategiczne pomiędzy związkami operacyjnymi rodzajów sił zbrojnych, a także stale organizowało zaopatrywanie materiałów techniczne poszczególnych rodzajów sił zbrojnych.

Jedną z cech charakterystycznych Wielkiej Wojny Narodowej w latach 1941 - 1943 było to, że prowadzona ona była na jednym froncie strategicznym. Pozwalało to Naczelnemu Dowództwu bezpośrednio kierować przygotowaniem i prowadzeniem wszystkich ważniejszych operacji. Naczelne Dowództwo mogło też w koniecznych wypadkach ingerować w sprawy bezpośredniego kierowania Frontami, a nawet armiami.

W latach 1941 - 43 strategiczne kierownictwo walką zbrojną nie było jednakowe.

W pierwszych latach wojny ważną rolę w kierowaniu walką zbrojną odgrywały dowództwa kierunków strategicznych.

x/ Państwowy Komitet Obrony był najważniejszym organem władzy politycznej i wojskowej ZSRR. Stawiał on siłom zbrojnym wojskowo - polityczne zadania zgodnie z celami wojny. Wydzielał do dyspozycji Naczelnemu Dowództwu niezbędne siły i środki, określał ogólny charakter i kierunek działań zbrojnych.

Począwszy od wiosny 1942 r. ważną rolę w kierowaniu walką zbrojną na poszczególnych kierunkach strategicznych odgrywali przedstawiciele Naczelnego Dowództwa, którzy udawali się do Frontów celem organizowania dużych operacji, kontroli i koordynowania działań tych Frontów w toku trwania operacji. /Np. pod Stalingradem i w obszarze Kurska/.

W okresie pierwszych dwóch lat wojny ważnym rodzajem walki zbrojnej była wymuszona obrona strategiczna prowadzona przez radzieckie siły zbrojne początkowo na całym froncie radziecko-niemieckim, a później na oddzielnych kierunkach strategicznych. Konieczność prowadzenia tego rodzaju działań zbrojnych w lecie i w jesieni 1941 r. wynikała z niespodziewanego napadu nieprzyjaciela, nie pełnej gotowości wojsk radzieckich do odparcia silnych i zaskakujących uderzeń wroga w pasie nadgranicznym oraz dużych strat jakie poniosły one w pierwszych tygodniach wojny.

W rezultacie pierwszych, silnych i niespodziewanych uderzeń w Republikach Nadbałtyckich, na Białorusi i Ukrainie wojskom nieprzyjaciela udało się uchwycić inicjatywę strategiczną na całym froncie i za pierwsze 2-3 tygodnie w średnim tempie 25-30 km na dobę wtargnąć w głąb ZSRR na 500-600 km. W tej sytuacji wszystkie wysiłki Naczelnego Dowództwa i radzieckich sił zbrojnych skierowane były na załamanie ofensywy nieprzyjaciela i utworzenia ciągłego, strategicznego frontu obrony. Było to niezwykle trudne zadanie. Przeciwnik bowiem posiadając inicjatywę strategiczną mógł swobodnie manewrować siłami i środkami, tworzyć silne zgrupowania i przełamywać kolejne rubieże obronne organizowane doraźnie przez Armię Radziecką w lecie i jesieni 1941 r. Naczelne Dowództwo radzieckie sił zbrojnych nie posiadało w swej dyspozycji dostatecznej ilości lotnictwa, aby móc zerwać przegrupowania operacyjne wojsk nieprzyjaciela, związane z tworzeniem zgrupowań uderzeniowych do natarcia.

Niemniej jednak w czasie operacji odwrotowych i obronnych, prowadzonych przez poszczególne Fronty czy Grupy Frontów Armii Radzieckiej, zgrupowania uderzeniowe nieprzyjaciela ponosiły poważne straty, wykrwawiały się i wyczerpywały, tempo ich działań spadło do około 5 - 9 km na dobę. Dużą rolę w zerwaniu zamiarów niemieckich odegrały odwody strategiczne

wprowadzane do walki przez Naczelne Dowództwo Radzieckie na najbardziej zagrożonych kierunkach. Umiejętne użycie odwodów strategicznych na kierunku moskiewskim, pod Leningradem i Rostowem doprowadziło do załamania natarcia nieprzyjaciela w tych rejonach w początku grudnia 1941 r. W następstwie tego wojska przeciwnika znalazły się w niezwykle niedogodnym ugrupowaniu do zajęcia obrony i odparcia silnych przeciwnatarć wojsk radzieckich pod Moskwą, Leningradem i Rostowem, jakie zostały wykonane w końcu listopada i w grudniu 1941 r. Przeciwnatarcia te doprowadziły w zimie 1941/1942 r. do chwilowego przejścia inicjatywy strategicznej przez Naczelne Dowództwo Armii Radzieckiej z rąk nieprzyjaciela i zadania poważnych uderzeń zgrupowaniem strategicznym wojsk niemieckich pod Moskwą, Leningradem i Rostowem.

Utrata inicjatywy przez Armię Radziecką i przejście do wymuszonej obrony strategicznej w lecie 1942 r. na południowym skrzydle frontu radziecko - niemieckiego nastąpiło w wyniku porażek wojsk radzieckich pod Charkowem, na Krymie i pod Leningradem. Te porażki wojsk radzieckich pozwoliły przeciwnikowi zmienić stosunek sił na swą korzyść i rozwinąć duże natarcie strategiczne w kierunku Stalingradu i na Kaukaz. W ten sposób radzieckie siły zbrojne zmuszone były znowu prowadzić ciężkie walki obronne i wycofywać się na dużą głębokość. Walki te i odwrót związane były ze znacznymi stratami w ludziach i technice bojowej Armii Radzieckiej.

Tak więc w lecie 1942 r., podobnie jak w lecie i jesieni 1941 r. radzieckie siły zbrojne prowadziły wymuszoną obronę strategiczną w niezwykle niedogodnych warunkach. Fakt ten nadzwyczaj komplikował wykonanie zadań obrony strategicznej. Przerwanie bowiem frontu na jednym lub więcej kierunkach pozwalało wychodzić wojskom nieprzyjaciela na skrzydła lub tyły radzieckich związków operacyjnych, zmuszając je do prowadzenia walk w okrążeniu, lub przejścia do pośpiesznego odwrotu w głąb kraju. Nie była to jednak obrona pasywna, bierna. W toku jej trwania wojska radzieckie wykonywały szereg silnych i zdecydowanych przeciwuderzeń przeciwko nacierającym

zgrupowaniom uderzeniowym nieprzyjaciela, jak i operacji zaczepnych o znaczeniu operacyjnym na kierunkach, gdzie przeciwnik nie prowadził aktywnych działań zaczepnych. W ten sposób wymuszona obrona strategiczna wojsk radzieckich była obroną aktywną, celem której było wyrwanie inicjatywy z rąk nieprzyjaciela.

W rezultacie natarcie nieprzyjaciela w lecie 1942 r. na południowym skrzydle frontu nie było w stanie załamać oporu wojsk radzieckich pod Stalingradem i na podgórzach Kaukazu. W rejonach tych wojska niemieckie zostały pozbawione możliwości natarcia i późną jesienią 1942 r. zmuszone były przejść do obrony strategicznej.

W zupełnie innych warunkach sytuacji wojskowo - politycznej Naczelne Dowództwo Armii Radzieckiej podjęło decyzję o przejściu do obrony strategicznej wiosną i w lecie 1943 r. Mając wszystkie, dogodne warunki do prowadzenia zdecydowanych działań zaczepnych zdecydowało ono przejść czasowo do obrony strategicznej, nie zmuszone do tego przez nieprzyjaciela, a z inicjatywy własnej. Obrona strategiczna w obszarze Kurska w lecie 1943 r. była zorganizowana i prowadzona wg. zawczasu przygotowanego planu. Ugrupowanie zaś sił radzieckich i rozbudowanie na najważniejszych kierunkach pasów i rubieży obronnych na dużą głębokość oraz posiadanie silnych i dużych odwodów strategicznych, zabezpieczały nie tylko niepokonalność i wielką aktywność obrony lecz i szybkie, druzgocące, zaczepne uderzenia odwetowe jakie nastąpiły w końcowym etapie bitwy pod Kurskiem w lecie 1943 r., przeciwko wojskom przeciwnika.

Jak widać radzieckie siły zbrojne w latach 1941 - 1943 prowadziły obronę strategiczną w różnych warunkach sytuacji wojskowo - politycznej i przy gwałtownych zmianach stosunków sił i środków, osiągając przy tym różne rezultaty. Dowództwo radzieckie przechodziło do obrony strategicznej nie tylko w wypadkach kiedy ten rodzaj walki zbrojnej był jedyną możliwością. Przechodziło ono do niej również wtedy, gdy za pomocą obrony można było stwarzać dogodne przesłanki do rozwijania szeroko zakrojonych działań zaczepnych z decydującymi celami i na dużą głębokość.

Pod względem operacyjnym obrona w latach 1941 - 1943 posiadała również wiele cech charakterystycznych, przy czym określały je omówione wyżej czynniki natury strategicznej.

Najbardziej trudne warunki dla organizacji i prowadzenia armijnych i frontowych operacji obronnych były w pierwszym okresie wojny. Wojska radzieckie odczuwały wówczas niedostatek sił i środków oraz posiadały brak doświadczenia w organizacji operacji i walki. W okresie tym obrona operacyjna często nie wytrzymywała silnych i głębokich uderzeń dużych zgrupowań pancernych nieprzyjaciela.

Jedną z cech charakterystycznych radzieckiej obrony operacyjnej w I okresie wojny było to, że poszczególne Fronty i armie działały w zbyt szerokich pasach /Fronty : 250 - 600 km, armie : 100 i więcej km/, nie przewidywanych żadnymi regulaminami przedwojennymi, a ich ugrupowanie operacyjne było stosunkowo płytkie /Fronty : 30 - 60 km ; armie : do 25 + 30 km/. W pierwszych operacjach obronnych w 1941 r. ujawniły się poważne błędy w zagadnieniach organizacji obrony i wykorzystania sił i środków. Związki operacyjne i taktyczne rozmieszczone były w obronie najczęściej równomiernie wzdłuż całego frontu i w linię, bez uwzględnienia ważności tego czy innego kierunku, czy obiektu terenowego. Słabo zabezpieczano skrzydła i styki. Brak było silnych i ruchliwych odwodów, Niedostatecznie rozbudowywana była obrona pod względem inżynieryjnym i przygotowana pod względem przeciwpancernym. Duże błędy uwidoczniły się również w dowodzeniu związkami operacyjnymi w toku trwania operacji obronnych.

Wraz z wzrostem możliwości bojowych związków operacyjnych, wzrostem doświadczeń bojowych, obrona operacyjna wojsk radzieckich stawała się bardziej doskonała. Wojska radzieckie nauczyły się organizować głęboką, silną i niepokonalną dla wroga obronę. Uwidoczniło się to w drugim okresie wojny, a szczególnie w okresie bitwy obronnej pod Kurskiem. Ważną rolę w tym odegrały : znaczne zmniejszenie szerokości pasów obrony /Fronty pasy : 250 - 300 km ; armie : 30-90 km/ ; zwiększenie głębokości inżynieryjnej rozbudowy obrony i ugrupowania wojsk /Fronty : do 120 - 180 km;

armie do 50-60 i więcej km/ ; wzrost nasycenia sił i środków oraz masowanie ich na kierunkach głównych uderzeń nieprzyjaciela ; silna i głęboka obrona przeciwpancerna ; posiadanie silnych i ruchliwych odwodów ogólnych i specjalnych /pancernych, przeciwpancernych, artyleryjskich, inżynieryjnych i oddziałów zaporowych/ w armiach i Frontach.

Pod względem taktycznym obrona radziecka w latach 1941 - 1943 przeszła również poważny rozwój /szkie nr 6/, przy czym zmiany w taktyce działań obronnych uzależnione były od zmian zachodzących w sposobach organizacji i prowadzenia operacji obronnych.

W pierwszym okresie wojny na skutek braku sił i środków, dywizje piechoty Armii Radzieckiej często broniły pasów o szerokości 20-25, a niekiedy i 50 km. Przy tak szerokich pasach obronnych nasycenie sił i środków nie było wysokie. Głębokość taktycznej strefy obrony była nie duża /3-5-8 km/. Słaba była również i obrona przeciwpancerna. Pozwalało to wojskom nieprzyjaciela przekamywać ją dość łatwo i rozwijać szybko natarcie w głąb.

W następnych latach wojny 1942/1943 dywizje broniły się średnio w pasach 10 - 15 km. Znaczne zwięźlenie pasów obrony i równoczesne zwiększenie ilości technicznych środków walki w związkach taktycznych /DP i KA/ doprowadziło do znacznego wzrostu gęstości taktycznych. Nastąpiło również znaczny wzrost głębokości ugrupowania związków taktycznych /DP: 5-7 km - główny pas ; KA: 12-15 niekiedy więcej km - 1 i 2 pas tj. taktyczna strefa obrony/.

Tak więc obrona radzieckich związków taktycznych w drugim okresie wojny stawała się bardziej trwałą i niepokonalną dla nieprzyjaciela. Szczególnie silną stawała się ona pod względem przeciwpancernym. Jeśli w pierwszym okresie wojny gęstość dział ppanc w pasach obrony dywizji piechoty sięgała 2-4 to w 1943 r. ilość ta wzrosła do 7, a niekiedy 10 dział ppanc na 1 km frontu.

W 1943 r. dywizje i korpusy piechoty broniące się na głównych kierunkach uderzeń nieprzyjaciela grupowały się już z reguły w dwa rzuty. Posiadanie przez nie silnych drugich rzutów i odwodów specjalnych /pancernych, przeciwpancernych, inżynieryjnych i oddziałów zaporowych / oraz umiejętne ich

użycie nadawało obronie wysoką elastyczność i aktywność oraz zapewniało wykonanie postawionych przed nią zadań - załamanie zmasowanych uderzeń nacierającego nieprzyjaciela w taktycznej głębokości /strefie/.

W latach 1941 - 1943 radzieckie siły zbrojne zdobyły szczególnie duże doświadczenie w organizacji i prowadzeniu natarcia strategicznego. Z pięciu kampanii strategicznych przeprowadzonych w tym okresie przez radzieckie siły zbrojne trzy były zaczepnymi. W kampaniach tych brały udział wszystkie rodzaje sił zbrojnych Armii Radzieckiej ściśle współdziałając z sobą. Rozmach kampanii zaczepnych wahał się w granicach od 1000 do 2000 km wzdłuż frontu i 400-600 km na głębokość.

W dwóch kampaniach zimowych 1941/42 i 1942/43 radzieckie siły zbrojne prowadziły skuteczną walkę o wyrwanie z rąk nieprzyjaciela inicjatywy strategicznej. W kampanii letnio - jesiennej 1943 r. inicjatywa strategiczna ostatecznie przeszła w ręce dowództwa radzieckiego.

W okresie walk o inicjatywę strategiczną dowództwo radzieckie nie miało swobody w wyborze kierunków głównych uderzeń. Określały je aktywne działania nieprzyjaciela, stwarzając duże zagrożenie życiowo ważnych dla ZSRR rejonów /grudzień 1941 r. - Moskwa ; listopad 1942 - Stalingrad/. Rozbicie zgrupowań nieprzyjaciela i likwidowanie zagrożenia Moskwy i południowych rejonów ZSRR były celami strategicznymi działań Armii Radzieckiej w tych kampaniach.

Walka radzieckich sił zbrojnych o inicjatywę strategiczną w latach 1941/1942 przechodziła w różnych warunkach stosunku sił i środków. Najmniej dogodny był on w czasie przeciwnatarcia pod Moskwą w grudniu 1941 r. Brak odpowiedniej ilości sił i środków oraz brak odpowiedniego doświadczenia w organizacji i prowadzeniu działań zaczepnych, nieregularność w materiałowym i technicznym zabezpieczeniu wojsk bardzo utrudniały prowadzenie dużych operacji zaczepnych.

To było też przyczyną, że w szeregu operacji zaczepnych zimą 1941 - 1942 r. radzieckie siły zbrojne nie były w stanie osiągnąć w pełni postawionych przed nimi celów.

Niemniej jednak zwycięstwa radzieckich sił zbrojnych w zimie 1941/1942 r. pod Moskwą i na szeregu innych kierunkach zachwiały poważnie armię niemiecką i pozwoliły dowództwu radzieckiemu wyrwać inicjatywę strategiczną z rąk nieprzyjaciela i utrzymać ją do wiosny 1942 r. Szczególnie ważne znaczenie strategiczne miały zwycięstwa wojsk radzieckich pod Stalingradem w zimie 1942/43r. i pod Kurskiem w lecie 1943 r. W pierwszym wypadku wojska radzieckie okrążyły i zniszczyły strategiczne zgrupowanie nieprzyjaciela. Następnie rozwinęły one natarcie na całym froncie, uchwytując inicjatywę strategiczną i zapoczątkowały ^{zasadniczy} przełom w wojnie. Zwycięstwo pod Kurskiem zakończyło długotrwałą walkę radzieckich sił zbrojnych o utrzymanie inicjatywy strategicznej i zerwało próby dowództwa niemieckiego ponownego jej wyrwania z rąk Armii Radzieckiej.

W latach 1941 - 1943 ważne miejsce w walce zbrojnej z nieprzyjacielem zajmowały takie formy działań jak przeciwnatarcie /kontrofensywa/ i natarcie. Przeciwnatarcia radzieckich sił zbrojnych pod Moskwą, Stalingradem i Kurskiem prowadzone były w stosunkowo dużej skali i miały na celu osiągnięcie ważnych, wojskowo i politycznych rezultatów : rozgromienie strategicznych zgrupowań nieprzyjaciela ; wyzwolenie rozległych terytoriów ; dokonanie decydującej zmiany położenia wojskowo-politycznego na całym froncie.

W czasie organizacji przeciwnatarcia dążono do tworzenia silnych zgrupowań uderzeniowych /szczególnie pod Stalingradem i Kurskiem/, przy tym ilość używanych do tego celu sił i środków z roku na rok wzrastała. Zabezpieczało to rozbitcie dużych zgrupowań nieprzyjaciela.

W zależności od warunków położenia na froncie przechodzenie do przeciwnatarcia w latach 1941 - 1943 charakteryzowało się różnorodnymi sposobami : przerastaniem przeciwuderzeń w przeciwnatarcie /Moskwa/ ; jednoczesnym i niespodziewanym natarciem sił głównych /Stalingrad/ ; połączeniem obu tych sposobów /Kursk/. Przeciwnatarcia prowadzone były na froncie 1000 - 1200 km i na głębokość 200 - 250 km.

Przeciwnatarcia w latach 1941 - 1943 zwykle przerastały w ogólne natarcie strategiczne na szerokim froncie i na duże głębokości.

Skuteczne przeprowadzenie szeregu przeciwnatarć i natarć strategicznych w latach 1941 - 1943 i uzyskanie w nich decydujących rezultatów było możliwe tylko dlatego, że w toku trwania wojny trwał nieprzerwany wzrost ilościowy i jakościowy radzieckich sił zbrojnych. Ważną podstawą prowadzenia skutecznych działań zaczepnych Armii Radzieckiej w latach 1941 - 1943 był nieprzerwany rozwój i doskonalenie form organizacji pododdziałów, oddziałów, związków taktycznych i operacyjnych różnych rodzajów sił zbrojnych, a szczególnie wojsk lądowych i lotnictwa.

Szczególnie ważne znaczenie dla prowadzenia działań zaczepnych miało utworzenie armii lotniczych i pancernych oraz pełne zorganizowanie rozformowanych w początku wojny korpusów piechoty i zmechanizowanych ; organizowanie dywizji artylerii, jednostek artylerii ppanc i plot odwodów Naczelnego Dowództwa.

Rozwijanie i doskonalenie form organizacyjnych wojsk, zwiększenie składów bojowych Frontów i armii zwiększało ich siłę uderzeniową i manewrowość.

W operacjach zaczepnych brały udział duże ilości piechoty, artylerii, czołgów i lotnictwa. Pozwalało to tworzyć silne rzuty rozwijania powodzenia i prowadzić operacje na duże głębokości oraz nadawać im zdecydowany i manewrowy charakter.

Do przeprowadzenia operacji o znaczeniu strategicznym lub strategiczno - operacyjnym używano zwykle siły kilku Frontów i odwody strategiczne Naczelnego Dowództwa. Operacje takie miały na celu : rozgromienie dużych strategicznych zgrupowań nieprzyjaciela /np. pod Stalingradem/ oraz opanowanie ważnych rejonów ekonomicznych i politycznych /np. Zagłębie Donieckie/. Rozmach operacji strategicznych wahał się od 300 do 700 km wzdłuż frontu i 100 - 250 do 300 - 500 km w głąb. W latach 1941 - 1943 najbardziej typowymi operacjami grupy Frontów były operacje na okrążenie /np. Stalingrad/ lub też wykonywanie szeregu głębokich uderzeń rozcinających ugrupowania nieprzyjaciela i niszczenie go częściami /np. Kursk/.

Operacje Frontowe prowadzone były samodzielnie lub też stanowiły część składową operacji zaczepnych Grupy Frontów.

Operacje armijne były częścią składową operacji Frontowych. Każda armia ogólnowojskowa wykonywała zadanie w składzie Frontu w ścisłym współdziałaniu z innymi armiami : ogólnowojskowymi, pancernymi i lotniczymi. W działaniach na kierunkach nadmorskich Fronty i armie ogólnowojskowe współdziałały ściśle ze związkami marynarki wojennej. W niektórych wypadkach armie ogólnowojskowe prowadziły operacje samodzielnie. Celem operacji Frontowych i armijnych było : rozgromienie określonego zgrupowania nieprzyjaciela : opanowanie ważnego obiektu, rejonu /politycznego, ekonomicznego/, lub określonej rubieży.

Operacje zaczepne Frontów i armii w latach 1941 - 1943 miały różnorodny charakter, uzależniony od celów i zadań stawianych przed nimi. Najczęściej w okresie tym prowadzono operacje na okrążenie i niszczenie sił przeciwnika. Operacje takie były prowadzone siłami 1-2, niekiedy trzech Frontów, lub też w ramach jednego Frontu przez 1-3 armie. Bardzo często Fronty i armie prowadziły operacje celem głębokiego rozcinania obrony nieprzyjaciela i zniszczenia jego sił częściami.

Przy organizacji i prowadzeniu operacji zaczepnych podstawowym problemem, od rozstrzygnięcia którego zależał ich wynik, było przełamanie obrony nieprzyjaciela i rozwinięcie tego przełamania na dużą głębokość, przez stosowanie pościgu operacyjnego ; czołowego lub równoległego. Ten ostatni sposób pościgu dawał największe rezultaty.

Poszczególne Fronty i armie radzieckie nie od razu potrafiły umiejętnie przełamywać obronę nieprzyjaciela i rozwijać powodzenie w głębokość operacyjną. Wpływało na to szereg czynników np : pod Moskwą w grudniu 1941 r. zbyt szerokie pasy natarcia i odcinki przełamania Frontów i armii ; brak odpowiedniej ilości sił i środków, szczególnie artylerii i związków pancernych ; brak odpowiedniego doświadczenia wojsk i dowódców w prowadzeniu działań manewrowych.

Od listopada 1942 r. nastąpiły zasadnicze zmiany w organizowaniu przełamania i rozwijaniu go w głębokość operacyjną przez poszczególne Fronty i armie. W końcu 1942 r. w okresie 1943 r.

Fronty i armie nie przekamywały obrony przeciwnika w całych pasach natarcia, a tylko na wybranych odcinkach, stanowiących we Frontach 30-50%, a w armiach 10-30% pasów natarcia. W pozostałych pasach obrony Frontów i armii prowadzone były aktywne działania wiążące nie pozwalające przeciwnikowi na manewr sił i środków wzdłuż frontu.

Na wybranych odcinkach głównych uderzeń Frontów i armii masowo duże ilości sił i środków uzyskując wysokie nasycenie operacyjne /dywizja średnio na 1,2 - 2,5 km, 40-70-200 dział i 25-40 czołgów na 1 km frontu, w tym czołgów BWP - ok. 13/ i dogodny stosunek sił /w sile żywej : 2,7 : 1 do 10 : 1 ; w artylerii 3 : 1 do 10 : 1 ; w czołgach ogólnie : 2 : 1 do 6 : 1/.

To wysokie masowanie sił i środków na wybranych kierunkach, kosztem nie tyle przewagi ogólnej, ile umiejętnej ekonomii sił, świadczyło o właściwym zrozumieniu przez dowódców radzieckich zagadnienia znaczenia tzw. decydujących punktów ciężkości działań od których uzależniony był przebieg i wynik operacji zaczepnych Frontów i armii.

Głębokość frontowych operacji zaczepnych w latach 1942-1943 wahała się w granicach 120 - 300 km, zaś operacji armijnych w granicach 120 - 200 km. Średnie tempo działań związków ogólnowojskowych wynosiło od 5 do 20 km na dobę, zaś średnie tempo działań grup szybkich /armii pancernych oraz korpusów pancernych i zmechanizowanych/ wynosiło 12 do 35 - 40 km na dobę.

W latach 1941 - 1943 nieprzerwanie rozwijała się i doskonaliła taktyka działań zaczepnych wojsk radzieckich.

/Szkie nr 7/.

Rozwój taktyki działań zaczepnych uzależniony był od : nieprzerwanego wzrostu technicznego wyposażenia związków taktycznych /dywizji i korpusów/ Armii Radzieckiej ; stałego doskonalenia ich struktury organizacyjnej ; nieprzerwanych zmian zachodzących w taktyce walki obronnej nieprzyjaciela ; warunków w jakich związki taktyczne Armii Radzieckiej przechodziły do natarcia ; zdobywania doświadczeń przez wojska radzieckie w toku wojny.

Pomyślne rozwiązanie głównych zagadnień organizacji i prowadzenia działań zaczepnych nie nastąpiło od razu. Natarcie związków taktycznych w zimie 1941/1942 r. na skutek braku sił i środków prowadzone było w zbyt szerokich pasach /8 - 12 km na dywizję/. Równocześnie dywizje grupowały się głęboko /w dwa rzuty/. Powodowało, to że nasycenie sił i środków w natarciu nie było duże. Brak było również dostatecznej ilości artylerii i czołgów i dlatego cały ciężar przełamania obrony nieprzyjaciela spadł na jednostki piechoty. Natarcie związków taktycznych piechoty charakteryzowało się atakami czołowymi i brakiem szerokiego manewru.

W czasie natarcia w zimie 1941/1942 uwidocznił się też brak ścisłego współdziałania pomiędzy piechotą, artylerią, czołgami i lotnictwem oraz brak współdziałania pomiędzy samymi związkami piechoty. Powodowało to zbyt powolny rozwój natarcia, prowadzenie go formami linearnymi, zaś związki piechoty wyczerpane walką w czasie przełamania taktycznej strefy obrony nieprzyjaciela nie były w stanie rozwijać powodzenia na dużą głębokość.

Doświadczenia uzyskane w czasie natarcia w zimie 1941/1942r. doprowadziły do zasadniczych zmian w organizacji i sposobach natarcia w latach 1942/1943. W działaniach zaczepnych prowadzonych w zimie 1942/1943 r. związki taktyczne /dywizje/ otrzymywały dość wąskie pasy natarcia /4 - 6 km/ i w celu zwiększenia siły pierwszego, decydującego uderzenia grupowały się w jednym rzucie z odwodami. Otrzymywały one stosunkowo duże wzmocnienie w artylerii /2 - 3 pułki artylerii, 1 - 2 pułki artylerii ppanc/ i czołgach /1 - 2 bataliony czołgów na dywizję działającą na kierunku głównego uderzenia armii/.

W działaniach zaczepnych w tym okresie obserwujemy skupienie sił i środków na odcinkach przełamania, które sięgały około 50% pasa natarcia dywizji. Tak ugrupowane dywizje piechoty uzyskiwały wysokie nasycenie sił i środków /ok. 2 - 3 batalionów/, 40 - 77 dział i moździerzy i 9 - 13 czołgów bezpośredniego wsparcia piechoty na 1 km odcinka przełamania/.

W czasie przełamania obrony nieprzyjaciela dywizje piechoty zastosowały tzw. taktykę manewrową, polegającą na obchodzeniu ze skrzydeł i od tyłu punktów oporu nieprzyjaciela i szybkim rozwijaniu natarcia w głąb. Płytkie ugrupowanie nie zapewniało

jednak dywizjom możliwości potęgowania siły uderzenia. Dlatego też zadanie to przejęły związki taktyczne znajdujące się w drugich rzutach i odwodach armii oraz grupy szybkie /kPanc i Zmech/ wprowadzane do bitwy zwykle w pierwszym dniu natarcia.

W lecie 1943 r. organizacja i sposoby prowadzenia działań zaczepnych udoskonaliły się jeszcze bardziej. Dywizje piechoty z zasady wchodziły w skład nowoorganizowanych korpusów piechoty, które posiadały przeciętnie po trzy dywizje. Pasy natarcia korpusów posiadały szerokość zbliżoną do pasów natarcia dywizji piechoty z okresu działań zaczepnych w zimie 1942/1943 r. tj. - 4 - 8 km. Ponadto korpusy nacierające na kierunkach głównych uderzeń otrzymywały 3 - 4 razy większe wzmocnienie aniżeli dywizje piechoty w natarciu w zimie 1942/1943 r. W czasie natarcia w lecie 1943 r. zasadnicze siły i środki dywizji i korpusów piechoty skupiono jeszcze bardziej na kierunkach głównych uderzeń. Zapewniało to głębokie ugrupowanie związków taktycznych /w dwa - trzy rzuty/, uzyskanie dużych gęstości /2,8 do 9 batalionów, 120 - 220 dział i moździerzy oraz 15 - 20 czołgów bezpośredniego wsparcia piechoty na 1 km odcinka przekłamania/ oraz osiągnięcie wysokiej przewagi sił i środków nad nieprzyjacielem.

Czynniki te zapewniały szybkie przekamywanie obrony nieprzyjaciela, mimo że była ona silniejsza i głębsza aniżeli w latach 1941 - 1942. Prowadzenie natarcia przez związki taktyczne w lecie i jesieni 1943 r. charakteryzowało się dużą manewrowością, stałym narastaniem siły uderzeń oraz umiejętnym odpieraniu czepnych i zaciętych kontrataków i przeciwuderzeń nieprzyjaciela z równoczesnym rozwijaniem natarcia w głąb.

W jesieni 1943 r. związki taktyczne wojsk radzieckich zdobyły cenne doświadczenia w prowadzeniu działań zaczepnych i pościgu połączonych z forsowaniem z mazu i na szerokim froncie dużych przeszkód wodnych. W działaniach tych zasadniczą rolę odgrywały umiejętnie organizowane i działające oddziały wydzielone korpusów i dywizji piechoty.

W działaniach zaczepnych w latach 1941/1943 piechota stanowiła podstawowy rodzaj wojsk.

Artyleria i czołgi stanowiły główną siłę uderzeniową, a bez ich udziału w walce nie mogło być mowy o pomyślnej realizacji zadań stawianych przed związkami ogólnowojskowymi.

Zabezpieczenie działań zaczepnych piechoty, artylerii i czołgów spoczywało na pozostałych rodzajach wojsk : wojskach inżynierskich, artylerii plot, wojskach chemicznych, łączności i innych.

Działania wojsk naziemnych były zabezpieczane przez siły powietrzne Armii Radzieckiej. Lotnictwo walczyło o panowanie w powietrzu, osłaniało i wspierało skutecznie działania obronne i zaczepne radzieckich wojsk naziemnych, zwalczalo odwody nieprzyjaciela, wzbraniało mu wykonania kontrataków i przeciwuderzeń oraz odwrotu na nowe rubieże.

W walce z lotnictwem nieprzyjaciela dużą rolę odegrały również wojska obrony przeciwlotniczej wojsk i obrony przeciwlotniczej obszaru kraju.

W działaniach wojennych w latach 1941 - 1943 ciężkie i skomplikowane zadania stały przed tyłami związków operacyjnych i taktycznych Armii Radzieckiej. W pierwszym okresie wojny organa tyłowe odczuwały z jednej strony poważny brak środków materiałowo - technicznych koniecznych do zaopatrywania wojsk walczących, z drugiej strony brak było środków transportowych niezbędnych dla dowiezienia zapasów materiałowo - technicznych do wojsk walczących oraz do ewakuacji rannych i chorych i zbytecznego lub uszkodzonego na polu walki sprzętu.

Kiedy wojska radzieckie prowadziły zdecydowane działania zaczepne, przed tyłami stanęły niezwykle trudne zadania : nieprzerwane zaopatrywanie wojsk : ewakuacja medyczna - sanitarna i materiałowa oraz odbudowa kolejnych dróg dowozu.

W okresie tym uwidoczniła się znaczna dysproporcja pomiędzy gwałtownym wzrostem wyposażenia wojsk walczących w nowoczesne uzbrojenie i technikę bojową, a procesem rozwojowym pracy organizacyjnej tyłów i ich technicznym wyposażeniem. W tym bowiem czasie kiedy w wojskach walczących trwał nieprzerwany wzrost mechanizacji i motoryzacji, tyły wojsk posługiwały się głównie transportem kolejowym, zaś tyły związków taktycznych dysponowały zbyt dużą jeszcze ilością transportu konnego. To też wpływało ujemnie na szybkość i rytmiczność

szczególnie materiałów pędnych i smarów, bez których działania zaczepne zwłaszcza związków pancernych i zmechanizowanych były niemożliwe.

W działaniach wojennych tego okresu brała aktywny udział również radziecka marynarka wojenna. Rola jej w zasadzie sprowadzała się przede wszystkim do zabezpieczenia działań wojsk na lądzie. Brała ona udział w ewakuacji portów i bazy wojennych zagrożonych przez nieprzyjaciela, zaopatrywała wojska radzieckie broniące się w portach i na wybrzeżu odciętych przez nieprzyjaciela od strony lądu, zwalczała niemiecką flotę wojenną na Morzu Czarnym, Bałtyckim i Północnym. I wreszcie zabezpieczała ona szereg morskich operacji desantowych, szczególnie na Krymie i Półwyspie Tamańskim.

B. Zarys działań i sztuka wojenna Armii Radzieckiej w latach 1944 - 1945.

Działania wojenne Armii Radzieckiej w latach 1944 - 1945 przypadają na czwarty okres drugiej wojny światowej.^{x/} W okresie tym na frontach drugiej wojny światowej siły zbrojne koalicji antyhitlerowskiej zdecydowanie utrzymując strategiczną inicjatywę zaczepną, przeprowadziły szereg skutecznych operacji, które doprowadziły w maju 1945 r. do bezwarunkowej kapitulacji Niemiec faszystowskich, a 2 września 1945 r. do kapitulacji imperialistycznej Japonii.

Decydującą rolę w ostatecznym rozbiću armii niemieckiej odegrał Związek Radziecki i jego siły zbrojne. Armia Radziecka, wykonując szereg zdecydowanych strategicznych operacji zaczepnych, rozbiła zasadnicze zgrupowania wojsk niemieckich i wyzwoliła z niewoli faszystowskiej narody Europy wschodniej i południowo-wschodniej. U boku Armii Radzieckiej w ostatnich dwóch latach drugiej wojny światowej walczyły również jednostki ludowego Wojska Polskiego, oddziały korpusu czechosłowackiego, jednostki rumuńskie, bułgarskie i jugosłowiańskie.

x/ "Druga wojna światowa 1939 - 1945" pod red. S.F. Platonowa - wydanie ros. Moskwa 1953 r. str. 10.

Działania wojenne Armii Radzieckiej w latach 1944 - 1945 r. odbywały się w warunkach otwarcia drugiego frontu /6.VI.1944 r./ w Europie Zachodniej. Jednak do czasu otwarcia drugiego frontu w Europie wojska niemieckie poniosły tak dotkliwe straty, które wskazywały na szybką klęskę Niemiec faszystowskich nawet bez otwarcia drugiego frontu na zachodzie.

W czasie kiedy na europejskim teatrze działań wojennych toczyły się walki o ostateczne rozbitcie Niemiec na obszarze Oceanu Spokojnego i w Azji Południowo - Wschodniej alianckie siły zbrojne odniosły szereg poważnych zwycięstw nad armią japońską. Mimo opanowania przez aliantów wyspy Chinawy i przybliżenia linii frontu do macierzystych wysp japońskich, nie oznaczało to jeszcze rychłego zakończenia wojny na Dalekim Wschodzie.

W dziele szybkiego rozbitcia zasadniczych sił japońskich, rozmieszczonych w Północno - Wschodnich Chinach odegrał bardzo poważną rolę Związek Radziecki. Jego siły zbrojne w ciągu krótkiego czasu /od 9 do 19.VIII.1945 r./ rozbiły tzw. Armię Kwantuńską w Mandżurii i znaczne siły japońskie na Sachalinie i wyspach Kurylskich. Bardzo duży wkład w rozbitcie sił japońskich dał również naród chiński i jego Armia Ludowo - Wyzwoleńcza.

1. Ogólna sytuacja polityczno - wojskowa oraz połączenie stron walczących na froncie radziecko - niemieckim na początku 1944 r. /szkie nr 8/.

W wyniku zwycięstw Armii Radzieckiej w 1943 r. blok państw faszystowskich zaczął rozpadać się. Włochy faszystowskie poniosły olbrzymie straty w wojnie ze Związkiem Radzieckim oraz w wojnie z wojskami alianckimi w Afryce i wypadły z koalicji państw faszystowskich. Na drodze tej znalazła się Finlandia, Rumunia i Węgry.

Zwycięstwa Armii Radzieckiej odniesione w 1943 r. podniosły jeszcze bardziej autorytet międzynarodowy Związku Radzieckiego. Próby rozbitcia koalicji antyhitlerowskiej czynione przez Niemców zakończyły się fiaskiem. W październiku 1943 r. odbyła się w Moskwie konferencja ministrów spraw zagranicznych ZSRR, Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii,

na której między innymi postanowiono prowadzić wojnę aż do bezwarunkowej kapitulacji Niemiec hitlerowskich.

W okresie od 28 listopada do 1 grudnia 1943 r. w Teheranie odbyła się konferencja mężów stanów trzech mocarstw - J. Stalina, F. Roosevelta i W. Churchilla. Na konferencji tej powzięto decyzję otwarcia 1 maja 1944 r. drugiego frontu w Europie.

Dowództwo niemieckie oceniając stosunek sił na przełomie 1943/1944 r. doszło do wniosku, że ogólna sytuacja na froncie radziecko - niemieckim wskazuje na dalszy wzrost rezerw ludzkich i techniki wojennej Armii Radzieckiej, która najpóźniej wiosną 1944 r. przejdzie do zdecydowanej ofensywy. W tym celu dowództwo niemieckie nakazało przeprowadzenie nadtotalnej mobilizacji rezerw ludzkich i wydało dyrektywę przejścia na całej szerokości frontu radziecko niemieckiego do tzw. obrony strategicznej. W obronie strategicznej zamierzano ostatecznie zatrzymać dalsze natarcie Armii Radzieckiej.

Dowództwo niemieckie w początkach 1944 r., podobnie jak przedtem, przywiązywało zasadniczą wagę do frontu radziecko - niemieckiego. Z posiadanych na początku 1944 r. 315 dywizji i 10 brygad, na froncie radziecko - niemieckim utrzymywało 198 dywizji i 6 brygad, czyli około 70% całości sił. Reszta sił niemieckich znajdowała się: we Włoszech /60/, we Francji, Belgii, Holandii, Danii, Norwegii /20/ w Jugosławii, Albanii i Grecji /około 5%. Oprócz sił niemieckich na froncie wschodnim działało 38 dywizji i 18 brygad satelitów Niemiec.

Tak więc na froncie radziecko - niemieckim na początku 1944 r. działało 236 dywizji i 24 brygady. Należy nadmienić, że Niemcy z posiadanych na początku 1944 r. 44 dywizji pancernych i pięciu brygad, na froncie wschodnim utrzymywali 33 dywizje i 3 brygady pancerne, czyli 75% całości wojsk pancernych.

Siły niemieckie na froncie wschodnim były zgrupowane w tzw. Grupach Armii. Grupa Armii "Północ" /16 i 18 armia/ w liczbie 39 dywizji piechoty, jednej dywizji motoryzowanej, czterech brygad i około 20 samodzielnych batalionów piechoty broniła się od Zatoki Fińskiej do jez. Jazno. Grupa Armii "Środek" /3 armia pancerna 4, 9 i 2 armia / w liczbie około

50 dywizji działających od jez. Jazno do m. Owrucz. Grupa Armii "południe" /4 i 1 armia pancerna, 8 i 6 armia/ i Grupa Armii "A" /3 armia rum. 17 armia/ w liczbie 80 dywizji piechoty, 19 dywizji pancernych, 4 dywizji zmechanizowanych, 2 dywizji kawalerii i 2 brygad zmotoryzowanych działających na froncie od m. Owrucz do Morza Czarnego i na Półwyspie Krymskim.

Na północnym skrzydle frontu /od Leningradu do Petsamo/ broniły się wojska fińskie i 20 niemiecka armia góraska w liczbie około pół miliona ludzi /w tym około 20000 ludzi z 20 armii górskiej/.

Z rozmieszczenia wojsk niemieckich widać, że główne ich siły znajdowały się na południowym odcinku frontu na południe od rz. Prypeć/. Do dążeniu niemieckiemu chodziło przede wszystkim o utrzymanie za wszelką cenę żyznych terenów Ukrainy wraz z jej bogactwami naturalnymi oraz osłonięcie kierunku, na Bałkany i do Polski południowej /zagłębia przemysłowego Śląska/.

W tym czasie kiedy położenie gospodarcze i militarne Niemiec hitlerowskich chyliło się ku upadkowi, to położenie Związku Radzieckiego i jego sił zbrojnych było coraz bardziej pomyślne. Związek Radziecki w toku zmagania wojennych z armią niemiecką zbudował szereg obiektów przemysłowych, w których produkowano nowoczesne typy samolotów, czołgów i dział pancernych.

Produkcja radzieckiego przemysłu zbrojeniowego w dostatecznym sposób zabezpieczała potrzeby pola walki. Średnia roczna produkcja uzbrojenia /w ostatnich latach wojny/ wynosiła ponad 30 tysięcy czołgów i dział pancernych, do 40 tysięcy samolotów, 120 tysięcy dział wszystkich kalibrów, 100 tysięcy moździerzy, do 450 tysięcy karabinów maszynowych, 2 miliony pistoletów maszynowych i ponad 3 miliony karabinów. Produkcja tak poważnej liczby uzbrojenia pozwalała na uzupełnienie strat i na organizowanie nowych związków operacyjnych i taktycznych.

W rezultacie wyzwolenia w 1943 r. rejonów Donu, Kubania i Ukrainy lewobrzeżnej rolnictwo radzieckie otrzymało 12 milionów hektarów żyznej ziemi, co z kolei pozwoliło na wyprodukowanie o 18 milionów 150 tysięcy ton zboża więcej aniżeli w 1943 r.

Siłki radzieckie działające na froncie od Morza Bałtyckiego do Morza Czarnego /na szer. 3700 km/ zgrupowane były w dwunastu frontach o niestałym składzie /około 50 armii ogólnowojskowych, sześć armii pancernych, dwanaście armii lotniczych oraz szereg korpusów pancernych, zmechanizowanych, kawaleryjskich i innych/. Oprócz tych sił Naczelne Dowództwo radzieckie posiadało szereg związków taktycznych i operacyjnych w odwodach strategicznych.

Większość sił radzieckich skoncentrowana była na Ukrainie prawobrzeżnej /23 armie ogólnowojskowe i wszystkie armie pancerne/. Ugrupowanie to wynikało z planów Naczelnego Dowództwa Armii Radzieckiej na 1944 r. Z powyższego widać, że obie strony walczące przywiązywały dużą uwagę do obszarów Ukrainy.

Zarys linii frontu jaki wytworzył się w rezultacie działań zaczepnych wojsk radzieckich, stwarzał dogodny warunki do wykonania operacji na okrążenie. Szczególnie dogodny zarys linii frontu ukształtował się w rejonie Leningradu i Nowgorodu, w rejonie Witebska, Bobrujska, Korsunia Szewczenkowskiego i Krzywego Rogu.

Tak więc sytuacja polityczno - wojskowa, wytworzona z początkiem 1944 r. była sprzyjająca dla Związku Radzieckiego i jego sił zbrojnych i pozwalała na przeprowadzenie w tym roku zdecydowanych operacji zaczepnych.

2. Kampania zimowa 1944 r. - rozgromienie strategicznych skrzydeł wojsk niemieckich w rejonie Leningradu i Nowgorodu oraz na Ukrainie prawobrzeżnej.

Naczelne dowództwo radzieckie realizując cele polityczne, wysunięte przez kierownictwo partyjne i rządowe na 1944 r., postawiło przed Armią Radziecką następujące zadania :

- w kampanii zimowej 1944 r. - wykonać silne uderzenie siłami trzech Frontów przy współdziałaniu z Flotą Bałtycką w celu rozgromienia północnego skrzydła strategicznego nieprzyjaciela, zaś siłami czterech Frontów przy współdziałaniu z Flotą Czarnomorską rozgromić południowe skrzydło strategiczne wojsk niemieckich ;

- w kampanii letniej 1944 r. - przeprowadzić operację siłami dwóch Frontów w celu wyeliminowania Finlandii z wojny i operację na Białorusi i Ukrainie Zachodniej siłami pięciu Frontów w celu wyzwolenia Białorusi i Ukrainy zachodniej i przeniesienie działań wojennych na terytorium Prus Wschodnich oraz zapoczątkowania wyzwolenia ziem polskich ;

- w kampanii jesienno - zimowej 1944 r. silnymi uderzeniami w północnej Karelii, Republikach Nadbałtyckich i południowo - wschodniej części Europy wyeliminować satelitów Niemiec z wojny.

x x x
x

Kampania zimowa 1944 r. przebiegała w okresie od stycznia do maja. Pierwszą operację wojska radzieckie przeprowadziły w rejonie Leningradu i Nowgorodu w okresie od 14 stycznia do 1 marca 1944 r. Operację tę wykonały wojska Frontu Leningradzkiego, Wołchowskiego i 2 Frontu Nadbałtyckiego przy ścisłym współdziałaniu z Flotą Bałtycką i lotnictwem dalekiego zasięgu.

Zasadniczym celem tej operacji było rozbicie 18 armii niemieckiej, zlikwidowanie blokady Leningradu, oczyszczenie od najeźdźców niemieckich obwodu leningradzkiego i stworzenia sprzyjających warunków do dalszego natarcia w celu wyzwolenia Republik Nadbałtyckich.

W pierwszym etapie operacji wojska radzieckie przekamały obronę Niemców i okrążyły znaczne siły niemieckie w rejonie Krasnoje Sieło i Nowgorodu. Następnie działania rozwinęły się na Kingisepp, Narwę oraz w kierunku na Ługę. Niemcy stawiali zdecydowany opór na każdym odcinku frontu. Obawiając się jednak okrążenia w rejonie Ługi rozpoczęli wycofywać swoje siły na zachodnim brzegu rz. Narwa, jez. Czudskiego i Pskowskiego i rz. Wielikaja. Na rubieży tej natarcia wojsk radzieckich ze względu na poniesione straty i trudne warunki terenowe zostało zatrzymane.

Wraz z wojskami regularnymi w rejonie Leningradu i Nowgorodu współdziałały radzieckie oddziały partyzanckie. Oddziały te z zasadzek i w otwartej walce, napadały na sztaby, niszczyły linie kolejowe i mosty oraz zdobywały samodzielnie węzły dróg, stacje kolejowe i miejscowości.

Działania wojsk radzieckich w rejonie Leningradu i Nowgorodu odbywały się w niezwykle trudnych warunkach terenowych /duże kompleksy leśne, bagna, jeziora, rzeki/ i atmosferycznych. Wczesne roztopy i niezamarznięte bagna w dużym stopniu utrudniały wykorzystanie przede wszystkim wojsk pancernych i ich zaopatrywanie. Wojska nacierające musiały działać przeważnie wzdłuż dróg, a dla szybkiego zaopatrywania oddziałów dowództwo radzieckie wykorzystywało sanie motorowe. W zabezpieczeniu natarcia piechoty, nacierającej wzdłuż wybrzeża Zatoki Fińskiej, wykorzystano artylerię okrętową i nadbrzeżną.

W toku operacji w rejonie Leningradu i Nowgorodu wojska radzieckie zniszczyły całkowicie 3 dywizje i szereg oddziałów z 16 i 18 armii niemieckiej, wyzwoliły cały obwód leningradzki i ostatecznie odizolowały Finlandię od północnego skrzydła strategicznego wojsk niemieckich.

W tym samym czasie, gdy wojska radzieckie prowadziły natarcie pod Leningradem i Nowgorodem to Fronty Ukraińskie przystąpiły do rozgromienia południowego skrzydła strategicznego nieprzyjaciela na obszarze Ukrainy prawobrzeżnej. Operacje na Ukrainie prawobrzeżnej trwały od 24 stycznia do 17 kwietnia 1944 r. i były wykonywane siłami 1, 2, 3 i 4 Frontu Ukraińskiego. Głównym celem tych operacji było rozbięcie zasadniczych sił niemieckiej Grupy Armii "Południe" i Grupy Armii "A", w których znajdowało się 41% dywizji piechoty i 76% dywizji pancernych działających w tym czasie na froncie radziecko-niemieckim; wyzwolenie Ukrainy prawobrzeżnej i stworzenie dogodnych warunków do działań na kierunku lwowskim i bałkańskim.

W pierwszym etapie działań zaczepnych na Ukrainie prawobrzeżnej wojska radzieckie przeprowadziły operację korsuń - szewszenkowską, krzyworosko-nikopolską i łucko-rówieńską. Największe powodzenie wojska radzieckie uzyskały w operacji korsuń - szewszenkowskiej.

Dowództwo radzieckie wykorzystując dogodny zarys linii frontu w rejonie Korsunia Szewszenkowskiego nakazało lewo-skrzydłowym związkom 1 Frontu Ukraińskiego /dca gen. armii N. Watutin/ i prawoskrzydłowym związkom 2 Frontu Ukraińskiego

/dca gen.armii J.Koniew/ wykonać uderzenia w kierunku zbieźnym na Zwienigorodkę i okrążenie w ten sposób sił niemieckich, rozmieszczonych na wybrzuszeniu korsuń-szewczenkowskim.

W ciągu pięciu dni /24-28.I.1944 r./ walki wojska radzieckie przekamaly obronę nieprzyjaciela u podstawy wybrzuszenia korsuń-szewczenkowskiego i dokonały okrążenia i ziewięciu dywizji piechoty, dywizji pancernej SS "Wiking", zmotoryzowanej brygady "Walonia" i szeregu innych oddziałów. Mimo rozpaczliwych prób dowództwu niemieckiemu nie udało się deblokować okrążonych sił. Wojska radzieckie, odpierając silne przeciwuderzenia przeciwnika na zewnętrznym froncie okrążenia, do 17 lutego dokonały ostatecznej jego likwidacji.

Dużą pomoc wojskom naziemnym w zniszczeniu okrążonych sił nieprzyjaciela w rejonie Korsunia Szewczenkowskiego okazało lotnictwo radzieckie. Wykonywało ono ciągłe uderzenia na okrążone siły przeciwnika, na jego odwody, wykonujące uderzenia na zewnętrznym froncie okrążenia oraz prowadziło blokadę z powietrza, co udaremniło zaopatrywanie i ewakuację okrążonych wojsk niemieckich drogą powietrzną.

W dniach od 27 stycznia do 14 lutego wojska prawego skrzydła 1 Frontu Ukraińskiego przeprowadziły operację w rejonie Łucka i Równego i wyszły na rubież Rafałówka, Łuck, na wschód od Dubna, Jampola, Szepetówki, stwarzając tym samym zagrożenie północnego skrzydła niemieckiej Grupy Armii "Południe".

Prawie w tym samym czasie /31.I. - 22.II.1944 r./ związki 3 Frontu Ukraińskiego /dca gen.armii R.Malinowski/ przy współdziałaniu z 4 Frontem Ukraińskim /dca gen.armii E.Tpibuchin/ wykonały operację w rejonie Krzywego Rogu i Nikopola.

Po zadaniu znacznych strat niemieckiej 6 armii wojska tego Frontu wyszły na rubież rz. Ingulec, uchwytując na jej zachodnim brzegu szereg przyczółków.

Dalsze działania na Ukrainie prawobrzeżnej prowadzone były w miesiącu marcu i kwietniu. Zasadniczą ideą tych działań było rozwinięcie natarcia w kierunku południowo-zachodnim, wyjście w Karpaty i rozcięcie zgrupowania przeciwnika na dwie części /jedno na Ukrainie zachodniej, drugie na Ukrainie prawobrzeżnej/. Następnie siły radzieckie miały rozprawić się ze zgrupowaniem nieprzyjaciela, broniącym się na Ukrainie prawobrzeżnej.

W końcowej fazie /17.IV.1944 r./ działań zaczepnych na Ukrainie prawobrzeżnej wojska radzieckie wyszły na rubież : Kamień Kaszyrski, na zachód od Dubna, Tarnopola na zachód od Czortkowa, Kołomyży, Paskani, Dubossary i wzdłuż północno - wschodniego brzegu rz. Dniestr do Morza Czarnego.

W czasie działań na Ukrainie prawobrzeżnej wojska radzieckie całkowicie zniszczyły 10 dywizji i jedną brygadę oraz zadały straty wynoszące ponad 50% stanów 59 dywizjom. Front radziecko - niemiecki został odsunięty na zachód średnio - 150 - 300 km. W wyniku wyzwolenia Ukrainy prawobrzeżnej doszło do zasadniczej zmiany położenia strategicznego na kierunku południowo - wschodnim frontu radziecko - niemieckiego. Zostały stworzone dogodne warunki do działań na centralnym odcinku radziecko - niemieckiego i w Rumunii.

Działania wojsk radzieckich na Ukrainie prawobrzeżnej odbywały się w niezwykle trudnych warunkach. Natarcie odbywało się w warunkach bezdroży i powodzi na skutek wezbranych rzek. Błoto, rozlane rzeki wręcz uniemożliwiały manewr, zwłaszcza czołgów i artylerii. Położenie nacierających wojsk komplikowało się tym bardziej kiedy przeciwnik niszczył linie kolejowe, mosty, lotniska i tamy rzeczne. Wczesna odwilż uniemożliwiała wykorzystanie dróg gruntowych. Żołnierze brnęli po kolana w błocie. Pojazdy kołowe z trudem posuwały się po rozmiękłych drogach i polach.

W warunkach roztopów, braku dróg, zniszczeń jakich dokonywał nieprzyjaciel zaopatrywanie wojsk w amunicję, materiały pędne i żywność było niezwykle trudne. Należy tu nadmienić, że nawet pojazdy gąsienicowe grzęzły w błocie, nie mówiąc już o pojazdach kołowych. Mimo wszystkich tych trudności żołnierze radzieccy z wielkim uporem i poświęceniem, gromiąc nieprzyjaciela posuwali się wciąż do przodu.

Równocześnie z rozgromieniem wojsk niemieckich na Ukrainie prawobrzeżnej dowództwo radzieckie zaplanowało operację w celu rozbicia 17 armii niemieckiej na Półwyspie Krymskim. Zadanie to zostało powierzone wojskom 4 Frontu Ukraińskiego i Samodzielnej Armii Nadmorskiej /dca gen.armii A.Jeremienko/ oraz Flocie Czarnomorskiej /dca adm.F.Oktiabrski/i flotylli wojennej Morza Azowskiego /dca kontradmirał S.Gorszkw/.

Operacja krymska rozpoczęła się 8 kwietnia. Wojska radzieckie, wykonując uderzenia z przyczółka na południowym brzegu Siwaszu i z przyczółka na północny wschód od Kierczu, do 17 kwietnia opanowały cały Półwysep Krymski, z wyjątkiem Sewastopola i przylądka Chersones.

Walki o Sewastopol i przylądek Chersones toczyły się od 5 do 12 maja i zakończyły się całkowitym rozbitiem zgrupowania niemieckiego w liczbie około 8 dywizji.

Do szybkiego opanowania Półwyspu Krymskiego i rozbitia tam 17 armii niemieckiej przyczyniło się lotnictwo i flota radziecka. Szczególnie duże straty lotnictwo i flota radziecka zadała przeciwnikowi w czasie ewakuacji jego sił drogą morską. Na podstawie sprawozdania operacyjnego sztabu 17 armii niemieckiej, w okresie od 3 do 13 maja utonęło lub zaginęło bez wieści w czasie ewakuacji drogą morską 3700 żołnierzy niemieckich i około 5000 rumuńskich.^{x/}

Operacje Armii Radzieckiej przeprowadzone w kampanii zimowej - 1944 r. doprowadziły do zmiany położenia wojskowego i politycznego na froncie radziecko - niemieckim. Dowództwo niemieckie wyczerpało w tej kampanii wszystkie swoje odwody, wobec czego zmuszone było do szybkiego przerzucenia na front radziecko - niemiecki świeżych sił z Francji, Danii i Norwegii, a tym samym do osłabienia frontu zachodniego.

Wyzwolenie bogatych rejonów zbożowych i przemysłowych Ukrainy wpłynęło dodatnio na dalsze polepszenie położenia ekonomicznego ZSRR.

W rezultacie kampanii zimowej 1944 r. wojska radzieckie opanowały dogodną sibię, pozwalającą na przeprowadzenie następnych operacji, szczególnie na centralnym kierunku strategicznym frontu radziecko - niemieckiego.

x/ "Druga wojna światowa" 1939 - 1945. pod.red. Płatonowa, Wyd.ros. Moskwa 1958 r. strona 567.

W czasie trwania działań zaczepnych na strategicznych skrzydłach frontu radziecko - niemieckiego wojska radzieckie przeprowadziły szereg operacji lokalnych /w rejonie Witebska, Rogaczewa, Kalinkowicze - Mozyrz/. Operacje te miały na celu związanie sił nieprzyjaciela i wzbronienie mu przerzucenia odwołów do rejonu Leningradu i Nowogrodu oraz na Ukrainę prawobrzeżną.

Ponadto miały one na celu poprawienie położenia operacyjnego na poszczególnych kierunkach.

3. Kampania letnia 1944 r. - wyeliminowanie z wojny Finlandii - rozbitcie centralnego zgrupowania wojsk niemieckich na Białorusi, Litwie, Ukrainie zachodniej i we wschodniej części Polski.

Armia Radziecka po krótkiej pauzie operacyjnej, trwającej od 12 maja do 10 czerwca 1944 r., rozpoczęła wykonywanie kampanii letniej, która przebiegała w znacznie lepszych warunkach dla wojsk radzieckich, a gorszych dla nieprzyjaciela.

Dowództwo niemieckie od 6 czerwca zmuszone zostało prowadzić wojnę na dwa fronty. Bowiem od tego dnia siły alianckie rozpoczęły inwazję w północnej Francji /Normandii/. Fakt ten zmusił dowództwo niemieckie do zaangażowania do walki na froncie zachodnim około 60 dywizji, co w pewnym stopniu odciągnęło ich siły z frontu wschodniego. Należy jednak nadmienić, że podstawowa masa wojsk niemieckich znajdowała się nadal na froncie wschodnim.

Z ogólnej liczby 325 dywizji i 5 brygad, jakie posiadało dowództwo niemieckie na początku lata 1944 r., na froncie wschodnim walczyło 179 dywizji i 5 brygad.^{x/} Ponadto na froncie radziecko - niemieckim walczyło 49 dywizji i 18 brygad satelitów Niemiec. Tak więc z wojskami radzieckimi walczyło 228 dywizji i 23 brygad.

x/ Z 325 dywizji i 5 brygad na froncie wschodnim było 179 dywizji i 5 brygad, we Francji, Belgii, Holandii 60 dywizji, we Włoszech 26 dywizji, w innych krajach okupowanych około 60 dywizji.

Dowództwo niemieckie dla utrzymania stanu bojowego swojej armii powoływało do wojska znaczną ilość wyrostków i starszych mężczyzn bez przeszkolenia wojskowego. Posunięcia te wcale nie podniosły stanu jakościowego armii niemieckiej.

Sytuacja Niemiec hitlerowskich komplikowała się również w łonie samej koalicji państw faszystowskich. W państwach satelickich szerzyły się nastroje antywojenne i rozwijał się ruch, mający na celu wycofanie się tych krajów z wojny. Fakt ten znacznie osłabiał pozycję polityczną i wojskową Niemiec faszystowskich.

Na początku lata 1944 r. wzmógł się znacznie ruch oporu w krajach okupowanych przez Niemcy. W Polsce, Bułgarii, Czechosłowacji, Jugosławii, Albanii, Francji, Włoszech, Belgii, Grecji i w wielu innych krajach Europy ruch narodowo-wyzwoleńczy skierowany był przeciwko okupantom niemieckim. Wobec tego dowództwo niemieckie zmuszone było zaangażować do walki z partyzantami wiele swoich dywizji, tak potrzebnych do walki na froncie z regularnymi wojskami koalicji antyhitlerowskiej.

W ramach kampanii letniej 1944 r. zostało przeprowadzonych trzy strategiczne operacje zaczepne Armii Radzieckiej. Główny wysiłek zbrojny Armii Radzieckiej został skierowany na centralny odcinek frontu radziecko - niemieckiego.

Pierwszą operację strategiczną wojska radzieckie przeprowadziły na Przesmyku Karelskim i w południowej Karelii w okresie od 10 czerwca do 9 sierpnia 1944 r. Udział w tej operacji wzięły wojska Frontu Leningradzkiego i Karelskiego. Zasadniczym celem tej operacji było rozbicie wojsk fińskich i wyeliminowanie Finlandii z wojny.

10 czerwca wojska prawego skrzydła Frontu Leningradzkiego przystąpiły do rozbicia oddziałów fińskich na Przesmyku Karelskim, a 21 czerwca lewoskrzydłowe związki ^{Frontu} Karelskiego do rozgromienia Finów w południowej Karelii.

Działania te odbywały się przy ścisłym współdziałaniu z radziecką Flotą Bałtycką oraz 1. i 2. Łódzką Flotyllą wojenną.

Szczególnie ciężkie walki skierowane były na przełamanie

rejonu umocnionego.^{x/} Finowie na Przesmyku Karelskim przygotowali trzy rubieże obronne, na których rozbudowali długo-trwałe umocnienia, zaopatrzone w kopuły pancerne z szybkostrzelnymi działami i karabinami maszynowymi. Ponadto przed każdą rubieżą rozbudowane były pasy zapór inżynierskich, o ogólnej głębokości 1 - 1,5 km każdy.

Dla przełamania poszczególnych rubieży obrony wojska radzieckie organizowały oddziały i grupy szturmowe wsparte dużą ilością artylerii i karabinów maszynowych. Oddziały nacierające wzdłuż wybrzeża Zatoki Fińskiej wspierane były ogniem artylerii okrętowej.

Wojska Frontu Leningradzkiego do 20 czerwca w wyniku zdecydowanego natarcia przełamały poszczególne rubieże obronne wojsk fińskich i opanowały miasto i port wojenny - Wyborg. W ciągu następnych dni oddziały radzieckie współdziałając z Flotą Bałtycką walczyły o opanowanie wysp w północnej części Zatoki Fińskiej.

Zdobycie Przesmyku Karelskiego i miasta Wyborg dodatkowo wpłynęło na przebieg działań wojsk radzieckich w południowej Karelii. Bowiem dowództwo fińskie dla ratowania sytuacji na Przesmyku Karelskim zmuszone było część sił /2 dywizje i jedną brygadę/ przerzucić sprzed Frontu Karelskiego.

Działania zaczepne wojsk Frontu Karelskiego w południowej Karelii trwały od 21 czerwca do 1 sierpnia. Walki były prowadzone w bardzo trudnych warunkach terenowych /bagna, jeziora, lasy/ i przy silnym oporze Finów.

Nieprzyjaciel chcąc zatrzymać natarcie wojsk radzieckich dokonywał niszczenia dóg, mostów, minował teren i budował zawaly leśne. Jednak zdecydowane natarcie wojsk radzieckich złamało opór Finów i odrzuciło ich front o 200 - 250 km na zachód, wyzwalając dużą część Republiki Karelo-Fińskiej.

W wyniku doznanej klęski na froncie, prezydent Finlandii Ruti - zagorzały zwolennik Niemiec faszystowskich - 1 sierpnia poddał się do dymisji. Wówczas rząd fiński rozpoczął próby wycofania się z wojny. Pertraktacje rządu fińskiego z rządem ^{x/} Na Przesmyku Karelskim znajdowała się między innymi tzw. linia Mannerheima - rejon umocniony. Składający się z kompleksów piętrowych schronów bojowych, posiadających kopuły pancerne. Linia Mannerheima zbudowana została przez Finów w latach 1929-1939 i nazwana imieniem marsz. K. Mannerheima.

radzieckim doprowadziły w dniu 5 września do zaprzestania działań wojennych przez wojska fińskie, a 19 września podpisano umowę o zawieszeniu broni.

W czasie trwania operacji na Przesmyku Karelskim i w południowej Karelii, wojska radzieckie przeszły do działań zaczepnych na Białorusi. Udział w tej operacji wzięły wojska Frontu Nadbałtyckiego /dca gen. armii L. Bagramian/, 3 /dca gen. płk J. Czerniachowski/. 2 /dca gen. armii G. Zacharow / i 1 Frontu Białoruskiego /dca gen. armii K. Rokossowski/. Zasadniczym celem tej operacji było : rozgromienie niemieckiej Grupy Armii "Srodek" i wyzwolenie Białorusi.

Naczelne Dowództwo Armii Radzieckiej wykorzystując dogodny zarys linii frontu nakazało wojskom Frontów Białoruskich i 1 Frontowi Nadbałtyckiemu wykonać uderzenie w kierunku zbieżnym w celu rozgromienia sił nieprzyjaciela w rejonie Witebska i Bobrujska, a następnie w wytworzone wyłomy wprowadzić do bitwy związki pancerne w ogólnym kierunku na Mińsk dla dokonania okrążenia zasadniczych sił Grupy Armii "Srodek". Ten śmiały zamiar miał doprowadzić do okrążenia i rozbicia sił nieprzyjaciela na Białorusi na głębokości 270 km.

Natarcie wojsk radzieckich na Białorusi rozpoczęło się 23 czerwca 23 czerwca. W pierwszym etapie działań /w ciągu trzech-czterech dni/ dokonano okrążenia sił nieprzyjaciela w rejonie Witebska i Bobrujska, po czym przystąpiono do ich likwidacji. W ciekawy sposób odbywała się likwidacja okrążonych sił nieprzyjaciela w rejonie Bobrujska. Krótco przed atakiem piechoty i czołgów, lotnictwo 1 Frontu Białoruskiego wykonało silne bombardowanie okrążonych sił przeciwnika, po czym nastąpiło natarcie piechoty i czołgów. Silne bombardowanie lotnictwa radzieckiego doprowadziło do paniki wśród okrążonych wojsk i całkowitej dezorganizacji dowodzenia. Sytuacja ta pozwoliła wojskom radzieckim na szybkie rozbicie okrążonych sił niemieckich. W rejonie Bobrujska wzięto do niewoli około 24 tysięcy żołnierzy nieprzyjaciela.

Po okrążeniu i likwidacji nieprzyjaciela w rejonie Witebska i Bobrujska dowództwo radzieckie wprowadziło

w powstałe wyłomy związki szybkie /korpusy i armie pancerne oraz korpusy kawalerii/. Związki szybkie ścigając wycofujące się wojska nieprzyjaciela do 2 lipca dokonały zamknięcia wewnętrznego frontu okrążenia w rejonie na wschód od Mińska. W rejonie okrążenia znalazło się około stutysięczne zgrupowanie nieprzyjaciela. Wydatną pomoc w dokonaniu okrążenia tak dużych sił nieprzyjaciela okazały oddziały partyzanckie. W tym czasie na Białorusi działało blisko 300 tysięcy partyzantów, którzy niszczyli komunikację na tyłach wroga, uchwytywali przepływy na rzekach i utrzymywali je do podejścia oddziałów regularnych. Działania oddziałów partyzanckich odbywały się w ścisłym współdziałaniu z wojskami regularnymi.

Likwidacja okrążonych sił nieprzyjaciela na wschód od Mińska trwała do 13 lipca. Straty Niemców w tej operacji wynosiły 70 tysięcy zabitych i około 35 tysięcy żołnierzy dostało się do niewoli.

Fakt rozbicia tak dużych zgrupowań nieprzyjaciela na wschód od Mińska przekreślał wszelkie nadzieje utrzymania się Niemców na Białorusi. Wobec tego Niemcy rozpoczęli wycofywać się na zachód, z zamiarem utworzenia ciągłego frontu na linii Dynobuz, Poniewieża i Kowna. Na front ten dowództwo niemieckie pospiesznie rozpoczęło podciągnąć swoje odwody z głębi i z kierunków biernych.

Zamiar dowództwa hitlerowskiego, stworzenia ciągłego frontu, został pokrzyżowany przez zdecydowany pościg wojsk radzieckich. Wojska radzieckie ścigając nieprzyjaciela rozbiły z marszu podchodzące jego odwody i do końca lipca wyszły na rubież : Jełgowa, Mariampol, Augustów, Zambrów, rz. Wisła /na odcinku Warszawa, Kazimierz/.

W końcowej fazie działań na Białorusi dowództwo radzieckie skoncentrowało świeże siły w rejonie Kowla /na lwym skrzydle 1 Frontu Białoruskiego/ i wykonało tzw. operację brzesko-lubelską. Operacja ta zakończyła się opanowaniem Chełma, Lublina, Brześcia i przyczółków na zachodnim brzegu Wisły w rejonie Magnuszewa i Puław. Udział w tej operacji wzięła również armia Wojska Polskiego, zorganizowana na ziemi radzieckiej.

Wyjście wojsk radzieckich na ogólną rubież Jełgawa, Marianopol, Augustów, rz. Narew i Wisła zakończyło działania zaczepne, rozpoczęte 23 czerwca. Na skutek pozostawienia tyłów, zniszczenia komunikacji oraz stworzenia przez Niemców ciągłego frontu na Narwii, Wiśle oraz przedpolach Prus Wschodnich dowództwo radzieckie nakazało wstrzymanie dalszych działań zaczepnych.

W rezultacie przeprowadzonej operacji strategicznej przez wojska Frontów Białoruskich i 1. Frontu Nadbałtyckiego została wyzwolona Białoruś, znaczna część Republiki Litewskiej i wschodnie obszary Polski. Linia frontu została przesunięta na zachód o około 500 km.

Dowództwo niemieckie dla ratowania sytuacji na Białorusi zmuszone było przerzucić z głębi Niemiec 14 dywizji i 5 brygad, a z innych odcinków frontu radziecko - niemieckiego 19 dywizji i 8 brygad.

W czasie trwania strategicznej operacji na Białorusi wojska 1 Frontu Ukraińskiego /dca marsz. J. Koniew/ 13 lipca przystąpiły do wykonania operacji lwowsko - sandomierskiej. Zasadniczym celem tej operacji było rozbicie niemieckiej Grupy Armii "Północna Ukraina" i wyzwolenie Ukrainy Zachodniej.

Wojska 1 Frontu Ukraińskiego pokonując zaciekły opór nieprzyjaciela do 18 lipca przełamały taktyczną strefę obrony przeciwnika i dokonały okrążenia jego sił w rejonie na zachód od Brodów. Do 22 lipca okrążone zgrupowanie nieprzyjaciela przestało istnieć. Na polu walki poległo około 30000, a ponad 17000 żołnierzy niemieckich dostało się do niewoli.

W następnych dniach lipca i w ciągu sierpnia wojska radzieckie opanowały Lwów, sforsowały rz. Bug, San i Wisłę w rejonie Sandomierza, gdzie uchwyciły przyczółek.

W czasie trwania walk o rozszerzenie przyczółka sandomierskiego, 4 sierpnia w myśl decyzji Kwatery Głównej Naczelnego Dowództwa radzieckiego lewostrzydkowe związki 1 Frontu Ukraińskiego /1 Agw i 18 A/ weszły w skład nowo utworzonego 4 Frontu Ukraińskiego.^{x/} Front ten otrzymał zadanie zdobycia przełęczy wiodących przez Karpaty.

W rezultacie przeprowadzonej operacji na Ukrainie Zachodniej ostatecznie zakończono wyzwolenie Ukrainy, zapoczątkowano

x/ 4 Front Ukraiński został rozformowany po operacji krymskiej w maju 1944 r.

wyzwolenie Polski i stworzono warunki do działań na zachód od Wisły - na terytorium Polski oraz na kierunku bałkańskim.

Działania zaczepne wojsk radzieckich na Ukrainie Zachodniej zamykają okres kampanii letniej 1944 r. W wyniku tej kampanii Armia Radziecka wyzwoliła południową Karelię, wyeliminowała z wojny Finlandię, wyzwoliła Białoruś, część Litewskiej Republiki Radzieckiej, Ukrainę Zachodnią i zapoczątkowała wyzwolenie Polski. Odrzucenie w toku kampanii letniej 1944 r. wojsk niemieckich na zachód o około 500 km oraz uchwycenie szeregu przyczółków na Narwie i Wiśle stworzyło dogodne warunki do następnych operacji strategicznych, szczególnie na kierunkach Warszawa - Poznań i Sandomierz, Częstochowa, Wrocław,

4. Kampania jesienno - zimowa 1944 r. - rozbicie wojsk niemieckich na kierunku bałkańskim, w republikach nadbałtyckich i na Węgrzech.

Naczelne Dowództwo Armii Radzieckiej, realizując cele polityczne i strategiczne wojny przeciwko Niemcom faszystowskim, nakazało swoim wojskom przystąpić do rozbicia sił nieprzyjaciela na kierunku bałkańskim, w Republikach Nadbałtyckich i na Węgrzech.

Pierwszą operację w kampanii jesienno - zimowej 1944 r. wojska radzieckie rozpoczęły 20 sierpnia w rejonie Jass i Kiszyniowa. Zasadniczym celem tej operacji było rozgromienie niemieckiej Grupy Armii "Południowa Ukraina", liczącej około 50 dywizji niemieckich i rumuńskich, wyeliminowanie Rumunii z wojny i stworzenie dogodnych warunków do działań przeciwko wojskom niemiecko - węgierskim na terytorium Jugosławii i Węgier.

Udział w operacji jassko-kiszyniowskiej wzięły wojska 2 /dca gen. armii R. Malinowski/ i 3 Frontu Ukraińskiego /dca gen. armii F. Tołbuchin/ przy ścisłym współdziałaniu z flotą czarnomorską.

W pierwszym etapie operacji wojska 2 i 3 Frontu Ukraińskiego wykonały główne uderzenie na skrzydłach Grupy Armii "Południowa Ukraina" "przeciwko 3 i 4 armii rumuńskiej/, przełamały obronę nieprzyjaciela i odpierając silne przeciwuderzenia wojsk niemieckich, rozwijały natarcie w kierunku zbieźnym na Husi i Leova, 25 sierpnia zamknęły front okrążenia w rejonie Husi i Leova.

Na północ od tego rejonu zostało okrążonych 22 dywizje i wiele samodzielnych oddziałów i pododdziałów z 6 i 8 armii niemieckiej. Likwidacja okrążonych sił nieprzyjaciela przebiegała w niezwykle dużej zaciętości walki z obu stron. Niemcy chcąc się wyrwać z rejonu okrążenia bez przerwy wykonywali przeciwuderzenia. Ostatecznie wojska radzieckie zlikwidowały okrążone siły przeciwnika 29 sierpnia.

W czasie likwidacji okrążonych sił nieprzyjaciela w rejonie Jass i Kiszyniowa związki pancerne 2 Frontu Ukraińskiego, ścigając nieprzyjaciela w kierunku południowym, 27 sierpnia opanowały "Bramę Pokszańską" i współdziałając z wojskami 3 Frontu Ukraińskiego wyszły na rubież : Góra Humorului, Târgu Ocna, Râmnicul, Sărat, Galacz, Tulcza.

W rezultacie działań zaczepnych, przeprowadzonych w okresie od 20 do 27 sierpnia, wojska radzieckie, rozbiły główne siły Grupy Armii "Południowa Ukraina" i stworzyły warunki do natarcia w głąb Rumunii i na Bułgarię w celu rozbitcia znajdujących się tam sił niemieckich. Ogółem Niemcy w tym okresie stracili 25600 ludzi w zabitych i wziętych do niewoli.

Klęska wojsk niemieckich w rejonie Jass i Kiszyniowa miały duży wpływ na zmianę sytuacji politycznej w Rumunii. 23 sierpnia w Rumunii został utworzony demokratyczny rząd, który 24.VIII. ogłosił wycofanie się Rumunii z wojny po stronie Niemiec, a 25 sierpnia wypowiedział wojnę Niemcom. Jako pierwsza, walkę z Niemcami rozpoczęła dywizja "Tudor Vladimirescu" sformowana w ZSRR z ochotników spośród jeńców rumuńskich. Inne oddziały i związki rumuńskie przystąpiły do walki w dniach od 25 - 26 sierpnia.

Dalsze natarcie wojsk 2 i 3 Frontu Ukraińskiego w Rumunii przybrały charakter pościgu. Wojska Radzieckie prowadziły pościg w dzień i w nocy, wykorzystując do tego celu wszystkie możliwe środki transportowe /samochody, furmanki, rowery/ a nawet statki, które przewoziły wojska wzdłuż Dunaju w kierunku zachodnim. Pościg wojsk radzieckich zakończył się wyjściem na granicę bułgarsko - jugosłowiańską i rumuńsko - węgierską.

W czasie podchodzenia wojsk radzieckich ku granicy bułgarskiej rząd radziecki 5 września skierował notę do

ządu bułgarskiego z zawiadomieniem o zerwaniu stosunków dyplomatycznych z Bułgarią i wypowiedział jej wojnę.^{x/} W tej sytuacji Komunistyczna Partia Bułgarii, wykorzystując ruch oporu oraz zbliżania się wojsk radzieckich do granic Bułgarii, wywołała 9 września ogólnonarodowe powstanie zbrojne.

W wyniku powstania reakcyjny rząd bułgarski został obalony, a na jego miejsce powstał rząd Frontu Narodowego.

Tak więc, działania wojsk radzieckich w sierpniu i wrześniu na kierunku bałkańskim doprowadziły do wyeliminowania z wojny Rumunii i Bułgarii i otworzyły drogi do natarcia przeciwko ostatniemu satelickiemu państwu - Węgrom.

W czasie trwania strategicznej operacji na południowym skrzydle frontu radziecko - niemieckiego - /na kierunku bałkańskim/ wojska Frontu Leningradzkiego, 1,2 i 3 Frontu Nadbałtyckiego przeszły 14 września do nowej operacji mającej na celu rozbicie północnego skrzydła strategicznego wojsk niemieckich /wyzwolenia Litwy, Łotwy i Estonii/.

Działania zaczepne wojsk radzieckich prowadzone były w bardzo ciężkich warunkach terenowych i przy silnym oporze nieprzyjaciela. Oddziały radzieckie, odpierając silne kontrataki nieprzyjaciela, przełamywały kolejno rubieże obronne Niemców i do 24 listopada wyzwoliły Estonię, Litwę i Łotwę. Niemcy zdołali się utrzymać jedynie na niewielkim obszarze Kurlandii. Ich trzydziestodwudzielną grupę zostało przyparte do Morza Bałtyckiego i tam prowadziło obronę prawie do końca wojny.

W czasie kiedy jeszcze nie wygasły walki na obszarze republik nadbałtyckich, wojska radzieckie /2,3 i 4 Front Ukraiński/ w dniu 29 września wznowiły natarcie na południowym skrzydle frontu radziecko - niemieckiego. Działania te rozwinęły się na terytorium Węgier i Ukrainie Zakarpackiej. Wojska radzieckie, wykorzystując na ogół dogodny zarys linii frontu, wykonały jedno uderzenie z rejonu Salonta na Debrecen, Miskolc i z rejonu Turka na Użhorod. Drugie uderzenie

x/ Reakcyjny rząd bułgarski przez cały okres wojny współpracował z Niemcami hitlerowskimi, udzielając im pomocy.

wykonały z rejonu Vidin na Belgrad i z rejonu Vrasac na Belgrad. Pierwsze uderzenie miało na celu rozbitcie sił niemieckich w Transylwanii, drugie w rejonie Belgradu.

Walki w tych rejonach miały niezwykle zacięty charakter. Niemcy ciągle przechodzili do kontrataków i przeciwuderzeń. Wojska radzieckie i jugosłowiańskie przy współdziałaniu z flotyllą wojenną na Dunaju do 20 października wyzwoliły Belgrad i przystąpiły do dalszych działań w kierunku północno - zachodnim. Rozbitcie zgrupowania niemieckiego w Transylwanii zakończyło się 26 października.

Po rozgromieniu sił niemieckich w Transylwanii i w rejonie Belgradu wojska radzieckie przeszły do natarcia pomiędzy rzeką Cisą a Dunajem. Tempo działań wojsk radzieckich było małe. Niemcy stawiali zacięty opór zdając sobie sprawę, że utrata obszarów położonych pomiędzy Dunajem a Cisą otworzy wojskom radzieckim drogę do Austrii i Południowej Czechosłowacji. Ponadto doprowadzi^{to} do utraty węgierskich ośrodków przemysłu wojennego.

Walki pomiędzy Cisą a Dunajem trwały do końca listopada. Zakończyły się one całkowitym rozbitciem wojsk niemieckich w tym rejonie, przecięciem linii kolejowej Budapeszt - Miskolc i uchwyceniem przyczółka operacyjnego na Dunaju na południowy wschód od jeziora Balaton.

W grudniu wojska radzieckie przystąpiły do dalszych działań zaczepnych w rejonie Budapesztu. Związki 3 Frontu Ukraińskiego wykorzystując przyczółek na Dunaju obchodziły Budapeszt od zachodu, natomiast wojska 2 Frontu Ukraińskiego ze wschodu i północy. W wyniku zastosowanego manewru przez wojska radzieckie Budapeszt został okrążony 25 grudnia. W rejonie okrążenia znalazło się 180 tysięcy żołnierzy niemieckich i węgierskich. Likwidacja okrążonych sił trwała do 13 lutego 1945 r.

Dowództwo niemieckie za wszelką cenę dążyło do deblokowania swoich wojsk w Budapeszcie i ustanowienia linii frontu na rz. Dunaj. W tym celu, w czasie trwania walk ulicznych w Budapeszcie, wykonało ono kilka silnych przeciwuderzeń z rejonu Szekesfeherar i Nagykanizsa w kierunku na Budapeszt.

Wojska 3 Frontu Ukraińskiego, działające na zachód od Budapesztu, wszystkie te przeciwuderzenia odparły, wychodząc

w połowie lutego 1945 r. na rubież : Bische, południowo - wschodni brzeg jeziora Balaton oraz północny brzeg rz. Drawa od Barcz do jej ujścia do Dunaju.

Operacje wojsk radzieckich na terytorium Węgier i Ukrainy Zakarpackiej zakończyły się całkowitym rozbiciem niemieckiej Grupy Armii "Południe", wyeliminowaniem z wojny Węgier i stworzeniem warunków do dalszych działań na terytorium Czechosłowacji i Austrii.

Jedną z ostatnich operacji wojsk radzieckich w kampanii jesienno - zimowej 1944 r., mającej bardzo ważne znaczenie strategiczne i polityczne, była operacja w rejonie Petsamo /Pieczengi/. Wykonana ona była przeciwko 20 niemieckiej armii górskiej /Laplandzkiej/.

Działania w rejonie Petsamo trwały od 7 października do 1 listopada 1944 r. w bardzo trudnych warunkach terenowych /bagna, jeziora, bezdroża/ i atmosferycznych /niska temperatura, ciągła mgła/. Wojska 14 armii pokonując opór nieprzyjaciela wyzwoliły Obwód Pieczengi i ścigając oddziały przeciwnika weszły na terytorium Norwegii, gdzie okazały pomoc narodowi norweskiemu w wypędzeniu wojsk niemieckich.

Działania wojenne Armii Radzieckiej w 1944 r. odbywające się na froncie szerokości 3700 km i na głębokości od 300 do 1500 km, doprowadziły do : rozbicia /zniszczenia lub wzięcia do niewoli/ 138 dywizji nieprzyjaciela, a 58 dywizji w wyniku dużych strat, których nie można było już uzupełnić, zostało rozformowanych przez dowództwo niemieckie ; wyeliminowania z wojny Finlandii, Rumunii, Bułgarii i Węgier ; pozbawienia Niemców żyznych terenów Ukrainy wraz z jej ośrodkami przemysłowymi, zagłębia naftowego Rumunii - Ploestii, przemysłu rumuńskiego i węgierskiego, który pracował na potrzeby armii niemieckiej. Wraz z utratą okupowanych obszarów poważnie zmniejszyła się baza surowcowa i możliwości produkcji uzbrojenia i sprzętu dla armii.

Przesunięcie linii frontu ku granicom Niemiec, Austrii i Czechosłowacji doprowadziło do bezpośredniego zagrożenia ośrodków przemysłowych tych państw przez lotnictwo radzieckie, a nawet przez wojska lądowe.

Armia Radziecka poprzez wyeliminowanie z wojny Finlandii i rozbitcie sił niemieckich w republikach nadbałtyckich skróciła linię frontu z 3700 do 2200 km. Fakt ten pozwolił dowództwu radzieckiemu na rozformowanie działających tam Frontów, a siłami tymi na uzupełnienie Frontów działających pomiędzy Bałtykiem a Karpatami, To z kolei zapewniło uzyskanie odpowiedniej przewagi nad nieprzyjacielem, działającym na tym odcinku frontu. Opanowanie przyczółków przez wojska radzieckie na Narwi, Wiśle i Dunaju stworzyło bazy wyjściowe do dalszych operacji zaczepnych w 1945 r.

5. Ogólna sytuacja polityczno - wojskowa oraz położenie stron walczących na początku 1945 r. /szkic nr 9/.

Wpływ na ogólną sytuację polityczną i wojskową na początku 1945 r. wywarły w decydujący sposób sukcesy narodu radzieckiego i jego sił zbrojnych, osiągnięte w poprzednich latach Wielkiej Wojny Narodowej, a szczególnie w 1944 r. Dużą rolę odegrały tu również działania wojsk alianckich we Francji, Belgii i w południowej części Włoch w 1944 r. Utrata przez Niemców dotąd okupowanych krajów doprowadziła do gwałtownego spadku ich potencjału ekonomicznego, moralnego i wojskowego oraz całkowitej izolacji politycznej w Europie. Niemcy do końca 1944 r. straciły około 65% zapasów rudy żelaznej, 50% zapasów boksytów i wszystkie zasoby chromu. Wobec tego produkcja gwałtownie obniżyła się. Produkcja surówki żelaza spadła w ciągu 1944r. o 45%, stali o 40% i miedzi o 70% w porównaniu z 1943 r.

Kierownictwo Niemiec, znalazłszy się w trudnej sytuacji, ~~z~~wszechmiar liczyło na zaostrzenie się przeciwnostw ~~w~~ koalicji antyhitlerowskiej. Wierzyło ono, że uda mu się dojść do porozumienia z kołami reakcyjnymi Stanów Zjednoczonych i Anglii oraz zawrzeć z nimi ~~odrębny pokój~~ i uniknąć w ten sposób bezwarunkowej kapitulacji i klęski. W związku z tym dążyło ono do przeciągnięcia wojny i niedopuszczenia do dalszego posuwania się Armii Radzieckiej na zachód. Jednak planów tych kierownictwu niemieckiemu nie udało się urzeczywistnić.

Naród radziecki pod kierownictwem Komunistycznej Partii osiągał coraz to nowe sukcesy. W 1944 r. w Związku Radzieckim w porównaniu z 1943 r. wzrosło wydobycie węgla o 31%, produkcja żelaza o 31%, produkcja wyrobów walcowanych o 28%, stali o 29%. Pozwoliło to na znaczne zwiększenie produkcji uzbrojenia i sprzętu technicznego.

Na początku Niemcy posiadali 313 dywizji i 32 brygady. Podobnie jak dotychczas większość ich sił znajdowała się na froncie wschodnim. Ogółem Niemcy na froncie radziecko-niemieckim utrzymywali 185 dywizji i 21 brygad /w tym 15 brygad i jedną brygadę węgierską/.

Na froncie zachodnim i we Włoszech znajdowało się 108 dywizji i 7 brygad. Reszta sił niemieckich /31 dywizji i 4 brygady/ pełniła służbę w krajach okupowanych przez Niemców.

Dowództwo niemieckie biorąc pod uwagę swoje możliwości i przewidywania działań wojsk radzieckich,^{x/} zdecydowało prowadzić swoje działania wojenne w następujący sposób ; kosztem sił /odwodów/ z kierunku centralnego umocnić się na skrzydłach strategicznych i do czasu rozpoczęcia natarcia wojsk radzieckich wykonać silne uderzenie przeciwko wojskom 3 Frontu Ukraińskiego w celu deblokowania okrążonych sił w Budapeszcie i ustabilizowania linii frontu na rubieży Dunaju po czym przerzucić swoje odwoły na kierunek centralny /berliński/. Biorąc za podstawę taki plan działania, dowództwo niemieckie przystąpiło do przerzucania swoich odwołów z kierunku centralnego celem wzmocnienia strategicznych skrzydeł. Na przykład, w grudniu 1944 r. przerzucono z rejonu Warszawy na Węgry 4 korpus pancerny SS. Ogółem w okresie listopada i grudnia 1944 r. przerzucono na Węgry około 20 dywizji.

Strategiczne ugrupowanie wojsk niemieckich na początku 1945 r. przedstawiało się następująco : w Kurlandii blokowanych było około 30 dywizji, na froncie od Kłajpedy do Modlina broniło się ponad 41 dywizji, od Modlina do Jaska około 33 dywizje i na południowym skrzydle ponad 70 dywizji.

x/ Niemiecki sztab gen.przewidywał, że działania Armii Radzieckiej w 1945 r. będą skierowane w pierwszej kolejności przeciwko kurlandskiemu i wschodnio pruskiemu zgrupowaniu niemieckich wojsk na północnym skrzydle i przeciwko siłom rozmieszczonym w południowej Polsce, Czechosłowacji i Węgrzech - na południowym skrzydle. Po rozbiciu tych zgrupowań spodziewano się uderzenia radzieckich wojsk na kierunku centralnym /warszawsko-poznańskó-berlińskim/.

Jak widać z powyższego ugrupowania sił, kierunek centralny - najważniejszy został osłonięty najmniejszą ilością sił.

Położenie wojsk radzieckich na początku 1945 r. było nadzwyczaj pomyślne. Wojska radzieckie zajmowały dogodne rubieże z których mogły rozpocząć swoje działania zaczepne. Przewaga sił radzieckich nad wojskami nieprzyjaciela była duża. Sądząc z ilości radzieckich armii ogólnowojskowych, pancernych i lotniczych, Armia Radziecka w skali strategicznej posiadała więcej niż dwukrotną przewagę nad wojskami niemieckimi.

Ugrupowanie wojsk radzieckich przedstawiało się następująco : oddziały 2 i 1 Frontu Nadbałtyckiego działały na froncie od Tukums do Jurborkę, gdzie blokowały kurlandzkie zgrupowanie nieprzyjaciela ; wojska 3 i 2 Frontu Białoruskiego działały od Jurborka do Modlina, 1 Frontu Białoruskiego i 1 Frontu Ukraińskiego zajmowały front od Modlina do Jasła, wojska 4,2 i 3 Frontu Ukraińskiego działały od Jasła do m. Osijek /na terytorium Jugosławii/. Zasadnicze siły radzieckie znajdowały się na froncie od Bałtyku do Karpat.

6. Kampania zimowo-wiosenna Armii Radzieckiej 1945 r. -

rozbięcie wojsk niemieckich w Polsce, w Prusach Wschodnich, załamanie kontrofensywy niemieckiej w rejonie jeziora Balaton, rozgromienie sił niemieckich na kierunku wiedeńskim i berlińskim oraz w zachodniej Czechosłowacji.

Naczelne dowództwo Armii Radzieckiej, biorąc pod uwagę możliwości wojsk własnych i sił nieprzyjaciela, zdecydowało zimą 1945 r. przejść do strategicznego natarcia siłami pięciu Frontów na froncie od Morza Bałtyckiego do Karpat /szer. 1200 km/ w celu rozbicia wojsk niemieckich w Prusach Wschodnich oraz w Polsce i w ten sposób otworzyć sobie drogę do Berlina. Zamiar ten miał być zrealizowany przez wykonanie dwóch operacji strategicznych. Jedną siłami 3 i 2 Frontu Białoruskiego na obszarze Prus Wschodnich i drugą - siłami 1 Frontu Białoruskiego i 1 Frontu Ukraińskiego przy ścisłym współdziałaniu 4 Frontu Ukraińskiego na terytorium Polski. Na wiosnę zostały zaplanowane działania celem rozbicia

się nieprzyjaciela na Pomorzu Zachodnim, Śląsku, na kierunku wiedeńskim i berlińskim. Ponadto dowództwo radzieckie zaplanowało ostateczną likwidację okrążonych sił nieprzyjaciela w Budapeszcie. Zadanie - to miały wykonać wojska 2 Frontu Ukraińskiego.

Wojska 3 i 2 Frontu Białoruskiego w dniach 13-14 stycznia przystąpiły do wykonania operacji wschodnio - pruskiej. Zasadniczym celem tej operacji było rozgromienie niemieckiej Grupy Armii "Srodek" /3 APanc, 4 i 2 A/, liczącej ogółem 35 dywizji piechoty, ~~3 dywizje pancerne~~ 3 dywizje pancerne i 3 dywizje zmotoryzowane oraz 2 grupy bojowe.

3 Front Białoruski /dca gen.armii J.Czerniachowski/ miał wykonać główne uderzenie na północ od jezior mazurskich w kierunku na Królewiec, przełamać obronę niemiecką, rozgromić wystrucko - tyłżyckie zgrupowanie przeciwnika i rozwijać natarcie w kierunku zachodnim. 2 Front Białoruski /dca marsz. K.Rokossowski/ winien był wykonać jedno uderzenie z przyczółka na Narwi w rejonie Różan w kierunku na Przasnysz, Elbląg, drugie - z przyczółka serockiego na Nasielsk, Płock, przełamać obronę nieprzyjaciela i rozgromić przasnysko - mławskie zgrupowanie przeciwnika.

3 Front Białoruski przeszedł do natarcia 13, a 2 Front Białoruski 14 stycznia. Walki od początku przybrały zacięły charakter. Niemcy przechodzili do częstych kontrataków. Na domiar złego warunki atmosferyczne nie pozwalały na wykorzystanie lotnictwa wojskiem radzieckim, 15 stycznia dowództwo radzieckie dla przyspieszenia tempa natarcia wprowadziło do bitwy związki pancerne. W dniu 16 stycznia poprawiła się pogoda, wobec czego lotnictwo radzieckie mogło przystąpić do akcji.

Do 23 stycznia wojska 3 i 2 Frontu Białoruskiego rozgromiły wystrucko-tyłżyckie i przasnysko - mławskie zgrupowanie Niemców. 24 stycznia oddziały wydzielone 2 Frontu Białoruskiego przedarły się przez Elbląg i wyszły nad Zalew Wiślany w rejon Tolkmicka. W dniu następnym do rejonu tego podeszły główne siły 2 Frontu Białoruskiego odcinając drogi odwrotu Niemcom za Wisłę.

W ostatnich dniach stycznia wojska 3 Frontu Białoruskiego przełamały szereg silnie umocnionych rubieży obrony, podeszły do Królewca i okrążyły znajdujące się tam garnizony nieprzyjaciela.

Za okres od 13 do 31 stycznia wojska 2 i 3 Frontu Białoruskiego rozciąły zasadnicze siły Grupy Armii "Srodek" na trzy odizolowane części : pierwsza - na półwyspie Sambijskim /około 4 dywizji/ druga - w Królewcu /pięć dywizji, oddziały forteczne i wiele oddzielnych pododdziałów/, trzecie - w rejonie Lidzbarka /około 20 dywizji/. Następnie wojska radzieckie przystąpiły do likwidacji tych zgrupowań. Lidzbarskie zgrupowanie zlikwidowano do 29 marca, królewieckie - do 9 kwietnia, a sambijskie - do 25 kwietnia.

Cechą charakterystyczną działań zaczepnych wojsk radzieckich w Prusach Wschodnich było to, że toczyły się one o rejonu umocnione i w terenie obfitującym w lasy i jeziora. Niemcy przygotowywali od wielu lat szereg rejonów umocnionych /nadgraniczny pas umocnień, Giżycki Rejon Umocniony, Lidzbarski Rejon Umocniony, twierdza królewiecka i pilawska/, które służyły nie tylko do obrony, lecz również do osłony armii wtargnięcia na terytorium Polski lub Związku Radzieckiego. Każde wzgórze, większe miejscowości, wszystkie przejścia pomiędzy jeziorami zostały zamienione w punkty oporu. Fakt ten zadecydował o przewlekłych i zaciętych walkach. Dla opanowywania poszczególnych punktów oporu dowódcy radzieccy organizowali oddziały i grupy szturmowe zdolne do prowadzenia samodzielnej walki. Grupy i oddziały szturmowe były wspierane artylerią dużych kalibrów i ciężkimi czołgami.

W wyniku przeprowadzonej operacji w Prusach Wschodnich została niemal doszczętnie rozbita Grupa Armii "Srodek" oraz zlikwidowane zagrożenie dla wojsk radzieckich działających na kierunku berlińskim.

Równocześnie z działaniami wojsk radzieckich na obszarze Prus Wschodnich prowadzone były działania na terytorium Polski. Działania te były skierowane przeciwko niemieckiej Grupie Armii "A" /9A, 4 APanc i 17 A/ liczącej 22 dywizje piechoty, 4 dywizje pancerne, 2 dywizje zmotoryzowane oraz 2 brygady piechoty.

Niemcy wykorzystując dłuższą przerwę operacyjną rozbudowali 7 rubieży obronnych urzutowanych na głębokość 570 km. Najsilniejszą rubieżą obronną była nadwiślańska rubież, składająca się z 2 - 4 pasów obronnych, urzutowanych na głębokość 30 - 70 km.

Dowództwo niemieckie liczyło, że w oparciu o zawczasu przygotowane rubieże obronne wojska jego zdołają posiadаныmi siłami odeprzeć uderzenia wojsk radzieckich lub zatrzymać ich natarcie na linii rz. Pilicy, a z chwilą nadejścia odwodów strategicznych odtworzyć front obrony na Wiśle.

Zamiar naczelnego dowódcy Armii Radzieckiej polegał na wykonaniu dwóch potężnych uderzeń z przyczółków nad Wisłą na głębokość około 300 km w celu rozcięcia całości zgrupowania niemieckiego w Polsce i zniszczenia go częścią. Jedno uderzenie miały wykonać wojska 1 Frontu Białoruskiego /dca marsz. G. Żukow/ z przyczółków magnuszewskiego i puławskiego w kierunku na Poznań, Kostrzyn, a drugie, wojska 1 Frontu Ukraińskiego /dca marsz. J. Koniew/ z przyczółka sandomierskiego na Częstochowę, Wrocław. Oprócz tych dwóch uderzeń rozcinających zaplanowano działania na okrążenie w rejonie Warszawy siłami trzech armii /61, 1 AWP, 47 A/ i w rejonie Ostrowca i Opatowa również siłami trzech armii /33, 6 i 2 A gw/.

Natarcie wojsk radzieckich rozpoczęło się 12 stycznia przez 1 Front Ukraiński i 14 stycznia przez 1 Front Białoruski. Wojska 1 Frontu Ukraińskiego po artyleryjskim przygotowaniu ataku przeszły do natarcia z przyczółka sandomierskiego i do końca pierwszego dnia walki włączyły się w obronę nieprzyjaciela na głębokość 15 km. Pod wieczór wprowadzono do bitwy armie pancerne. 13 stycznia wojska głównego zgrupowania uderzeniowego Frontu, po odparciu przeciwuderzenia 24 niemieckiego korpusu pancernego w rejonie na południe od Kielc i Chmielnika, sforsowały Nidę i 14 stycznia przeszły do pościgu w kierunku Częstochowy. 17 stycznia oddziały radzieckie sforsowały Wartę, opanowały Częstochowę a w dniu 18 stycznia Piotrków.

W następnym dniu lewoskrzydłowe związki Frontu /59. 60 A/ stosując manewr na oskrzydlenie i współdziałając z 38 armią 4 Frontu Ukraińskiego, która nacierała na Nowy Sącz, opanowały Kraków. Prawoskrzydłowe związki /6 i 3 A gw/ wspólnie z 33 armią 1 Frontu Białoruskiego 16 stycznia dokonały okrążenia zgrupowania nieprzyjaciela na wschód od Szydkowca i do końca 18 stycznia zniszczyła go.

W ciągu 6 dni wojska 1 Frontu Ukraińskiego przełamały obronę niemiecką na froncie szerokości 250 km i posunęły się na zachód od 120 - 140 km.

Wojska 1 Frontu Białoruskiego 14 stycznia przełamały obronę nieprzyjaciela na głębokość 12 - 18 km, stwarzając tym samym warunki do wprowadzenia do bitwy armii pancernych, 15 i 16 stycznia weszły do bitwy armie pancerne, które współdziałając z piechotą przełamały operacyjną głębokość obrony nieprzyjaciela i przeszły do pościgu.

W tym czasie prawoskrzydłowe związki Frontu, w składzie których działała 1 Armia WP, zaczęły obchodzić zgrupowanie nieprzyjaciela, broniące się w Warszawie, a 17 stycznia dokonały całkowitego jego okrążenia i zniszczenia.

W końcu dnia 17 stycznia wojska 1 Frontu Białoruskiego przełamały obronę Niemców na froncie szerokości 270 km i posunęły się 100 - 130 km na zachód.

Od 17 - 18 stycznia wojska radzieckie przeszły do pościgu za wycofującym się nieprzyjacielem na całej szerokości frontu. Pościg prowadzony był dniem i nocą. Szczególnie dużą rolę w pościgu odgrywały związki pancerne i zmechanizowane. Związki te ścigały nieprzyjaciela ze średnim tempem 40 - 50 km na dobę.

Wojska 1 Frontu Białoruskiego do 25 stycznia przełamały poznańską rubież obronną i okrążyły w Poznaniu 62 tysięczny garnizon nieprzyjaciela. 31 stycznia główne siły Frontu wyszły nad Odrę w rejonie Kostrzyna i Skubie i tam przystąpiły do forsowania Odry celem opanowania na jej zachodnim brzegu przyczółków. Do 3 lutego oczyściły prawy brzeg Odry - z wyjątkiem Kostrzyna i Skubie i umocniły się na zdobytych przyczółkach.

Natarcie wojsk 1 Frontu Ukraińskiego przebiegało również pomyślnie. Prowadząc pościg za przeciwnikiem główne siły Frontu do 25 stycznia wyszły nad Odrę na odcinku od Chobieni do Opoła i uchwyciły z marszu kilka przyczółków na zachodnim brzegu rzeki.

Wojska 4 Frontu Ukraińskiego, współdziałając z 1 Frontem Ukraińskim, w trudnych warunkach terenu lesisto-górzystego posunęły się do końca stycznia o 100 - 200 km na zachód.

W czasie operacji między Wisłą a Odrą dowództwo niemieckie za wszelką cenę starało się zatrzymać natarcie wojsk radzieckich. Tylko w okresie od 19 stycznia do 3 lutego dowództwo

niemieckie, przerzuciło przed front działania 1 Frontu Białoruskiego i 1 Frontu Ukraińskiego około 30 dywizji i ponad 300 oddzielnych oddziałów i pododdziałów z kierunków biernych, z głębi Niemiec oraz z Włoch i Danii. Wszystkie te odwody nieprzyjaciela były rozbijane z marszu przez wojska radzieckie.

W rezultacie przeprowadzonej operacji przez wojska radzieckie między Wisłą i Odrą rozbito Grupę Armii "A", wyzwolono większą część Polski i przesunięto linię frontu od 300 do 570 km na zachód. Straty zadane wojskom niemieckim w tym okresie ogólnie wynosiły około 500 000 w zabitych i wziętych do niewoli, zdobyto lub zniszczono 1500 czołgów i dział pancernych, ponad 1000 samolotów i 11500 dział i moździerzy.

W czasie walk 1 Frontu Białoruskiego i 1 Frontu Ukraińskiego na rubieży Odry dowództwo niemieckie zamierzało uderzeniem z rejonów Pomorza Zachodniego i Śląska rozbić wojska radzieckie, które wyszły nad Odrę, by w ten sposób wzmocnić swoje położenie na kierunku berlińskim. Ponadto na południowym skrzydle frontu - w rejonie jeziora Balaton planowano wykonanie silnego przeciwuderzenia, odtworzenie obrony na Dunaju, a oddziały zwolnione na południowym odcinku frontu radziecko - niemieckiego zamierzano przerzucić pod Berlin.

Dowództwo niemieckie w celu realizacji swych zamierzeń rozpoczęło koncentrować siły na Pomorzu Zachodnim, Śląsku i na zachód od jeziora Balatonu.

Dowództwo radzieckie wykryło zamiar nieprzyjaciela. W obawie o zagrożenie skrzydeł poszczególnych zgrupowań operacyjnych nakazało ono wojskom 2 Frontu Białoruskiego oczyszczenie wybrzeża Morza Bałtyckiego od ujścia Wisły do ujścia Odry i opanowanie Gdyni i Gdańska. Wkrótce jednak, kiedy się okazało, że zadanie to jest ponad siły 2 Frontu Białoruskiego,^{x/} dowództwo radzieckie do rozbicia sił niemieckich na Pomorzu zaangażowało również część sił 1 Frontu Białoruskiego. Ostatecznie, wojska 2 Frontu Białoruskiego miały uderzyć na Koszalin, a następnie na Gdynię, Gdańsk, natomiast wojska 1 Frontu Białoruskiego miały działać na

x/ W tym czasie znaczna ilość wojsk 2 Frontu Białoruskiego działała w Prusach Wschodnich.

Kołobrzeg, po czym na Goleniów.

Działania wojsk radzieckich przeciwko zgrupowaniu niemieckiemu /związkom grupy Armii "Wisła"/, liczącemu 21 dywizji i 5 brygad oraz 9 grup bojowych, trwały do końca marca 1945 r. i zakończyły się całkowitym zwycięstwem. W ten sposób zagrożenie prawego skrzydła wojsk radzieckich było całkowicie zlikwidowane.

Zadanie likwidacji zagrożenia nieprzyjaciela z rejonu Śląska otrzymały wojska 1 Frontu Ukraińskiego. Wojska tego Frontu wykonując postawione im zadanie, w lutym przeprowadziły operację na Dolnym Śląsku, która zakończyła się odrzuceniem się nieprzyjaciela nad Nysę na odcinku od jej ujścia do Penzig. Front obrony niemieckiej na tym kierunku został odsunięty o 100 - 150 km na zachód. W wyniku tej operacji dokonano również okrążenia wrocławskiego garnizonu nieprzyjaciela w liczbie około 40000 ludzi oraz garnizonu głogowskiego w sile około 18000 ludzi.

Wojska 1 Frontu Ukraińskiego w marcu przeprowadziły następną operację - na Górnym Śląsku, która miała na celu ostatecznie zlikwidować zagrożenie nieprzyjaciela na obszarze Śląska. Pod koniec marca oddziały lewego skrzydła 1 Frontu Ukraińskiego wyszły na linię Strzelin, Nysa, Racibórz i umocniły się na osiągniętych rubieżach na przedgórzach Sudetów.

Tak więc, w rezultacie przeprowadzonych operacji na Pomorzu Zachodnim oraz na Śląsku wojska radzieckie całkowicie wyzwoliły terytorium Polski i stworzyły dogodne warunki do uderzenia na Berlin.

W czasie kiedy na północnym i środkowym odcinku frontu radziecko-niemieckiego trwały działania zaczepne wojsk radzieckich, to na południowym kierunku wojska 3 Frontu Ukraińskiego zmuszone zostały przejść do obrony. Bowiem na kierunku tym /w rejonie jeziora Balaton/, Niemcy 6 marca 1945 r. przeszli do kontrofensywy. Głównym jej celem było rozbicie się 3 Frontu Ukraińskiego, odtworzeniu obrony na Dunaju, po czym przerzucenie zwolnionych sił na kierunek berliński.

Dowództwo niemieckie dla realizacji swoich zamiarów przeznaczyło : 6 armię pancerną "SS", 6 armię polową, 2 armię pancerną i grupę operacyjną Weichsa. Zgrupowanie to miało wykonać jedno /główne/ uderzenie z rejonu Szekesfehervar na Dunafeldvar,

drugie - z rejonu Nagykanizsa na Kaposvar i trzecie - z rejonu Dolni Miholac na Szekszard. Uderzenia te miały doprowadzić do okrążenia i zniszczenia sił 3 Frontu Ukraińskiego i wyjście na rubież Dunaju.

Dowództwo radzieckie po wykryciu zamiaru niemieckiego nakazało wojskom 3 Frontu Ukraińskiego zorganizować obronę i być w gotowości do odparcia kontrofensywy nieprzyjaciela. Wojska radzieckie rozbudowały swoją obronę systemem transzej na głębokość 25 - 100 km /w zależności od głębokości przyczółka na Dunaju/.

Wojska Frontu zostały ugrupowane w dwa rzuty, natomiast armie ugrupowały się w jednym rzucie. Chodziło tu bowiem o utrzymanie za wszelką cenę taktycznej rubieży obrony. Przy organizowaniu obrony zwrócono dużą uwagę na obronę przeciwpancerną, gdyż Niemcy mieli wykonywać swoje uderzenie przede wszystkim wojskami pancernymi.^{x/} Do obrony przeciwpancernej włączono również czołgi i działa pancerne. Drugie rzuty taktyczne i odwody zamierzono wykorzystać do pogłębienia obrony, a nie do wykonywania kontrataków, jak to przewidywały ówczesne regulaminy.

Natarcie wojsk niemieckich rozpoczęło się w dniu 6 marca 1945 r. Mimo dużej przewagi wojsk niemieckich nie uzyskały one powodzenia. W ciągu dziewięciu dni walki wojska niemieckie włamały się w obronę radziecką na głębokość 36 km, i to tylko na kierunku głównego uderzenia, ponosząc przy tym duże straty.

15 marca natarcie niemieckie ostatecznie zostało załamane. W tym czasie naczelne dowództwo radzieckie nakazało wojskom 2 i 3 Frontu Ukraińskiego natychmiast przejść do natarcia na kierunku wiedeńskim.

Tak więc, próby zatrzymania natarcia wojsk radzieckich na kierunku berlińskim i odtworzenia frontu obrony na Dunaju przez dowództwo niemieckie nie zostały zrealizowane.

Zgodnie z planem Naczelnego Dowództwa radzieckiego wojska 2 i 3 Frontu Ukraińskiego działając na kierunku wiedeńskim, miały wykonać dwa uderzenia rozcinające : jedno - w kierunku na Varpolota, Papa, w celu szybkiego rozbicia 6 armii pancernej "SS" i drugie na Cyör w celu rozbicia zgrupowania niemieckiego w rejonie Baztergen i Komarom. Następnie wojska obu Frontów miały rozwijać natarcie wzdłuż południowego brzegu Dunaju i w

x7 str. 97.

kierunku na Sopron, Wiedeń. Dla wykonania tych uderzeń zostały wyznaczone związki prawoskrzydłowe 3 Frontu Ukraińskiego i lewoskrzydłowe 2 Frontu Ukraińskiego.

Natarcie związków 2 i 3 Frontu Ukraińskiego rozpoczęło się 16 marca. Niemcy od początku stawiali zaciekle opór, przechodząc do częstych kontrataków. Do 24 marca zgrupowanie uderzeniowe obu Frontów przełamały obronę niemiecką, rozbiły siły nieprzyjaciela w rejonie Esztergom i jeziora Balaton i rozpoczęły pościg za przeciwnikiem na rubież rzeki Raba. W końcu marca wojska 3 Frontu Ukraińskiego wyszły na granicę węgiersko - austriacką, a na początku kwietnia na przedpole Wiednia, rozbijając po drodze resztki odwodów nieprzyjaciela. Związki lewego skrzydła 3 Frontu Ukraińskiego, które 28 marca rozpoczęły natarcie, do pierwszych dni kwietnia opanowały Magykanizsa /ośrodek zagłębia naftowego/. W tym czasie związki 2 Frontu Ukraińskiego 4 kwietnia opanowały Bratysławę a 6 kwietnia Bruk, wychodząc tym samym na przedpole Wiednia.

Od 7 kwietnia wojska obu Frontów przystąpiły do bezpośredniego ataku na pozycje obronne garnizonu Wiednia. 10 kwietnia dokonano okrążenia Wiednia, a do 13 kwietnia zlikwidowano okrążone siły i opanowano stolicę Austrii - Wiedeń.

W rezultacie operacji wiedeńskiej wojska 2 i 3 Frontu Ukraińskiego rozbiły zasadnicze siły grupy armii "Południe", całkowicie wyeliminowały z dalszej wojny Węgry i Austrię i podeszły do południowych rejonów Niemiec.

W okresie walki na kierunku wiedeńskim Niemcy stracili ponad 130000 żołnierzy i oficerów, 1345 czołgów i dział pancernych i wiele innego sprzętu.

W czasie trwania zaciętych walk na południowym skrzydle frontu radziecko - niemieckiego Dowództwo Armii Radzieckiej intensywnie przygotowywało operację strategiczną na kierunku Berlina.

Dowództwo niemieckie, zdając sobie sprawę, że Armia Radziecka może wkrótce przejść do działań zaczepnych z rubieży Odry i Nisy przedsięwzięło szereg kroków, związanych z przygotowaniem obrony.

x/ Niemcy na głównym kierunku posiadali ogółem 1600 czołgów i dział pancernych typu "Tygrys" i "Pantera".

Organizację obrony powierzono Grupie Armii "Wisła" /3 APanc i 9 A/ i częściowo siłom/ 4 APanc, 17 A/ z Grupy Armii "Srodek". Ogółem na kierunku berlińskim Niemcy posiadali około miliona ludzi, 8000 dział i moździerzy, ponad 1200 czołgów i dział pancernych oraz 3300 samolotów. Niemcy wykorzystując warunki terenowe, rozbudowali na zachód od Odry i Nysy głęboko urzutowaną obronę. Na wprost Berlina głębokość ich obrony wynosiła do 100 km, natomiast na północ i południe od Berlina 30 - 40 km.

Do walki z radzieckimi czołgami zorganizowano specjalne oddziały niszcycieli czołgów - przeważnie z członków Hitlerjugend, których uzbrojono w pięści przeciwpancerne /tzw. panzerfausty/. Dla skrytego przegrupowania swych wojsk w samym Berlinie zdecydowano wykorzystać tunele metra. Równocześnie zażądano od oficerów i generałów stosowanie jak najbardziej surowych środków przeciwko "elementom siejącym panikę".

Plan berlińskiej operacji zaczepnej, opracowany przez Naczelne Dowództwo Armii Radzieckiej, polegał na wykonaniu trzech uderzeń siłami 2 i 1 Frontu Białoruskiego i 1 Frontu Ukraińskiego, rozcięciu zgrupowania nieprzyjaciela na szereg części, dokonaniu okrążenia poszczególnych zgrupowań i ich zniszczeniu.

Wojska 2 Frontu Białoruskiego /dca marsz. K. Rokossowski/ miały wykonać uderzenie z rejonu na południe od Szczecina na Strelitz, z zadaniem rozbicia 3 niemieckiej armii pancerniej. 1 Front Białoruski /dca - marsz. G.K. Żukow/ powinien był wykonać jedno uderzenie bezpośrednio na Berlin od wschodu, drugie - na północ i trzecie - na południe od Berlina, z zadaniem, dokonania okrążenia wojsk niemieckich w Berlinie. 1 Front Ukraiński /dca - marsz. I.S. Koniew/ miał wykonać jedno uderzenie z rejonu Tribel na Belzig, z zadaniem rozbicia zgrupowania niemieckiego w rejonie na zachód od Gubina, drugie - z rejonu na wschód od Rothenburga na Drezno, w celu zabezpieczenia głównego zgrupowania uderzeniowego od południa. Dla szybkiej realizacji postawionych zadań dowództwo radzieckie przeznaczyło 41600 dział i moździerzy, ponad 6300 czołgów i dział panc i 8400 samolotów.

Dowództwo radzieckie szczególnie dużo uwagi poświęciło przygotowaniom operacji. W celu zmylenia przeciwnika i uzyskania zaskoczenia postanowiono rozpocząć natarcie 1 Frontowi Białoruskiemu w nocy o godzinie 3.00. Drogi atakujących oddziałów i pole walki miało być oświetlone 200 reflektorami przeciwlotniczymi ustawionymi na statywach o wysokości 2,5 m.

Natarcie wojsk radzieckich rozpoczęło się 16 kwietnia 1945 r. po silnym artyleryjskim przygotowaniu. 1 Front Białoruski po przełamaniu głównego pasa obrony, prowadził bardzo ciężkie walki o drugi pas, szczególnie w rejonie wzgórz Seelowskich. Niemcy bez przerwy wykonywali tu przeciwuderzenia dywizjami pancernymi. Dowódca Frontu chcąc szybciej przełamać tę rubież wprowadził do bitwy armie pancerne. Wojska Frontu, pokonując opór nieprzyjaciela w okresie od 17 do 19 kwietnia, przełamały drugi i trzeci pas obrony i zaczęły obchodzić Berlin od północy wychodząc w rejon miejscowości Bernau. Do 23 kwietnia część sił głównego zgrupowania uderzeniowego Frontu opanowała miejscowości Nauen. 25 kwietnia Poczdam, gdzie nawiązała łączność z wojskami pancernymi /4 APanc/ 1 Frontu Ukraińskiego. Pozostałe siły głównego zgrupowania uderzeniowego 1 Frontu Białoruskiego 20 kwietnia przełamały zewnętrzny pas obrony Berlina i rozpoczęły oskrzydlenie miasta od południa. Prawoskrzydłowe związki Frontu, w składzie których działała 1 armia WP, do 20 kwietnia sforsowały Odrę, przełamały główny pas, sforsowały Starą Odrę i przeszły do pościgu za wycofującym się nieprzyjacielem.

W czasie walk 1 Frontu Białoruskiego w rejonie Berlina, wojska 1 Frontu Ukraińskiego wspierane ogniem artylerii i lotnictwa 16 kwietnia sforsowały Nysę i przełamały główny pas obrony. 19 kwietnia wojska tego Frontu sforsowały Sprewę i przeszły do pościgu. Związki lewego skrzydła Frontu w składzie którego działała 2 armia WP, 19 kwietnia przełamały operacyjną głębokość obrony i odpierając w rejonie Niesky silne przeciwuderzenia dywizji pancernych nieprzyjaciela z trudem posuwały się do przodu.

Do 25 kwietnia związki pancerne 1 Frontu Ukraińskiego przełamały zewnętrzny pas obrony Berlina od strony południowej i w rejonie na zachód od Poczdamu nawiązały łączność ze związkami 1 Frontu Białoruskiego. W ten sposób dokonano

całkowitego okrążenia berlińskiego zgrupowania nieprzyjaciela.

Związki lewego skrzydła 1 Frontu Białoruskiego i prawego skrzydła 1 Frontu Ukraińskiego 24 kwietnia wyszły na rubież kanału Feltow i w ten sposób dokonały całkowitej izolacji /okrążyły/ 9 niemieckiej armii, broniącej się na zachód od Frankfurtu i Gubina, od sił znajdujących się w Berlinie. Od tego czasu wojska radzieckie przystąpiły do likwidacji obu okrążonych zgrupowań nieprzyjaciela. Zgrupowanie frankfurcko-berlińskie - /około 200 tysięcy żołnierzy - ponad 2000 dział moździerzy i ponad 200 czołgów i dział pancernych/ zostało zlikwidowane do 30 kwietnia, a berlińskie /około 200 tysięcy żołnierzy, 3000 dział i moździerzy i 250 czołgów/ - do 2 maja 1945 r.

W czasie likwidacji okrążonych zgrupowań nieprzyjaciela związki lewego skrzydła 1 Frontu Ukraińskiego nacierające na Drezno, odpierały silne przeciwuderzenie niemieckich dywizji pancernych w rejonie Budziszyna.

Powodzenie 1 Frontu Białoruskiego, w szybkim okrążeniu Berlina, uzależnione było w dużym stopniu od działań wojsk 2 Frontu Białoruskiego. Wojska tego Frontu w dniu 20 kwietnia 1945 r. sforsowały Odrę na północ od miejscowości Schwedt, w ciężkich walkach przekonały poszczególne rubieże obronne nieprzyjaciela i rozwijały powodzenie w kierunku na Rostock. W ten sposób w pełni zabezpieczyły działanie 1 Frontu Białoruskiego na Berlin od ewentualnych uderzeń nieprzyjaciela z kierunku północnego.

Wojska radzieckie /1 i 2 Frontu Białoruskiego i 1 Frontu Ukraińskiego/ w wyniku zdecydowanych działań zaczepnych do 6-8 maja 1945 r. wyszły na rubież : wyspa Rugia, Stralsund, Wismar, Wittenberg. Dalej wzdłuż wschodniego brzegu Łaby i rzeki Muldy, gdzie nawiązały łączność z oddziałami armii angielskich i amerykańskich.

8 maja 1945 r. przedstawiciele dowództwa niemieckiego podpisali w Berlinie akt bezwarunkowej kapitulacji, wchodzącej w życie o godzinie 24.00 8 maja. Tak zakończyła się druga wojna światowa w Europie /z wyjątkiem zachodnich obszarów Czechosłowacji, gdzie resztki sił Grupy Armii "Brodek" nie kapitulowały, lecz do 12 maja usiłowały stawiać opór/, która rozpoczęła się 1 września 1939 r. od napadu na Polskę.

Mimo podpisania aktu bezwarunkowej kapitulacji nowy faszystowski rząd Niemiec na czele z Dönitzem usiłował utrzymać obszary środkowej i zachodniej Czechosłowacji, w zorganizowany sposób wycofać stamtąd wojska Grupy Armii "Srodek" i Grupy Armii "Austria", liczących około miliona ludzi i poddać je wojskom amerykańskim.^{x/}

Rząd Donitza postanowił ogłosić Pragę miastem otwartym i wysłać do sztabu Eisenhowera swoich przedstawicieli z prośbą zajęcia miasta przez wojska amerykańskie. Posunięcia te potwierdzają się w piśmie gen. Eisenhowera z 4 maja 1945 r. skierowanym do Naczelnego Dowództwa radzieckiego, w którym informuje się dowództwo radzieckie o zamiarze Amerykanów posunięcia się w głąb Czechosłowacji do linii rzeki Włtawy i Łaby.^{xx/} Z zamiarów tych Amerykanie zrezygnowali na interwencję Naczelnego Dowództwa Armii Radzieckiej.

Ponadto w omawianym okresie w pradze wybuchło powstanie, na czele którego stanęła Komunistyczna Partia Czechosłowacji.

Tak więc, sytuacja wojskowo-polityczna jaka zaistniała na terytorium środkowej i zachodniej Czechosłowacji w pierwszych dniach maja, zmusiła dowództwo radzieckie do szybkiego działania.

Naczelne Dowództwo radzieckie nakazało wojskom 1 Frontu Ukraińskiego wykonać uderzenie z rejonu na północny - zachód od Drezna wzdłuż zachodniego brzegu Łaby na Pragę, oddziałom 2 Frontu Ukraińskiego z rejonu Brna na Pragę i oddziałom 4 Frontu Ukraińskiego z rejonu Ołomuńca również na Pragę.

Natarcie na Pragę rozpoczęło się 6 maja. Zdecydowane uderzenia wojsk radzieckich doprowadzając do przełamania obrony niemieckiej na wszystkich odcinkach i w dniu 9 maja do opanowania stolicy Czechosłowacji. W ciągu 10 - 11 maja oddziały radzieckie ostatecznie zlikwidowały zgrupowanie wojsk niemieckich z Grupy "Srodek" i wyszły na ogólną rubież : Chemitz, Karlovy Vary, Pilzno, Amstetten, gdzie nawiązały łączność z wojskami amerykańskimi.

W ten sposób zakończyły się ostateczne działania wojsk radzieckich w Europie, okrytych chwałą i bohaterstwem.

x/ "Druga wojna światowa 1939 - 1945" pod.red. Płatonowa
wydanie ros. Moskwa 1958 r. s.730.

xx/ Tamże s. 730,731.

W rezultacie działań wojsk radzieckich w kampanii zimowo - wiosennej 1945 r. została ostatecznie rozbita armia ~~niemiecka~~ niemiecka, całkowicie wyzwolono Polskę, Czechosłowację, Węgry i znaczną część Austrii, opanowano Prusy Wschodnie - gniazdo militarizmu niemieckiego. W poszczególnych operacjach wojska niemieckie poniosły olbrzymie straty. Ogółem na froncie radziecko-niemieckim w 1945 r. Niemcy stracili ponad milion żołnierzy w zabitych i dwa miliony wziętych do niewoli. Zdobyto lub zniszczono 6000 nieprzyjacielskich samolotów, 12000 czołgów i dział pancernych, i około 30000 dział polowych.

W poszczególnych operacjach w 1945 r. wraz z Armią Radziecką pomyślnie walczyły oddziały polskie, czechosłowackie, bułgarskie, rumuńskie i jugosłowiańskie.

Wyzwolone przez Armię Radziecką narody Europy środkowej i południowo-wschodniej mogły przystąpić do tworzenia rządów ludowodemokratycznych i ludowy ustroju sprawiedliwości społecznej.

7. Działania wojenne Armii Radzieckiej na Dalekim Wschodzie w 1945 r.

1. Rozgromienie wojsk japońskich w Mandżurii. /Szkic nr 10/

Po rozbiciu wojsk niemieckich w Europie pozostawało jeszcze jedno ognisko wojny w Azji - imperialistyczna Japonia.

W rozgromieniu wojsk japońskich i ostatecznej likwidacji tego ogniska wojny bardzo dużą rolę odegrał Związek Radziecki i jego siły zbrojne. Rząd radziecki wypełniając swe zobowiązanie sojusznicze, powzięte na Konferencji Jałtańskiej w lutym 1945 r. przystąpił do wojny z imperialistyczną Japonią. Działania przeciwko Japonii trwały od 9 sierpnia do 2 września 1945 r. W działaniach tych Armia Radziecka rozbiła siły japońskie w Mandżurii, na Sachalinie i Wyspach Kurylskich.

W rozgromieniu sił japońskich oprócz wojsk sprzymierzonych wzięła również udział armia Mongolskiej Republiki Ludowej i Związki Chińskiej Armii Ludowo - Wyzwoleńczej.

5 kwietnia 1945 r. rząd radziecki wypowiedział zawarty uprzednio pakt o nieagresji z Japonią, motywując to tym, że Japonia w aktywny sposób wspomagała III Rzeszę w tej wojnie przeciwko ZSRR.

8 sierpnia 1945 r. rząd radziecki wypowiedział wojnę Japonii. Radzieckie siły zbrojne rozpoczęły działania wojenne 9 sierpnia. W dzień później do wojny przeciwko Japonii przystąpiła Mongolska Republika Ludowa, a 11 sierpnia rozpoczęła ofensywę przeciwko okupantom japońskim Chińska Armia Ludowo - Wyzwoleńcza.

Zasadniczym celem operacji Armii Radzieckiej w Mandżurii było rozgromienie japońskiej "Armii kwantuńskiej" w ten sposób wspólnie z wojskami sojuszniczymi zmusić Japonię do kapitulacji.

Japończycy do obrony Mandżurii i Korei północnej przeznaczali tzw. Armię Kwantuńską w składzie 1,3 i 17 Frontu, 4 samodzielnej armii, 2 armii lotniczej i sungaryjskiej flotylli wojennej. Ponadto dowództwo japońskie posiadało w Mandżurii i Korei Armię Mandżukuo, a w Mongolii Wewnętrznej wojska księcia Te Wanga. Ogółem na terytorium Mandżurii, Korei i Mongolii Wewnętrznej, do chwili rozpoczęcia działań przez Armię Radziecką, znajdowało się około 1,2 miliona ludzi, 4-5 tysięcy dział i moździerzy, ponad 500 czołgów i dział pancernych i około 1200 samolotów. Dowództwo japońskie ugrupowało swoje siły w następujący sposób: 1/3 części sił przeznaczycie do obrony poszczególnych kierunków wzdłuż granicy mandżursko-radzieckiej i mandżursko-mongolskiej, a 2/3 swoich sił skupiło w centralnej części Mandżurii, zamierzając wykonywać nimi uderzenia po liniach wewnętrznych przeciwko wojskom przeciwnika.

Dowództwo japońskie wykorzystując niezwykle dogodne warunki terenowe /góry Wielki i Mały Chingan, rz. Amur, rz. Ussuri/ rozbudowało obronę tylko na kierunkach możliwych do natarcia dla wojsk przeciwnika. W skład systemu obrony japońskiej wchodziło szereg rejonów umocnionych, które zamykały ważniejsze kierunki.

Myślą przewodnią planu Naczelnego Dowództwa Armii Radzieckiej rozbicia sił japońskich w Mandżurii było wykonanie dwóch zasadniczych uderzeń, jedno od zachodu, drugie od wschodu w celu wyjścia na tyły głównego zgrupowania wojsk japońskich, po czym przystąpić do ich likwidacji.

Przy opracowywaniu planów operacji Naczelne Dowództwo radzieckie liczyło się również z faktem, że Japończycy posiadając silną flotę, mogą dla zerwania operacji z obszaru Kraju Nadmorskiego wykonać desant morski, lub w razie niepowodzenia w Mandżurii ewakuować swoje siły do Japonii. Dlatego zaplanowano aktywne działania radzieckiej floty na morskie drogi zaopatrywania wojsk japońskich w Mandżurii.

Ponadto zaplanowano wysadzenie drobnych desantów morskich w portach Korei Północnej.

Natarcie wojsk radzieckich /Front Zabajkalski, 1 i 2 Front Dalekowschodni/ rozpoczęły się 9 sierpnia. Uderzenia wojsk radzieckich wykonywane były w kierunku zbieżnym na Czangczun. Jedno uderzenie /główne/ wykonywane było przez wojska Frontu Zabajkalskiego /dca marsz. R.Malinowski/ z rejonu Tamcak - Bułak w kierunku na Czangczun i Mukden ; drugie uderzenie wykonywały związki 1 Frontu Dalekowschodniego /dca - marsz. K.Miereckow/ z rejonu Grodiekowo-Woroszyłow w ogólnym kierunku na Kirin /Giryn/, Czangczun ; 2 Front Dalekowschodni /dca - gen.armii M.Purkajew/ wykonywał uderzenie z rejonu Lininskoje po obu brzegach rz. Sungari na Harbin oraz z rejonu Bikin w kierunku na Zacho.

We wczesnych godzinach rannych 9 sierpnia wojska radzieckie przekroczyły granicę, przełamały nadgraniczne rejony umocnione, rozbiły japońskie oddziały osłonowe i rozpoczęły posuwać się w głąb Mandżurii. Rankiem 9 sierpnia lotnictwo radzieckie wykonało uderzenie bombowe na duże stacje kolejowe, węzły łączności i ważniejsze obiekty nieprzyjaciela. W tym samym czasie radziecka flota Oceanu Spokojnego wykonała uderzenie na okręty i obiekty obrony nadbrzeżnej w zajętych przez Japończyków koreańskich portach Juki /Ungi/, Rasin /Nadzin/ i Seisin /Czhongdzin/.

Działania wojsk radzieckich przebiegały w niesprzyjających warunkach atmosferycznych^{x/} i w złych warunkach terenowych.

x/ Na obszarze Mandżurii w miesiącu lipcu i sierpniu rozpoczyna się tzw.pora deszczowa. Deszcze padają bez przerwy trzy - cztery tygodnie.

Szczególnie w niesprzyjających warunkach odbywały się działania 2 Frontu Dalekowschodniego, który musiał rozpocząć natarcie od sforsowania szeroko rozlanej rzeki Amur.

Wojska radzieckie /Front Zabajkalski i 1 Front Dalekowschodni/ pokonując silny opór nieprzyjaciela i trudne warunki terenowe już 14 - 15 sierpnia 1945 r. wyszły w rejon Mukden i Czangczun, odcinając tym samym drogi odwrotu wojskom japońskim w kierunku południowym. W tym czasie wojska 2 Frontu Dalekowschodniego sforsowały rz. Amur i współdziałając z amurską flotyllą wojenną nacierały wzdłuż rzeki Sungari w kierunku na Harbin.

Dowództwo japońskie Armii Kwantuńskiej nakazało swoim wojskom wykonywać silne kontrataki i przeciwuderzenia. Do akcji wprowadzono tzw. oddziały samobójców /oddziały śmierci/. Żołnierze samobójcy opasani ładunkami materiału wybuchowego i granatami rzucali się pod samochody lub czołgi radzieckie. Niekiedy grupy żołnierzy samobójców, opasawszy się materiałem wybuchowym lub minami przeciwczołgowymi, tworzyli ruchome pole przeciwczołgowe.

Należy stwierdzić, że działania żołnierzy samobójców były mało skuteczne. W większości wypadków ginęli oni od kul pistoletów maszynowych żołnierzy radzieckich. 14 sierpnia 1945 r. rząd japoński powziął decyzję kapitulacji.

W dniu następnym upadł gabinet Suzuki. Szereg osobistości z rządu japońskiego, jak i ze sztabu generalnego armii japońskiej popełniło samobójstwo. Między innymi popełnili samobójstwo minister wojny Anami, były premier Konoye Fumimaro, ministrowie gabinetu Suzuki - Konzumi i Hasida i wielu, wielu innych.

Mimo ogłoszenia w dniu 14 sierpnia kapitulacji przez rząd japoński Armia Kwantuńska ^{stawiła} nadal zorganizowany opór. W tej sytuacji dowództwo radzieckie nakazało swoim wojskom wykonywać dalej natarcie.

Wojska poszczególnych Frontów radzieckich pokonując opór nieprzyjaciela do 19 sierpnia opanowały Cicykar, Harbin, Czangczun, Mutanciang, Mukden i skierowały swój wysiłek dla działań w kierunku południowym na Dalnij /Dairon/ celem uniemożliwienia ewakuacji wojsk japońskich poprzez porty Morza Żółtego.

Głównodowodzący wojskami Armii Kwantuńskiej generał Yamada, widząc beznadziejność sytuacji, zwrócił się 17 sierpnia do marszałka Wasilewskiego^{x/} z propozycją zaprzestania działań wojennych. Równocześnie sztab Armii Kwantuńskiej wydał rozkaz swoim wojskom zaprzestania działań. Mimo to, oddziały japońskie stawiały nadal opór, wobec tego działania zaczepne wojsk radzieckich musiały być kontynuowane w dalszym ciągu. Dopiero 20 sierpnia pojedyncze grupy i oddziały wojsk japońskich rozpoczęły poddawać się do niewoli.

W dniach od 20 do 30 sierpnia 1945 r. trwało już tylko rozbrajanie armii japońskiej, a ostateczna kapitulacja nastąpiła 2 września 1945 r.

2. Walka na Sachalinie i Wyspach Kurylskich

Działania zaczepne wojsk radzieckich na Sachalinie są częścią składową operacji Armii Radzieckiej przeciwko wojskom japońskim.

Działania te rozpoczęły się 11 sierpnia i zakończyły się 25 sierpnia 1945 r. Charakter i warunki działań zaczepnych wojsk radzieckich na Sachalinie były podobne do działań w Mandżurii.

Obronę swoją Japończycy rozbudowali wzdłuż granicy radziecko-japońskiej /wzdłuż 50 równoleżnika/. Ogólna głębokość ich obrony wynosiła 12 km i składała się z dwóch pasów. Ponadto Japończycy przygotowali szereg oddzielnych punktów oporu. Do obrony w południowej części Sachalinu przeznaczyci oddziały 88 dywizji piechoty, oddziały WOP-u i żandarmerii.

Dowództwo radzieckie celem likwidacji sił japońskich i opanowania południowego Sachalinu przeznaczyło 56 korpus z 16 armii, 76 dywizję i 2 brygadę piechoty, samodzielny sachaliński pułk piechoty, 214 batalion czołgów i 255 mieszana dywizję lotnictwa. Oddziały nacierające wzdłuż wybrzeży Sachalinu miały być wspierane ogniem artylerii okrętowej floty radzieckiej, która miała również wysadzić desant morski w rejonie Esutoru, Maoka /Chołmsk/, Otomari.

56 korpus piechoty w ciągu pięciodniowych, zaciętych walk przełamał główny pas obrony wojsk japońskich i opanował silny
x/ Marszałek Wasilewski był naczelnym dowódcą wojsk radzieckich na Dalekim Wschodzie.

punkt oporu Koton, Oddziały korpusu, blokując oddzielne punkty oporu, szybko posuwały się na południe.

W tym czasie /16 sierpnia/ oddziały desantowe radzieckiej Floty Oceanu Spokojnego opanowały port Esutoru, 20 sierpnia port Maoka, a 25 sierpnia bazę morską Otomari.

Ostateczna likwidacja wojsk japońskich na Sachalinie została zakończona 25 sierpnia. W rezultacie walk za okres od 11 do 25 sierpnia 1945 r. oddziały 16 armii posunęły się na południe o 360 km, rozbiły 88 dywizję nieprzyjaciela, rozbroiły i wzięły do niewoli około 18000 żołnierzy 5 Frontu japońskiego.

W wyniku pomyślnych działań, przeprowadzonych przez wojska radzieckie w Mandżurii i na Sachalinie, zostały stworzone warunki do działań na Wyspach Kurylskich.

Operacja desantowa wojsk radzieckich na Kuryle rozpoczęła się 18 sierpnia lądowaniem na wyspie Siurusi. Walki o tę wyspę trwały do 23 sierpnia. Do 28 sierpnia wojska radzieckie oczyściły z Japończyków wszystkie wyspy łańcucha Kurylów oraz wzięły do niewoli 47600 żołnierzy 5 Frontu Japońskiego. W ten sposób Kuryle zostały całkowicie oczyszczone z Japończyków.

x

x

x

W rezultacie operacji przeprowadzonych przez Armię Radziecką na Dalekim Wschodzie /Mandżurii, Sachalinie i Kurylach/ rozbito całkowicie potężne zgrupowanie wojsk japońskich liczące ponad milion ludzi. Japończycy stracili około 700 000 żołnierzy i oficerów /83737 ludzi zabitych i 609176 wziętych do niewoli/. Ponadto Japończycy ponieśli duże straty w sprzęcie i uzbrojeniu. Tylko Front Zabajkalskich i 1 Front Dalekowschodni zdobyły : 1565 dział, 2139 moździerzy i granatników, 600 czołgów, 861 samolotów, 9508 lekkich i 2480 ciężkich karabinów maszynowych, 2129 samochodów i 12984 koni.

Wojska radzieckie wyzwoliły od najeźdźców japońskich Mandżurię, prowincje Czahar, Czengte, północną część prowincji Hopei, Koreę północną, Sachalin południowy i Kuryle.

Pod naciskiem armii sprzymierzonych imperialistyczna Japonia zmuszona została w dniu 2 września podpisać akt kapitulacji. W ten sposób zostało zlikwidowane drugie ognisko wojny światowej /1939-1945r./ na Dalekim Wschodzie.

8. Ważniejsze zagadnienia radzieckiej sztuki wojennej w latach 1944 - 1945.

Działania wojenne Armii Radzieckiej w latach 1944 - 1945 zaliczane są do czwartego okresu drugiej wojny światowej. Do tego okresu wojska radzieckie zdobyły bogatą praktykę w prowadzeniu działań zaczepnych i obronnych. Na bazie tej praktyki zostały również rozwinięte teoretyczne zagadnienia prowadzenia wojny w całości i poszczególnych operacji.

Zdobyte przez dowódców radzieckich doświadczenia i stale wzrastające możliwości ekonomiczne i militarne ZSRR umożliwiły stosowanie coraz to nowych form i sposobów w rozwiązywaniu skomplikowanych problemów pola walki. Dowódcy radzieccy mając bogate doświadczenia w organizacji i prowadzeniu działań, rozwiązywali poszczególne problemy w sposób nieszablony, w sposób twórczy. Dowodem tego była praktyka planowania i prowadzenia działań wojennych.

Mówiąc o radzieckiej sztuce wojennej w latach 1944 - 1945 należy zawsze pamiętać, że jej rozwój i powodzenie uzależnione było od wysiłku całego narodu radzieckiego, wraz z jego potencjałem ekonomicznym oraz od bohaterstwa i poświęcenia ludzi radzieckich.

Najlepsze formy i sposoby prowadzenia wojny zaplanowane przez dowódców nie zostałyby zrealizowane, jeżeli zaplecze frontu nie zabezpieczyłoby wojskom walczącym odpowiedniej ilości sprzętu i materiałów oraz rezerw ludzkich. Zadanie to radzieckie zaplecze w pełni wykonało.

Zasadniczym rodzajem działań wojsk radzieckich w 1944 - 1945 r. było natarcie. Wobec tego problemy radzieckiej sztuki wojennej z zakresu działań zaczepnych zostaną naświetlone szerzej.

a/ Planowanie działań wojennych /operacji Grupy Frontów/.

Planowanie działań wojennych przez naczelne dowództwo Armii Radzieckiej w ostatnich latach wojny ze względu na konkretne warunki ekonomiczne, militarne, położenie stron oraz obszar na którym wykonywało operacje, były inne w 1944 r.

i inne w 1945 r.^{x/}

Dowództwo radzieckie w 1944 r. kierując się celami politycznymi, jakie zostały postawione przez kierownictwo polityczne oraz konkretnymi możliwościami własnej armii i wojsk przeciwnika zdecydowało planować swoje działania w następujący sposób /szkic nr 8/.

W pierwszej kolejności wojska radzieckie miały przystąpić do rozbicia strategicznych skrzydeł nieprzyjaciela /w rejonie Leningradu i Nowogrodu oraz na Ukrainie prawobrzeżnej/, następnie zasadnicze działania zaczepne Armii Radzieckiej miały być skierowane w celu rozbicia wojsk niemieckich na centralnym odcinku frontu radziecko - niemieckiego /na Białorusi i Ukrainie Zachodniej/, po czym główny wysiłek radzieckich sił zbrojnych miał być skierowany ponownie na skrzydła celem rozbicia wojsk przeciwnika na kierunku bałkańskim i w republikach nadbałtyckich.

Armia Radziecka mimo przewagi sił jaką posiadała nad przeciwnikiem w 1944 r. nie mogła przejść do działań zaczepnych jednocześnie na całej szerokości frontu /3700 km/ radziecko-niemieckiego. Zdecydowana przewaga w związkach piechoty nie dawała możliwości prowadzenia jednoczesnych działań zaczepnych na całej szerokości frontu. Bowiem po przełamaniu taktycznej strefy obrony nieprzyjaciela przez piechotę potrzeba było odpowiedniej ilości związków szybkich /pancernych i zmechanizowanych/ i lotniczych dla rozwijania powodzenia w głąb. Ponadto każde przełamanie obrony niemieckiej /zawczasu przygotowanej/ wymagało odpowiedniego obezwładnienia jej artylerią. Zarówno związków szybkich i lotniczych, jak i związków artyleryjskich nie było tak dużo, aby można było zabezpieczyć jednoczesne przełamanie obrony nieprzyjaciela i rozwinięcie powodzenia w głąb, na całej szerokości frontu. Ponadto było to ściśle związane z możliwościami wyprodukowania odpowiedniej ilości materiałów i sprzętu oraz dostarczenie go na front.^{xx/}

x/ Przy omawianiu planowania działań wojennych w dużym stopniu został wzięty za podstawę faktyczny przebieg działań. Dotychczasowe dostępne nam materiały mało mówią jak faktycznie były planowane działania wojenne na szczeblu naczelnego dowództwa.

xx/na str.110.

Wobec powyższego dowództwo radzieckie w swych planach zdecydowało się na prowadzenie działań zaczepnych najpierw na skrzydłach frontu, następnie na kierunku centralnym, po czym znowu na skrzydłach. Tak-i sposób planowania działań wojennych umożliwił dowództwu radzieckiemu wykorzystywanie jednych i tych samych związków pancernych, lotniczych i artyleryjskich. Na przykład 5 armia pancerna /dca gen. Rotmistrow/ wchodząca w skład 2 Frontu Ukraińskiego zimą 1944 r. brała udział w walkach na Ukrainie prawobrzeżnej, a latem 1944 r. została przerzucona na Białoruś i podporządkowana 3 Frontowi Białoruskiemu, 4 armia lotnicza działająca zimą 1944 r. w składzie Samodzielnej Armii Nadmorskiej została przerzucona latem tego roku z Półwyspu Tamańskiego na Białoruś i podporządkowana 2 Frontowi Białoruskiemu. Podobnie przedstawiała się sprawa z grupą konno-zmechanizowaną gen. Plijewa, która działając zimą 1944 r. w składzie 3 Frontu Ukraińskiego została latem przerzucona na Białoruś i wcielona w skład 1 Frontu Białoruskiego, a jesienią 1944 r. na terytorium Rumunii i włączona w skład 2 Frontu Ukraińskiego.

Dowództwo radzieckie planując zimą 1944 r. uderzenia na skrzydłach skupiło zasadniczy wysiłek na Ukrainie prawobrzeżnej. Fakt skupienia zasadniczego wysiłku na Ukrainie prawobrzeżnej podyktowany był wieloma względami. Po pierwsze chodziło o jak najszybsze opanowanie żyznych terenów Ukrainy, wraz z jej ośrodkami przemysłowymi oraz opanowanie Półwyspu Krymskiego, na wybrzeżu którego znajdowało się szereg portów wojennych, służących Niemcom do zaopatrywania swoich wojsk.

Drugim ważnym czynnikiem było to, że w wyniku działań zaczepnych wojsk radzieckich, w 1943 r. główne siły Armii Radzieckiej znalazły się właśnie na Ukrainie prawobrzeżnej. Na południe od Prypeci /na froncie szerokości 1400 km/, znajdowało się 45% armii ogólnowojskowych i 100% armii pancernych działających w tym czasie na froncie radziecko-niemieckim. Fakt ten do pewnego stopnia narzucił dowództwu radzieckiemu skupienie głównego wysiłku na południowym

x/ Średnio jeden Front /a takich było 12/ przed każdą operacją potrzebował 430 transportów kolejowych /transport 50-70 wagonów/ dla dowiezienia sprzętu, amunicji, paliwa i ludzi.

skrzydło frontu radziecko - niemieckiego. Jednym z ostatnich czynników dyktujących dowództwu ^{radzieckiemu} skupienie głównego wysiłku na południowym strategicznym skrzydle frontu było to, że Niemcy na południe od Prypeci do ujścia Dniepru /1400 km/ posiadali około 40% dywizji piechoty, 80% dywizji pancernych i około 50% lotnictwa.

Tak więc dalsze sukcesy wojsk radzieckich były właśnie uzależnione od rozbicia głównego zgrupowania niemieckiego, znajdującego się na Ukrainie prawobrzeżnej.

Rozpatrując zagadnienia planowania operacji z punktu widzenia strategicznego należy pamiętać, że Naczelne Dowództwo radzieckie nie mogło rozpoczynać działań zaczepnych nie mając zabezpieczonych skrzydeł. Rozpoczynanie działań zaczepnych na kierunku centralnym w sytuacji, kiedy na skrzydłach znajdowały się dwa potężne zgrupowania w postaci Grupy Armii "Południe" i Grupy Armii "Północ", byłoby niebezpieczne.

Przeciwnik bowiem mógłby, przy pomocy swoich odwodów zaatakować skrzydła i tyły nacierających wojsk radzieckich, a tym samym sparaliżować dalsze ich działanie. Po drugie, w działaniach wojennych tak na szczeblu operacyjnym, jak i na szczeblu strategicznym przegrupowywanie dużych sił dla nowych operacji zaczepnych nie jest pożądanym zjawiskiem. To wymagało dłuższego czasu, dużej ilości transportów kolejowych i bardzo silnej osłony przeciwlotniczej. Biorąc pod uwagę te dwa fakty należy stwierdzić, że dowództwo radzieckie w planowaniu swoich działań uwzględniało zagadnienie zabezpieczenia skrzydeł i uniknięcia przegrupowań zasadniczych sił. Ostatnia uwaga jaka się nasuwa w związku z planowaniem działań wojennych przez Naczelne Dowództwo Armii Radzieckiej w kampanii zimowej 1944 r., to efekty strategiczno - operacyjne. Rozbicie strategicznych skrzydeł wojsk niemieckich w pierwszej kolejności na skrzydłach frontu radziecko-niemieckiego dawało o wiele większe efekty, aniżeli uzyskanoby to przez rozbicie zgrupowania nieprzyjaciela najpierw na kierunku centralnym. Po pierwsze, całkowita deblokada Leningradu, umożliwiła w pełni wykorzystanie przemysłu zbrojeniowego, jaki znajdował się w tym mieście.

Po drugie rozerwanie /odsunięcie/ frontu wojsk niemieckich i fińskich pozbawiało przeciwnika ścisłego współdziałania pomiędzy poszczególnymi zgrupowaniami. Przez rozbicie południowego skrzydła, opanowano tu ważne zagłębienie przemysłowe /Krzyworosko-Nikopolskie/, porty wojenne /Sewastopol, Odessa/, które zapewniały swobodę działania radzieckiej flocie na M. Czarnym. Ponadto zbliżenie frontu do granicy rumuńskiej zapewniało warunki do dalszych działań zaczepnych na kierunku bałkańskim.

Po rozgromieniu zgrupowań niemieckich na strategicznych skrzydłach Naczelne Dowództwo radzieckie zaplanowało szereg operacji na centralnym odcinku frontu /na Białorusi i Ukrainie Zachodniej/. Działania na centralnym odcinku frontu prowadzone były ogólnie do rubieży Narwi i Wisły. Dalsze działania na tym odcinku frontu znowu poważnie zagrażały skrzydłom nacierających wojsk radzieckich. Poważne niebezpieczeństwo stanowiły tu zgrupowania niemieckie znajdujące się w republikach nadbałtyckich i Prusach Wschodnich.

W tej sytuacji główny wysiłek radzieckich sił zbrojnych jesienią 1944 r. został skierowany na rozbicie zgrupowań niemieckich w republikach nadbałtyckich. Ponadto w tym okresie czasu dowództwo radzieckie zaplanowało działania zaczepne na kierunku bałkańskim /w Rumunii, Bułgarii i na Węgrzech/ oraz w rejonie Petsamo /Pieczengi/.

W 1945 roku planowanie działań wojennych przez Naczelne Dowództwo Radzieckie miało nieco inny charakter. Warunki ekonomiczne i militarne stron walczących na początku 1945 roku, w porównaniu z 1944 r. poważnie zmieniły się. Krótko mówiąc, Niemcy zostali pozbawieni szeregu ośrodków przemysłowych i baz surowcowych, stracili swoich sojuszników i ponieśli ogromne straty w ludziach i sprzęcie.

Działania wojenne na wielu odcinkach frontu zostały przeniesione na terytorium niemieckie. Ponadto linia frontu została skrócona z 3700 km do 2300 km, co pozwoliło dowództwu radzieckiemu na rozformowanie szeregu związków operacyjnych działających pod Pieczengi do Kłajpedy i uzupełnienie nimi Frontów znajdujących się między Bałtykiem a Karpatami.

Posiadanie zdecydowanej przewagi w siłach i środkach przez dowództwo radzieckie nad wojskami przeciwnika oraz skrócenie linii

frontu pozwoliło planować dalsze działania zaczepne jednocześnie prawie na całej szerokości frontu.

Na początku 1945 r. dowództwo radzieckie zaplanowało szereg operacji od Bałtyku do Karpat /1200 km szer. /i na południowym skrzydle frontu na kierunku wiedeńskim^{x/} /szkie nr 9/.

Ponadto były planowane działania na wiosnę 1945 r. Na planowanie działań wojennych przez Naczelne Dowództwo radzieckie składało się szereg czynników. Do najważniejszych z nich można zaliczyć : czynnik polityczny, ekonomiczny, militarny, nieprzyjaciela, obszar, na którym miały się rozgrywać działania wojenne oraz zdolności organizacyjne dowódców i sztabów planujących działania.

Wszystkie te czynniki przy planowaniu działań brane były pod uwagę. Do jednych z najważniejszych zagadnień przy planowaniu operacji Grupy Frontów, jakie brało pod uwagę Naczelne Dowództwo radzieckie, było zagadnienie ciągłości działań /operacji/.

Do zabezpieczenia ciągłości operacji konieczna była duża ilość sił i środków, ciągłe odtwarzanie odwodów, przegrupowanie sił w odpowiednim czasie, z jednego kierunku strategicznego na drugi, sprężysta organizacja współdziałania i dowodzenia zgrupowaniami strategicznymi i związkami operacyjnymi.

W ostatnich latach Wielkiej Wojny Narodowej zagadnienia te zostały rozwiązane przez dowództwo radzieckie pomyślnie. Przyjrzyjmy się jak wyglądała ciągłość operacji Grupy Frontów wojsk radzieckich w kampaniach 1944 i 1945 roku /zał.nr 11/. Dla przykładu można wziąć kampanię letnią i jesienno-zimową 1944 r.

Pierwsza operacja strategiczna tych kampanii rozpoczęła się 10 czerwca 1944 roku na Przesmyku Karelskim i w Południowej Karelii. Dwa tygodnie później /23.VI.1944 r./ rozpoczęła się następna operacja Grupy Frontów na Białorusi. 13 lipca 1944 r. wojska radzieckie rozpoczęły operację na Ukrainie Zachodniej. 20 sierpnia 1944 roku /w czasie trwania operacji na Ukrainie Zachodniej/ w rejonie Jass i Kiszyniowa wojska radzieckie przeszły do nowej operacji zaczepnej. Kiedy na terytorium Rumunii trwały jeszcze działania zaczepne wojska radzieckie rozpoczęły 14.IX.1944 r. nową operację strategiczną w republikach nadbałtyckich, a

x/ Do działań zaczepnych na południowym odcinku frontu radziecko-niemieckiego w wyznaczonym terminie nie doszło, z powodu przejścia wojsk niemieckich do kontrofensywy w rejonie jez.Balaton.

w pierwszych dniach października /6-7.X.1944r./ wykonano dwie następne operacje - jedna na Węgrzech, druga w rejonie Pieczengi. Rezultaty ciągłości operacji przez wojska radzieckie były bardzo duże. Przez utrzymanie ciągłości operacji na szczeblu Grupy Frontów narzucono przeciwnikowi całkowicie swoją wolę, uniemożliwiano mu właściwe wykorzystanie jego odwodów. Odwody nieprzyjaciela zazwyczaj przybywały na kierunku zagrożenia po przekłamaniu operacyjnej głębokości obrony. Odwody te wykorzystywane były najczęściej do organizacji obrony na tyłach wycofujących się wojsk, a nie do wykonywania przeciwuderzeń w celu odtworzenia pierwotnego położenia.

Ciągłość operacji uzależniona była również od przegrupowania i zasilania w toku działań nowymi związkami wojsk wykonujących natarcie. Bardzo charakterystycznym przykładem w tym względzie może być operacja białoruska. W toku trwania operacji /po przekłamaniu operacyjnej głębokości/ Naczelne Dowództwo Armii Radzieckiej planując następne operacje frontowe^{x/} przerzuciło z Krymu 51 i 2 armię gw. i wprowadziło je w pasie działania 1 Frontu Nadbałtyckiego na kierunku Utena, Szawle, Jełgawa.

Natomiast w pasie działania 1 Frontu Białoruskiego dowództwo radzieckie wprowadziło cztery armie ogólnowojskowe /70,47, 69 i 8 AGw/ jedną armię pancerną /2 APanc/ i korpus kawalerii /7 KKgw/.

Drugim przykładem utrzymania ciągłości działań przez zasilanie odwodami i przegrupowanie sił z jednego kierunku na drugi, mogą być operacje na Ukrainie prawobrzeżnej. W toku trwania operacji korszak - szewczenkowskiej, dowództwo radzieckie przerzuciło ze swojego odwodu dwie armie pancerne /4 i 1 APanc/ do rejonu Szepetówki /odległego o 350 km - od Korsunia Szewczenkowskiego/, którymi wspólnie z armiami ogólnowojskowymi znajdującymi się w tym obszarze, przedłużyło operację 1 Frontu Ukraińskiego w kierunku na Tarnopol, Czerniowce.

x/ W myśl planu NDAR operacje frontowe miały się zakończyć na rubieży Dźwińsk, Swieciany, Stopłpce. Wojska radzieckie wychodząc na wymienioną rubież miały wykonać swoje zasadnicze zadanie - rozbić Grupę Armii "Srodek" i opanować Mińsk.

Jednym z bardzo ważnych zagadnień w planowaniu ciągłości operacji było materiałowo - techniczne zabezpieczenie. Możliwość planowania operacji Grupy Frontów była uzależniona przede wszystkim od możliwości materiałowo - technicznego zabezpieczenia. Aby zaplanować operację o znaczeniu strategicznym, trzeba było najpierw wiedzieć, czy przemysł w określonym czasie dostarczy odpowiednią ilość uzbrojenia, sprzętu, paliwa i amunicji. Ponadto, czy jednostki zapasowe będą zdolne uzupełnić powstałe straty w ludziach, czy szkoły oficerskie i akademie wojskowe będą mogły przeszkolić odpowiednią ilość oficerów potrzebnych do obsadzenia stanowisk w jednostkach i sztabach.

Zaplecze frontu radzieckiego w stopniu dostatecznym zaspokajało potrzeby operacji strategicznych. Przed rozpoczęciem każdej operacji stwarzano niezbędne zapasy amunicji, materiałów pędnych, żywności i sprzętu. Dziedzinie planowania zaopatrywania dowództwo radzieckie poświęcało dużo uwagi. O kolosalnej pracy dowództwa radzieckiego w tej dziedzinie mogą świadczyć dane o przewozach kolejowych w 1944 roku. Ilość przewozów kolejowych w 1944 roku osiągała cyfrę 2718 tysięcy wagonów /ponad 58 tysięcy pociągów /. Z ilości tej wykorzystano 1253 tysiące wagonów do operacyjnych przewozów wojsk i 1464 tysiące wagonów do przewozów zaopatrzenia.

Przedstawione problemy planowania i zapewnienia ciągłości operacji /działań/ absolutnie nie wyczerpuje zagadnienia. Są one jedynie sygnałem mówiącym o dużych umiejętnościach dowództwa w dziedzinie planowania i realizowania w praktyce skomplikowanych zagadnień strategii.

Naczelne Dowództwo radzieckie planując swoje działania zaczepne w ostatnich latach wojny zwracało dużą uwagę na stosowanie odpowiednich form prowadzenia operacji.

Formy prowadzenia operacji^{x/} zależały od zamiaru, siły obrony nieprzyjaciela, sił własnych, warunków terenowych, zarysu linii

x/ Formą prowadzenia operacji Grupy Frontu, względnie oddzielnego Frontu, nazywano działania zgrupowania strategicznego /operacyjno-strategicznego/ realizującego zamiar operacji strategicznej, doprowadzającej do rozgromienia głównego zgrupowania nieprzyjaciela będącego obiektem danej operacji. W formie prowadzenia operacji powinna być wyrażona idea, zamiar operacji i powinna ona stanowić połączenie tych form manewru, które zmieniają się w toku trwania operacji.

frontu i ogólnej koncepcji prowadzenia działań w skali całej wojny.

Powyższe czynniki w zasadniczy sposób warunkowały jaka zostanie wybrana forma prowadzenia operacji przez Grupę Frontów, względnie oddzielne Fronty. Do zasadniczych form prowadzenia operacji przez wojska radzieckie w 1944 - 45 r. /we wcześniejszych latach wojny formy te również były stosowane /można zaliczyć : działania na okrążenie, rozcięcie obrony nieprzyjaciela na jednym względnie więcej kierunkach, rozkawałkowanie obrony przeciwnika i oskrzydlenie.

Rozpatrując formy prowadzenia operacji w 1944 r. należy podkreślić, że przeważały tu operacje na okrążenie /korsuńszewczenkowska, nowgorodzka, krzyworosko-nikopolska, kamieniecko-podolska, witebska, bobrujska, mińska, brodzka, jassko-kiszyniowska, budapesztańska/.

Czym należy tłumaczyć, że w 1944 r. przeważają operacje na okrążenie ? Według ogólnej koncepcji działań Naczelnego Dowództwa radzieckiego wynikało, że działania zasadniczych sił radzieckich będą się odbywały kolejno na wybranych kierunkach strategicznych i skierowane one będą przeciwko określonym zgrupowaniom nieprzyjaciela. Chodziło bowiem o wyeliminowanie z działań sił nieprzyjaciela częściami. Następnie, jeśli się przyjrzyć zarysowi frontu /szkic nr 8/ przed każdą operacją zaczepną, to okaże się, że zarys ten pozwalał na wykonanie operacji na okrążenie.

Takie warunki istniały w rejonie Korsunia Szewczenkowskiego, Krzywego Rogu, na Białorusi, w rejonie Leningradu i Nowgorodu, Jass i Kiszyniowa itd.

Na przykładzie białoruskiej operacji zaczepnej można wyraźnie pokazać, że zarys linii frontu na tym obszarze był jednym z warunków pozwalających na zastosowanie formy prowadzenia operacji na okrążenie. W obszarze tym linia frontu tworzyła występ skierowany w kierunku wschodnim. Skrzydła tego występu znajdowały się w rejonie Witebska /północne/ i bobrujska /południowe/. Przekłamanie obrony niemieckiej na skrzydłach występu pozwalało wojskom nacierającym szybko wychodzić na skrzydła i były zasadniczych sił broniącej się wówczas tam Grupy Armii "Srodek". Zastosowanie innej formy prowadzenia operacji przy tym zarysie linii frontu, nie dałoby takich rezultatów, jakie dała

operacja na okrążenie.

W 1945 roku formy prowadzenia operacji były podobne jak w 1944 roku. Jednak ze względu na konkretne warunki militarne i zarys linii frontu daje się zauważyć częstsze stosowanie form prowadzenia operacji na głębokie rozcięcie obrony nieprzyjaciela. W tym roku mamy w zasadzie tylko jedną operację na okrążenie /berlińska/, inne natomiast to operacje na głębokie rozcięcie i oskrzydlenie określonych zgrupowań nieprzyjaciela.

Czy więc były istotne przyczyny, że w 1945 r. częściej są stosowane operacje na głębokie rozcięcie? Należy pamiętać, że Armia Radziecka w 1945 r. przeszła do działań zaczepnych jednocześnie na całej szerokości frontu, że wysiłek wojsk radzieckich skierowany był nie przeciwko jakiemuś określonemu zgrupowaniu nieprzyjaciela w danych działaniach, lecz przeciwko całym siłom niemieckim znajdującym się na froncie wschodnim.

Dowództwo radzieckie planując działania w 1945 r. dążyło do rozkawałkowania całości sił niemieckich na części i z kolei ich zniszczenia. Nie zachodziła tu konieczność kolejnego rozprawienia się z poszczególnymi zgrupowaniami przeciwnika, tak jak to np. było w 1944 r. Drugą istotną przyczyną warunkującą stosowanie operacji na głębokie rozcięcie, to zarys linii frontu. Tak zimą, jak i na wiosnę 1945 r. zarys linii frontu nie sprzyjał wykonywaniu uderzeń na skrzydła i tyły zgrupowań nieprzyjaciela. Ponadto operacje najczęściej rozpoczynały się z przyczółków /w operacji wschodnio - pruskiej, wiślańsko-odrzańskiej, wiedeńskiej, berlińskiej/. W tej konkretnej sytuacji nie celowym było stosowanie działań na okrążenie. Stosowanie działań na okrążenie mogło się jedynie odbywać - co zresztą w praktyce miało miejsce - na szczeblu taktycznym i operacyjnym.

Do typowych operacji na rozcięcie możemy zaliczyć operację wiślańsko-odrzańską, wschodnio-pomorską/ w pierwszym etapie/ i wiedeńską.

Inne operacje były bądź na okrążenie, lub oskrzydlenie. Do typowych operacji na okrążenie należy operacja berlińska. Natomiast do operacji na oskrzydlenie operacja - wschodnio - pruska /oddzielnie dla 2 i 3 Frontu Białoruskiego/.

Wybór kierunku głównego uderzenia. Jednym z ważnych zagadnień radzieckiej sztuki operacyjnej w latach 1944 - 1945 r. był wybór kierunku głównego uderzenia. Wybór kierunku głównego uderzenia w poszczególnych operacjach był różny. Istniała jednak zasada, że kierunki głównego uderzenia wybierano w najczulszym miejscu obrony nieprzyjaciela. To znaczy w takie miejsce obrony, od przekłamania której byłby zachwiany /załamany/ cały jej system na danym kierunku. Dla przykładu można rozpatrzeć wybór kierunku głównego uderzenia w białoruskiej operacji wojsk radzieckich /czerwiec 1944 r./. Niemcy najsilniej rozbudowali i umocnili swoją obronę na skrzydłach wybrzuszenia białoruskiego. Tutaj znajdowały się też ich największe siły. Natomiast najsłabszą obronę mieli zorganizowaną na kierunku centralnym wybrzuszenia białoruskiego.

Czy wykonanie głównego uderzenia przez Grupę Frontów radzieckich na centralnym kierunku wybrzuszenia przyniosłoby pożądane rezultaty ?

Należy założyć z góry, że Niemcy mogli powstrzymać od czoła nacierające oddziały radzieckie, a siłami znajdującymi się na skrzydłach wykonać na nich przeciwuderzenie. Słusznym więc było wykonanie uderzenia na skrzydłach wybrzuszenia, a tym samym otworzenia drogi na tyły zgrupowania nieprzyjaciela, broniącego się na kierunku centralnym.

Jeśli rozpatrzeć zagadnienie wyboru kierunku głównego uderzenia na szczeblu armii w tej operacji, to w wielu z nich rzeczywiście wykonywano główne uderzenie w najsłabsze miejsca obrony nieprzyjaciela. Na południowym skrzydle wybrzuszenia białoruskiego /na kierunku Bobrujska/ Niemcy rozbudowali i umocnili swoją obronę w rejonie Złobina i Rogaczewa. Natomiast na północ i na południe od tego rejonu obrona ich była stosunkowo słaba. Właśnie w te słabe miejsca dowództwo radzieckie nakazało związkom 3,65 i 28 armii wykonać główne uderzenia.

Nie zawsze jednak, ze względu na konkretne położenie dowództwo radzieckie miało swobodę w wyborze kierunku głównego uderzenia. Gdy na przykład operacja miała się rozpoczynać z przyczółków to wówczas, aby nie forsować przeszkody wodnej musiano się zdecydować na wykonanie

głównego uderzenia przeciwko tym siłom nieprzyjaciela, które znajdowały się naprzeciwko przyczółka. Tak było np. w operacji wiślańsko-odrzańskiej, operacji wschodnio-pruskiej i w operacji berlińskiej. W powyższych przypadkach samo położenie wojsk własnych dyktowało, gdzie powinien być wykonany kierunek głównego uderzenia.

Analizując wybór kierunków głównych uderzeń w operacjach zaczepnych w latach 1944 - 1945 można zauważyć pewne cechy specyficzne dla poszczególnych lat. W 1944 roku kierunki głównych uderzeń, ze względu na konkretne formy prowadzenia operacji, wybierano w ten sposób, aby zabezpieczyć wyjście zasadniczych zgrupowań wojsk radzieckich na skrzydła i tyły głównych sił nieprzyjaciela. Natomiast w 1945 r. kierunki głównych uderzeń, ze względu na zastosowanie konkretnych form prowadzenia operacji, wykonywane były w celu zabezpieczenia głębokiego rozcięcia zgrupowania nieprzyjaciela na szereg części i ich likwidacji.

Różnica ta wypływa również z ogólnych koncepcji strategicznych Naczelnego Dowództwa Armii Radzieckiej oraz zamiarów obronnych nieprzyjaciela. Wybór kierunku głównego uderzenia na szczeblu taktycznym /w pasie natarcia korpusu i dywizji/ musiał uwzględniać założenie operacji armijnej. Dlatego też w praktyce działań wojennych stało się zasadą, że kierunki głównych uderzeń na szczeblu taktycznym były określone przez wyższego przełożonego. Dla korpusu kierunek głównego uderzenia określał dowódca armii, a dla dywizji dowódca korpusu. Natomiast dowódcy szczebla taktycznego /odpowiednio do szczebla dowodzenia/ tylko precyzowali określony im kierunek głównego uderzenia w terenie. Nie znaczy to jednak, że dowódcy szczebla operacyjnego określając kierunek głównego uderzenia dla związków taktycznych, nie uwzględniali warunków terenowych, obrony nieprzyjaciela i innych.

Wybór kierunku głównego uderzenia musiał być odpowiednio zabezpieczony przez wyznaczenie odcinków przełamania i zmasowania na nim sił i środków potrzebnych do szybkiego przełamania obrony nieprzyjaciela.

Odcinki przełamania obrony nieprzyjaciela w latach 1944 - 1945, w porównaniu z poprzednim okresem Wielkiej Wojny Narodowej ZSRR, były węższe.

Spowodowane to było tym, że obrona niemiecka była bardzo silna i przełamanie jej na szerokim froncie, w wielu wypadkach byłoby niemożliwe. Po drugie, nacierający nigdy nie będzie tyle miał sił i środków aby mógł przełamywać obronę nieprzyjaciela jednocześnie na całej szerokości pasa działania. Po trzecie, jak pokazała praktyka, nie koniecznym było przełamywanie obrony w całym pasie działania. Wystarczyło przełamać ją na wąskim odcinku, a następnie poszerzać wyłom, działając w głąb i w stronę skrzydeł.

Szerokość odcinków przełamania średnio dla Frontów wynosiła od 5 do 20% szerokości całego pasa natarcia. Szerokość odcinków przełamania na szczeblu armii procentowo była inna. Średnio wynosiła ona 10-50% całości pasa natarcia armii.

Odcinki przełamania w niektórych armiach wynosiły więcej jak 50% szerokości pasa natarcia. Odcinki przełamania pokrywały się z szerokością pasa natarcia wówczas, kiedy armie otrzymały wąskie pasy natarcia.

Wyznaczenie wąskich odcinków przełamania pozwalało na odpowiednie zmasowanie na nich sił i środków i uzyskania korzystnego stosunku sił wobec przeciwnika.

Praktyka działań zaczepnych wykazała, że dla uzyskania odpowiedniego tempa przełamania obrony nieprzyjaciela należało mieć na szczeblu operacyjnym kilkakrotną przewagę nad przeciwnikiem. Jakkolwiek ówczesne zasady sztuki operacyjnej mówiły, że dla skutecznego przełamania obrony nieprzyjaciela wystarczy mieć dwukrotną przewagę w siłach i środkach, to w praktyce było inaczej.

Radzieckie związki operacyjne prawie w każdej operacji osiągały korzystniejszy stosunek sił, aniżeli przewidywały to ówczesne zasady. Np. w operacji białoruskiej stosunek sił wynosił - w piechocie 1 : 2,5, w czołgach 1 : 4,8, w operacji wiślańsko - odrzańskiej w piechocie 1 : 4,7, w czołgach 1 : 5. Stosunek ten był jeszcze większy na odcinku przełamania, bowiem na odcinkach przełamania grupowano średnio do 60% piechoty, 70-75% artylerii i moździerzy i 90-100% lotnictwa i czołgów. Wobec takiego masowania sił i środków, osiągnano średnie nasycenie operacyjne na kierunku głównego uderzenia : dywizja piechoty na 1,2 - 2,5 km, 150 - 350 dział i moździerzy, 20-50 czołgów i dział pancernych na 1 km frontu.

Zagadnienie wyboru odcinków przełamania na szczeblu taktycznym /korpus, dywizja piechoty/ przedstawiało się nieco inaczej, aniżeli na szczeblu operacyjnym. Odcinki przełamania wyznaczone dla korpusów piechoty w większości wypadków pokrywały się z pasem natarcia. Natomiast dla dywizji piechoty jak zasada odcinki przełamania pokrywały się z pasem natarcia. Szerokości pasów natarcia **związków taktycznych** ulegały ciągłej zmianie. Zależały one od zadań, stanów osobowych oddziałów i pododdziałów, ich wyposażenia, obrony nieprzyjaciela i warunków terenowych.

Przez cały okres wojny istniała tendencja do zężenia pasów natarcia związków taktycznych. Chodziło tu bowiem o stworzenie korzystnego stosunku sił dla wojsk nacierających w określonym pasie. Dowództwo radzieckie biorąc pod uwagę obronę nieprzyjaciela i dotychczasowe doświadczenia, w maju 1944 r. nakazało wyznaczanie węższych pasów natarcia, aniżeli miało to miejsce w 1943 r.

Korpusy piechoty miały nacierać w pasie 4-6 km, dywizje w pasie 2-3 km, a pułki piechoty w pasie 700 - 750 m. Szerokości te w praktyce były przestrzegane. Zdarzały się jednak wypadki, że pasy natarcia dla poszczególnych oddziałów wyznaczono jeszcze węższe.

Należy stwierdzić, że nadmierne zężenie pasów natarcia i odcinków przełamania doprowadziło do bardzo dużego zagęszczenia rejonów wyjściowych, co nie było wskazane. Wystarczała bowiem chwilowa, lokalna przewaga lotnictwa nieprzyjaciela, by zadać bardzo duże straty wojskom znajdującym się w rejonie wyjściowym. Ogólna jednak tendencja zężenia pasów natarcia była słuszna, bowiem wojska radzieckie mogły przez to uzyskać odpowiednie nasycenie i ugrupowanie bojowe, potrzebne do przełamania silnej i głęboko urzutowanej obrony nieprzyjaciela.

Podobnie jak na szczeblu operacyjnym, tak na szczeblu taktycznym dowództwo radzieckie gros sił i środków przeznaczyło na odcinki przełamania. Dla związków taktycznych przełamujących obronę nieprzyjaciela na głównym kierunku uderzenia przydzielano większe ilości czołgów ciężkich, artylerii raketowej, artylerii wielkiej mocy, moździerzy 160 mm i jednostek saperskich.

Wobec ciągłego zwężania pasów natarcia, wzrastało wciąż nasycenie w siłach i środkach na 1 km frontu. Średnie nasycenie na odcinkach przełamania wynosiło : 3,6 - 9 batalionów piechoty, 100-240 dział i moździerzy, 10-25 czołgów i dział ~~pancernych~~ pancernych na 1 km frontu. W niektórych jednak wypadkach /np. 15 KP - 60 A w operacji lwowsko-sandomierskiej : 73 KP - 52 A w operacji wiślańsko-odrzańskiej i innych /nasycenie w czołgach i działach pancernych było mniejsze, aniżeli 10 czołgów na 1 km frontu. Ilość ta przy ówczesnej sile obrony nieprzyjaciela była stanowczo niewystarczająca.

Duże nasycenie na odcinkach przełamania pozwalało na uzyskanie następującego stosunku sił : w piechocie od 4 : 1 do 15 : 1, w artylerii i moździerzach od 5,8 : 1 do 13 : 1, w czołgach i działach pancernych od 1,2 : 1 do 14 : 1 na korzyść wojsk radzieckich.

Dane teoretyczne dotyczące stosunku sił na odcinkach przełamania zakładały wówczas, że na szczeblu taktycznym stosunek 1 : 3 jest wystarczającym. Natomiast przytoczone wyżej dane z działań zaczepnych wskazują, że stosunek sił był zazwyczaj większy. Jeśli jednak wziąć pod uwagę niepełne stany bojowe radzieckich batalionów piechoty, to okaże się, że stosunek sił nie był tak duży i w wielu wypadkach pokrywał się z danymi teoretycznymi. Ogólnie jednak biorąc uzyskany stosunek w siłach i środkach zapewniał wojskom radzieckim bezwzględną przewagę nad przeciwnikiem i gwarantował przełamanie jego obrony.

c/ Formy manewru operacyjnego. Wybór kierunku głównego uderzenia i odcinków przełamania określał między innymi formy manewru operacyjnego. Zasadniczymi formami manewru operacyjnego jakie stosowano w latach 1944 - 1945 były czołowe uderzenia przełamujące, operacyjne oskrzydlenie i operacyjne obejście. Formy te nie były żadną nowością w stosunku do poprzedniego okresu wojny, lecz w 1944 - 1945 r. były one bardziej zdecydowane, w wyniku ich stosowania uzyskiwano większe rezultaty.

Od czołowego uderzenia przełamującego jako zasada rozpoczynano każdą operację. Spowodowane to było tym, że obrona niemiecka była ciągła i nie można było przejść do zastosowania innej formy manewru. W warunkach kiedy obrona nieprzyjaciela

była zorganizowana tylko na kierunkach /w górach, w terenie lesisto-bagnistym/ można było stosować od razu manewr na obejście lub oskrzydlenie. Takie warunki zaistniały w pasie błot poleskich w rejonie Sarn pod koniec stycznia 1944 r. W rejonie Sarn ze względu na lesisto-bagnisty teren, Niemcy rozbudowali swoją obronę tylko na ważniejszych kierunkach. Na reszcie frontu obrona ich była nie rozbudowana i nie obsadzona. Wobec takiej sytuacji dowódca 1 Frontu Ukraińskiego zdecydował na kierunku Sarn wprowadzić do walki dwa korpusy kawalerii /1 i 6 KK/, które miały przeniknąć przez masywy leśne na tyły jednostek 4 niemieckiej armii pancernej i wspólnie ze związkami 13 i 60 armii ogólnowojskowej, nacierającymi od wschodu, opanować Łuck i Równę. Zamiar dowódcy 1 Frontu Ukraińskiego został całkowicie zrealizowany. W czasie od 29 do 31 stycznia 1944 r. 1 i 6 korpus kawalerii wykonały marsz - manewr na tyły ugrupowania nieprzyjaciela, przecięły linię kolejową i szosową łączącą Równę z Kowlem, a w nocy z 1 na 2 lutego 1 korpus kawalerii opanował Łuck, natomiast 6 korpus wspólnie z 60 armią opanował Równę.

Stosowanie poszczególnych form manewru operacyjnego przez dowódców radzieckich w każdym wypadku miało swoiste cechy. Zastosowanie np. formy manewru operacyjnego na obejście na jednym kierunku przy współdziałaniu z sąsiednimi armiami doprowadziło do okrążenia nieprzyjaciela. Natomiast zastosowanie tej samej formy manewru operacyjnego, tylko na jednym kierunku doprowadziło do zwijania obrony nieprzyjaciela, lub do wyjścia na tyły określonego zgrupowania przeciwnika i przyciśnięcia go do trudnoprzekraczalnej przeszkody /morza, góry, bagna/. Podobnie było z manewrem operacyjnym na oskrzydlenie.

Rodzaje manewru stosowane na szczeblu taktycznym były takie same jak na szczeblu operacyjnym, lecz o mniejszym zasięgu /odpowiednio do zadania - oddziału, związku taktycznego/.

d/ Ugrupowanie operacyjne i bojowe /szkic nr 12,13/.

Ugrupowanie operacyjne i bojowe zależało od struktury obrony nieprzyjaciela, zamiaru dowódcy, siły związku /oddziału/ nacierającego i warunków terenowych. Dla przełamania głęboko rozbudowanej i obsadzonej dużą ilością sił i środków obrony niemieckiej należało mieć głęboko ugrupowane związki i oddziały.

Głębokie ugrupowanie bowiem zapewniało ciągle narastanie sił i środków w toku operacji /walki/, a tym samym pozwalało na zwiększenie tempa działań. Dowództwo radzieckie na podstawie doświadczeń z działań wojennych z poprzedniego okresu Wielkiej Wojny Narodowej nakazało związki operacyjne i taktyczne grupować głęboko.^{x/}

Ugrupowanie operacyjne składało się z następujących elementów : pierwszego rzutu, drugiego rzutu lub odwodu ogólnego /czasami drugiego rzutu i odwodu ogólnego np. w operacji lwowsko-sandomierskiej 1 Frontu Ukraińskiego/, odwodów specjalnych /pancernego, przeciwpancernego, przeciwlotniczego, inżynieryjnego, obrony przeciwchemicznej/ grup szybkich, grup artyleryjskich /przeciwlotniczej, do ognia pośredniego/, a na szczeblu Frontu występował również taki element jak armia lotnicza.

Ugrupowanie na szczeblu operacyjnym było w zasadzie w jednym rzucie. Na przykład w toku ostatnich dwóch lat wojny tylko w czterech wypadkach Fronty grupowały się w dwóch rzutach /1 Front Ukraiński w operacji lwowsko-sandomierskiej - lipiec 1944 r. 1 Front Białoruski w operacji brzesko-lubelskiej - lipiec 1944 r., i oba te Fronty w operacji wiślańsko-odrzańskiej/.

W operacji białoruskiej /czerwiec 1944 r./, na jedenaście armii ogólnowojskowych biorących udział w przełamaniu obrony nieprzyjaciela - cztery z nich ugrupowane były w dwóch rzutach i siedem w jednym rzucie. Podobne ugrupowanie operacyjne armii ogólnowojskowych miało miejsce w operacji wiślańsko-odrzańskiej /styczeń 1945 r./. Na czternaście armii biorących udział w przełamaniu obrony - jedna armia ugrupowana była w trzech rzutach, trzy armie w dwóch rzutach i dziewięć armii w jednym rzucie.

x/ W 1942 roku wydana została instrukcja, która określała sposoby ugrupowania dla związków taktycznych. Według tej instrukcji związki taktyczne miały grupować się w jednym rzucie, z zachowaniem odwodu w ilości od 1/4 do 1/6 całości sił. To znaczy dywizja miała pozostawiać w odwodzie - batalion piechoty, pułk - kompanię, a batalion - pluton piechoty, Wytyczne zawarte w tej instrukcji były słuszne do tego czasu, kiedy Niemcy organizowali swoją obronę systemem punktów oporu i nie na dużą głębokość.

Jednorzutowe ugrupowanie związków operacyjnych, przedstawione w powyższych przykładach, nie wyjaśnia jeszcze głębokości ugrupowania operacyjnego. Bowiem głębokość ugrupowania operacyjnego stanowiły nie tylko związki piechoty, lecz również związki pancerne i różnego rodzaju odwody ogólne i specjalne. Ponadto na głębokość ugrupowania operacyjnego miało wpływ ugrupowanie związków taktycznych. Dla przykładu można rozpatrzeć ugrupowanie operacyjne 69 armii 1 Frontu Białoruskiego w operacji radomsko-łódzkiej /styczeń 1945 r./ Armia ugrupowana została w jednym rzucie z zachowaniem odwodu ogólnego, w składzie jednej dywizji piechoty, rozmieszczonego w odległości 7 km od przedniego skraju. Następnie za pierwszym rzutem rozmieszczony był korpus pancerny jako grupa szybka armii i odwody specjalne. Ponadto na kierunku działania armii wchodził do walki 7 korpus kawalerii gw. - jako grupa szybka Frontu. Znajdujące się w pierwszym rzucie trzy korpusy piechoty ugrupowane były w dwóch rzutach. A więc licząc siły trzech dywizji drugorzutowych korpusów piechoty i dywizji będącej w odwodzie armii oraz korpusu kawaleryjskiego można śmiało powiedzieć, że było to ugrupowanie głębokie, pozwalające na rozwijanie dużego tempa działań.

Przy ugrupowaniu operacyjnym armii obowiązywała zasada, że te armie, które otrzymały głębokie zadanie, grupowały się w dwóch rzutach, te natomiast które otrzymały płytsze zadania, grupowały się w jednym rzucie. Głębokość ugrupowania operacyjnego dla szczebla Frontu wynosiła 60 - 70 km /np. 1 Front Ukraiński w operacji lwowsko-sandomierskiej ugrupowany był na głębokość 70 km/, dla szczebla armii do 20 km.

Ugrupowanie bojowe związków taktycznych z reguły było dwurzutowe. Stosowano również bardzo często ugrupowanie w jednym lub trzech rzutach. Przy tym jednak, jeżeli dywizja grupowała się w jednym rzucie, to jej pułki jako zasada ugrupowane były w dwóch, a czasami w trzech rzutach. Ugrupowanie trzyczutowe związków taktycznych spotykane było na szczeblu pułku piechoty. Rzadziej natomiast na szczeblu dywizji i korpusu piechoty. Na tym szczeblu stosowano raczej ugrupowanie dwurzutowe. Ugrupowanie w trzech rzutach na szczeblu dywizja - korpus ze względu na dowodzenie i zaopatrywanie, nie było wygodne. Nie

zawsze bowiem warunki terenowe, konkretna sytuacja pola walki pozwalała na wprowadzenie następnych rzutów /dywizji, korpusu/ do działań w lukę lub zza skrzydła. Dlatego też następne rzuty trzeba było wprowadzić przez przekroczenie pierwszych rzutów. To stwarzało wówczas chaos, dochodziło często do pomieszania się oddziałów, a tym samym sprawiało trudności w dowodzeniu. Ponadto wąski pas natarcia, w którym najczęściej była skąpa ilość dróg, utrudniał sprawne zaopatrywanie oddziałów, które wchodziły do walki, gdyż drogi zaopatrywania i ewakuacji przez jakiś czas były zajęte przez oddziały i urządzenia tyłowe pierwszych rzutów.

Ugrupowanie bojowe składało się z pierwszego i drugiego rzutu lub odwodu ogólnego, grupy artyleryjskiej /pułkowej, dywizyjnej, czasami korpuśnej/, odwodu przeciwpancernego, saperckiego oddziału zaporowego, czasami odwodu pancernego i odwodu obrony przeciwchemicznej.

W niektórych operacjach w 1945 r. na szczeblu pułku piechoty, oprócz pułkowych grup artylerii organizowano również artyleryjskie podgrupy dla batalionów piechoty nacierających w pierwszym rzucie taktycznym na okres przełamania głównego pasa obrony nieprzyjaciela. Praktyka bowiem pokazała, że najsilniejszego i najszybszego wsparcia artyleryjskiego potrzebują bataliony piechoty nacierającej w pierwszym rzucie, w okresie przełamania najsilniejszej rubieży obrony - głównego pasa obrony nieprzyjaciela. Bataliony piechoty wspierane były przez pułkową grupę artylerii. Często ze względu na złą organizację łączności i współdziałania piechoty z artylerią, prośby dowódców batalionów, o odnośne obezwładnienie nieprzyjaciela hamującego natarcie, nie mogły być na czas spełnione. Ponadto dowódca batalionu nie mógł bezpośrednio stawiać zadań pułkowej grupie artylerii, a musiał najpierw zwracać się do dowódcy pułku, ten z kolei dopiero stawiał zadania dowódcy pułkowej grupy artylerii. Droga taka była bardzo długa. Zdarzały się wypadki, że zanim zostak obezwładniony cel hamujący natarcie batalionu, to ten ostatni poniósł duże straty. Dlatego też, wydaje się, że bardzo słuszną była organizacja podgrup artylerii. Podgrupie takiej można było stawiać bezpośrednio zadanie, gdyż obaj

dowódcy znajdowali się razem.

Analizując głębokość ugrupowania bojowego można dojść do wniosku, że ogólną tendencją dowództwa radzieckiego w natarciu było przybliżenie elementów ugrupowania do przedniego skraju. Ogólna głębokość ugrupowania bojowego na szczuble korpusu piechoty wynosiła 5-6 km, dla dywizji - 3,4 km, dla pułku piechoty - 1,5-2 km.

e/ Sposoby przełamania obrony nieprzyjaciela.

Przełamanie taktycznej strefy obrony. Natarcie wojsk radzieckich poprzedzane było rozpoznaniem walką i rozpoczynało się zazwyczaj po artyleryjskim przygotowaniu ataku, które trwało od półtorej do dwóch godzin czasu. Zasadniczym celem rozpoznania walką przed każdym natarciem było stwierdzenie, czy przeciwnik rzeczywiście posiada na przednim skraju swoje siły lub obsadza przedni skraj tylko pododdziałami osłonowymi. Niemcy bowiem bardzo często organizowali tzw. wysunięty przedni skraj obrony, który obsadzali bardzo małą ilością sił, a właściwy przedni skraj rozbudowywany był w głębi. Ponadto Niemcy w wielu wypadkach po stwierdzeniu czasu rozpoczęcia artyleryjskiego przygotowania ataku artylerii radzieckiej, wycofywali swoje siły na drugą transzęję lub z pierwszej pozycji na drugą, a po zakończeniu artyleryjskiego przygotowania, zajmowali ponownie poprzednie stanowiska.

Były również wypadki, kiedy nieprzyjaciel na pierwszej pozycji pozostawiał tylko bojowe ubezpieczenie, a głównymi siłami pierwszego rzutu bronił drugiej pozycji. Jakie wobec takiej taktyki nieprzyjaciela wynikały skutki dla wojsk radzieckich ?

Dowództwo radzieckie nie mając danych o wycofaniu się nieprzyjaciela z przedniego skraju obrony, planowało i wykonywało artyleryjskie przygotowanie na nieobsadzone pozycje. Wiadomym jest, że największa ilość nawał ogniowych w czasie artyleryjskiego przygotowania ataku, wykonywano na przedni skraj obrony nieprzyjaciela. Wobec tego zasadnicza masa pocisków artyleryjskich wyrzucona była na transzeje nieobsadzone lub obsadzone nielicznymi oddziałami osłonowymi nieprzyjaciela. Skutki takiego przygotowania artyleryjskiego były bardzo znikome.

Kiedy piechota i czołgi radzieckie przechodziły do natarcia natrafiały ze strony nieprzyjaciela na zorganizowany system ognia i musiały później "przegryzać" poszczególne transzeje lub całkowicie zatrzymać natarcie.

Taktyka wycofania z przedniego skraju obrony przez nieprzyjaciela swoich sił była znana dowództwu radzieckiemu. W związku z tym nakazywało ono przed każdą operacją prowadzić **rozpoznanie walką**. Rozpoznanie walką wykonywane było batalionami czołowymi w interesach^{x/} operacji zaczepnej. Miało ono bardzo ważne znaczenie operacyjne, gdyż wykonywane było na szerokim froncie, a zatem miało między innymi na celu wprowadzenie nieprzyjaciela w błąd co do kierunku głównego uderzenia.

Wojska radzieckie prowadząc rozpoznanie walką na szerokim froncie i dość znacznymi siłami, zmuszały nieprzyjaciela do wyznaczenia dużych sił do odpierania, ataków batalionów czołowych. To z kolei stwarzało dogodne warunki do wprowadzenia do walki głównych sił /w wypadku uzyskania powodzenia batalionów czołowych/ i ułatwiało wykonanie postawionego zadania.

Działania rozpoznawcze batalionów czołowych bardzo często przerastały w ogólne natarcie głównych sił /np. w operacji wiślańsko-odrzańskiej I Frontu Białoruskiego/. W związku z tym, siły przeznaczone do przełamania obrony nieprzyjaciela miały być zawsze w gotowości do rozwinięcia powodzenia batalionów czołowych.

Miejsce i czas wykonania rozpoznania walką, siła i skład batalionów czołowych, ich wzmocnienie i wsparcie określali dowódcy armii lub dowódcy Frontu. Bezpośrednie dowodzenie działaniem batalionów czołowych spoczywało w ręku dowódców dywizji i korpusów.

Działania rozpoznawcze^{batalionów}/czołowych w 1944 r. rozpoczynały się zazwyczaj na jedną, dwie doby przed artyleryjskim przygotowaniem. Krótki okres czasu pomiędzy działaniem rozpoznawczym a początkiem artyleryjskiego przygotowania ataku, uniemożliwiał nieprzyjacielowi dokonanie większych przegrupowań swoich wojsk. Jednak zastosowany szablon /co do czasu rozpoczęcia rozpoznania/ w prowadzeniu rozpoznania walką przez wojska radzieckie pozwolił dowództwu niemieckiemu na określenie czasu rozpoczęcia artyleryjskiego przygotowania taku. Wobec tego Niemcy bardzo

x/ na str.129.

często po zakończeniu rozpoznania walką przez radzieckie bataliony czołowe wycofywali swoje siły z przedniego skraju /pierwszej transzei/ na drugą, a nawet na trzecią pozycję obrony i unikali tym samym strat od ognia radzieckiej artylerii.

Po zakończeniu artyleryjskiego przygotowania ataku Niemcy spowrotem przerzucili swoje oddziały na przedni skraj obrony i zorganizowanym ogniem niszczyli nacierające oddziały radzieckie.

Dowództwo radzieckie już w drugiej połowie 1944 r. zerwało z dotychczasową praktyką prowadzenia rozpoznania walką. Dążyło ono przede wszystkim do wykorzystania powodzenia batalionów czołowych dla wprowadzenia do walki sił głównych dywizji oraz do rozpoznania walką na kilka godzin przed rozpoczęciem artyleryjskiego przygotowania ataku.

Na przykładzie niektórych operacji zaczepnych w drugiej połowie 1944 r. można zobrazować jak dodatnio wpłynęła zmiana taktyki dowództwa radzieckiego odnośnie sposobu prowadzenia rozpoznania walką.

Na przykład 22 korpus piechoty 3 armii gwardii /1 Frontu Ukraińskiego/ w operacji lwowsko-sandomierskiej przeprowadził rozpoznanie walką w nocy między godziną 22.00 a 24.00 12 lipca 1944 roku siłami dwóch kompanii 136 dywizji piechoty, broniącej się w przyszłym pasie natarcia 58 i 389 dywizji piechoty tegoż korpusu.

Dowództwo niemieckie na podstawie doświadczeń poprzednich operacji uważało, że w dniu następnym po rozpoznaniu walką ~~rozpoczniesz się~~ ogólnie natarcie wojsk radzieckich. Dlatego zdecydowało ono wyprowadzić swoje siły z przedniego skraju obrony w nocy z 12/13 lipca, w celu uniknięcia strat od ognia artylerii radzieckiej. Tymczasem w/g wskazówek dowódcy Frontu o świcie 13 lipca po silnej nawale ogniowej przeszły do działań rozpoznawczych bataliony czołowe 58 i 389 dywizji w celu ustalenia sił nieprzyjaciela na pierwszej pozycji obrony. W wypadku stwierdzenia wyprowadzenia przez nieprzyjaciela swoich sił z pierwszej pozycji, bataliony czołowe winny były x/Bataliony czołowe inaczej nazywane oddziałami rozpoznawczymi, wyznaczane były z dywizji piechoty znajdujących się w pierwszej rzucie operacyjnym. Nazwa oddziały rozpoznawcze stosowana była do 1943 r. a później bataliony czołowe.

zdecydowanie posuwać się w głąb obrony nieprzyjaciela. Natarcie każdego batalionu wsparte było 15 czołgami i pułkiem artylerii.

Bataliony czołowe wykończając zdecydowany atak do godziny dziewiątej włamały się na głębokość 3 km. W ślad za batalionami czołowymi przeszły do natarcia siły główne dywizji, które dokończyły przekłamanie głównego pasa obrony nieprzyjaciela.

Twórcze podejście do rozwiązania zagadnienia rozpoznania walką, w przytoczonym przykładzie, doprowadziło do zerwania planu wycofania wojsk nieprzyjaciela i zapewniło w krótkim czasie przekłamanie głównego pasa obrony. Ponadto zaoszczędzono dużą ilość amunicji artyleryjskiej, gdyż nie trzeba było na kierunku 22 korpusu wykonywać artyleryjskiego przygotowania.

Doświadczenia bojowe z działań zaczepnych w drugiej połowie 1944 r. potwierdziły słuszność dowództwa radzieckiego odnośnie zmian w rozpoczynaniu działań rozpoznawczych batalionów czołowych. Okazało się więc, że najdogodniej jest prowadzić rozpoznanie walką batalionami czołowymi na kilka godzin przed ogólnym natarciem i na szerokim froncie. Ponadto przekonano się, że bataliony czołowe powinny być silne, a działania ich zabezpieczone odpowiednią ilością artylerii do ognia pośredniego oraz czołgami. Początkowe powodzenie batalionów czołowych miało być natychmiast wykorzystywane przez siły główne dywizji piechoty.

W 1945 roku skład, sposób wsparcia oraz czas rozpoczęcia działań batalionów czołowych w zasadzie były podobne do stosowanych w drugiej połowie 1944 roku. Nastąpiły jedynie zmiany w przydziale środków celem wzmocnienia batalionów czołowych.

Podsumowując zagadnienia rozpoznania walką przez bataliony czołowe /oddziały rozpoznawcze, bataliony szturmowe/, w okresie Wielkiej Wojny Narodowej, a szczególnie w ostatnich latach wojny, należy podkreślić, że ich skład, wzmocnienie, sposób działań i wsparcie uległy ciągłym zmianom i udoskonaleniom.

Dowódcy radzieccy przez cały czas śledzili taktykę działań nieprzyjaciela i wprowadzali zmiany do sposobów prowadzenia działań rozpoznawczych batalionów czołowych.

Po rozpoznaniu walką zazwyczaj rozpoczynało się artyleryjskie przygotowanie ataku. W niektórych operacjach przygotowanie artyleryjskie odbywało się wspólnie z lotniczym przygotowaniem. Lotnictwo w tym czasie wykonywało uderzenia na cele nieprzyjaciela położone na drugiej i trzeciej pozycji oraz na ważniejsze cele na drugim pasie obrony.

Czołgi bezpośredniego wsparcia piechoty w czasie artyleryjskiego przygotowania wychodziły z rejonów wyczekiwania lub podstaw wyjściowych z takim wyliczeniem, ażeby prowadząc za sobą piechotę w określonym czasie werwać się w przedni skraj obrony nieprzyjaciela. W momencie przekraczania przez czołgi własnego przedniego skraju piechota energicznie wyskakiwała z zajmowanych transzei, prowadziła ogień w ruchu i szła do ataku pod osłoną czołgów.

Z chwilą zakończenia artyleryjskiego przygotowania, działa przeznaczone do strzelania na wprost opuszczały dotychczasowe stanowiska ogniowe i podążały w ślad za piechotą, wspierając jej natarcie. W czasie podchodzenia piechoty do drugiej transzei obrony nieprzyjaciela i walki o nią rozpoczynały zmianę stanowisk ogniowych moździerze pułkowe, następnie pułkowe i dywizyjne grupy artylerii. Zmiana stanowisk ogniowych artylerii odbywała się z takim wyliczeniem, aby dwie trzecie sił danej grupy artyleryjskiej mogły bez przerwy wspierać natarcie piechoty i czołgów.

Z chwilą przejścia do ataku piechoty i czołgów artyleria rozpoczynała prowadzić wał ogniowy na głębokość 1-5-2 km, a następnie wykonywała kolejne ześrodkowania ogniowe.

Na głównym kierunku uderzenia natarcia piechoty i czołgów wspierane było również uderzeniami lotnictwa bombowego i szturmowego. Uderzenia lotnictwa bombowego odbywały się po jego wywołaniu na pole walki przez przedstawiciela lotnictwa. Natomiast lotnictwo szturmowe bez przerwy wspierało natarcie piechoty i czołgów grupami po 8 - 12 samolotów.

W wypadku kiedy nieprzyjaciel w systemie swej obrony posiadał długotrwałe umocnienia /DSB,BSB/, wówczas organizowano oddziały i grupy szturmowe. Oddziały szturmowe organizowano w składzie kompanii, czasami batalionu piechoty wzmocnionego plutonem saperów, baterią dział 45 mm, plutonem artylerii pancerniej, plutonem moździerzy 82 mm i plutonem plecakowych miotaczy ognia.

Dla niszczenia oddzielnych punktów ogniowych w długotrwałych umocnieniach organizowano grupy szturmowe. W skład takiej grupy wchodziły zazwyczaj : pluton piechoty, drużyna saperów i drużyna plecakowych miotaczy ognia. Ponadto grupie szturmowej przydzielono drużynę rusznic przeciwpancernych, jedno-dwa działa przeciwpancerne i pluton moździerzy 82 mm. Grupy szturmowe ze względu na wykonywanie szeregu skomplikowanych czynności, w czasie atakowania długotrwałych umocnień, dzieliły się na podgrupy : torującą /inaczej rozgradzającą/, zabezpieczającą /inaczej ogniową/, burzącą /inaczej podgrupa niszczenia/ i uderzeniową. Do podgrupy torującej wchodził saperzy, do zabezpieczającej - artyleria, moździerze i działa pancerne, do burzącej - saperzy i miotacze ognia, do uderzeniowej - strzelcy, miotacze ognia i rusznice przeciwpancerne.

Oddziałem sztrumowym dowodził dowódca kompanii lub dowódca batalionu piechoty, a grupą szturmową dowódca plutonu lub dowódca kompanii piechoty.

W ostatnich latach wojny, a szczególnie w 1945 r. atak piechoty radzieckiej odbywał się nie w jednej - lecz w kilku tyralierach /liniach/, jedna za drugą. Na przykład w 29 korpusie piechoty 8 armii gwardii w operacji wiślańsko - odrzańskiej atakujące bataliony w pierwszej tyralierce /linii/ miały kompanię fizyliarów i działa pancerne, w drugiej i trzeciej tyralierce posuwały się kompanie piechoty ze środkami wzmocnienia.

Przekłamanie pierwszej pozycji obrony odbywało się ze średnim tempem 2 km na godzinę. Natomiast następne pozycje były przekłamywane z mniejszym tempem. W sumie tempo przekłamania głównego pasa obrony nieprzyjaciela, pomimo większego nasycenia w siłach i środkach na 1 km frontu nie było duże. Tempo przekłamania pierwszej pozycji było półtora - dwa razy, a w niektórych wypadkach cztery razy większe, aniżeli tempo przekłamania następnych pozycji głównego pasa. Czym należy tłumaczyć to, że pierwsza pozycja pomimo iż była silniejsza i znajdowały się na niej zasadnicze siły i środki ogniowe, była przekłamywana w większym tempie aniżeli następne ? Zjawisko to należy tłumaczyć tym, że pierwsza pozycja była skuteczniej obezwładniona ogniem artylerii i lotnictwa.

Ponadto na głębokość pierwszej pozycji wykonywany był wał ogniowy.

W rezultacie silnego obezwładnienia nieprzyjaciela na pierwszej pozycji piechocie i czołgom radzieckim udawało się w szybkim tempie dokonywać jej przełamania. Piechota i czołgi w czasie walki o pierwszą pozycję napotykały na bardzo słaby opór nieprzyjaciela, a czasami oporu w ogóle nie było. W czasie podchodzenia pod drugą, a szczególnie pod trzecią pozycję opór nieprzyjaciela wzrastał. Nieprzyjaciel w tym czasie wykonywał szereg bardzo silnych kontrataków /np. 5 armia uderzeniowa w operacji wiślańsko-odrzańskiej w dniu 15.I.1945 r. odparła 20 kontrataków, każdy w sile batalionu piechoty wsparty czołgami/.

Wszystko to razem hamowało tempo natarcia wojsk radzieckich i zmuszało dowództwo radzieckie do wprowadzenia przedwcześnie drugich rzutów dywizji i korpusów piechoty oraz grup szybkich.

Od szybkości przełamania głównego pasa obrony nieprzyjaciela uzależnione było tempo przełamania drugiego pasa obrony. W czasie dołamywania głównego pasa obrony dowódcy dywizji i korpusów często wysyłali oddziały wydzielone, które miały za zadanie uniemożliwić przeciwnikowi zorganizowane odejście na drugi pas i zorganizowanie tam doraźnej obrony oraz opanowanie drugiego pasa z marszu. Oddziały wydzielone wysyłane były w składzie od batalionu do pułku piechoty wzmocnionego artylerią i czołgami.

Ogólnie jednak drugi pas obrony w większości wypadków przełamany był po krótkim przygotowaniu artyleryjskim, z udziałem grup szybkich.

Ważną rzeczą, w toku natarcia było maksymalne zbliżenie punktów obserwacyjnych i stanowisk dowodzenia do nacierających oddziałów. W każdym wypadku rejon nowych stanowisk dowodzenia określony był przez starszego przełożonego. W ciągu jednego dnia natarcia korpus zmieniał raz, a dywizja piechoty - dwa-trzy razy stanowisko dowodzenia. Kierowanie walką w większości wypadków odbywało się przy pomocy łączności radiowej.

Przełamanie operacyjnej głębokości. Przełamanie

operacyjnej głębokości obrony nieprzyjaciela było dokonywane przez pierwsze i drugie rzuty operacyjne oraz grupy szybkie - Frontu i armii. W wielu wypadkach przełamanie operacyjnej głębokości odbywało się tylko siłami pierwszego rzutu operacyjnego /np. 1 Frontu Ukraińskiego w operacji lwowsko-sandomierskiej - lipiec 1944 r., 1 Front Białoruski w operacji brzesko - lubelskiej - lipiec 1944 r., 1 Front Ukraiński w operacji wiślańsko-odrzańskiej - styczeń 1945 r./.

Bardzo ważną rolę w przełamaniu operacyjnej głębokości obrony nieprzyjaciela odgrywały grupy szybkie. Grupy szybkie w wielu wypadkach, ze względu na małe tempo przełamania taktycznej strefy, wchodziły do bitwy wcześniej.

Grupy szybkie po wyjściu w przestrzeń operacyjną, współdziałając ze związkami piechoty, przełamywały napotkane rubieże pośrednie i uchwytywały ważne węzły dróg, mostów, forsowały z marszu rzeki. Silniejsze punkty oporu obrony nieprzyjaciela grupy szybkie omijały, pozostawiając je do likwidacji związkom piechoty. Działanie grup szybkich w głębi operacyjnej zabezpieczone było przez lotnictwo szturmowe i myśliwskie. Dla naprowadzania samolotów na cel, w kolumnach wojsk pancernych /grup szybkich/ znajdowali się przedstawiciele lotnictwa,

W toku przełamania obrony nieprzyjaciela przez radzieckie związki operacyjne, Niemcy wykonywali bardzo często kontrataki i przeciwuderzenia, co w znacznym stopniu hamowało tempo natarcia. Do odpierania przeciwuderzenia nieprzyjaciela wyznaczano przede wszystkim jednostki artylerii przeciwpancernej i saperskie oddziały zaporowe, a w niektórych wypadkach i jednostki pancerne /np. w operacji brzesko - lubelskiej jednostki 2 armii pancernej użyte były do odparcia przeciwuderzenia dywizji pancernej nieprzyjaciela/.

Do odpierania przeciwuderzeń nieprzyjaciela używano również drugich rzutów armii, przy czym czyniono to w tych wypadkach, kiedy nieprzyjaciel wykonywał przeciwuderzenie w skrzydło pierwszego rzutu operacyjnego. Przeciwnik wykonując przeciwuderzenie dokonywał go kosztem osłabienia swojej obrony - na określonym kierunku.

Dlatego też moment ten /osłabienie obrony nieprzyjaciela/, w czasie wykonywania przez niego kontrataku, miał być wykorzystany przez pierwsze rzuty operacyjne. Aby nie angażować pierwszego rzutu operacyjnego do odpierania kontrataku i dać mu możliwość wykorzystania momentu słabości obrony nieprzyjaciela, wykorzystywano do tego celu /odpierania kontrataku/ drugie rzuty armii.

Po przełamaniu taktycznej lub operacyjnej głębokości obrony nieprzyjaciela radzieckie związki operacyjne przechodziły do pościgu. Dobrze zorganizowany i na czas rozpoczęty pościg dawał duże rezultaty. W wyniku pościgu dokonywano okrążeń i oskrzydlenia zgrupowań nieprzyjaciela, opanowywano ważne rubieże terenowe, a przez to uniemożliwiano przeciwnikowi organizowanie obrony w głębi operacyjnej, uchwytywane przeprawy na większych przeszkodach wodnych, opanowywano ważne węzły dróg i miejscowości.

Podobnie jak w poprzednim okresie Wielkiej Wojny Narodowej ZSRR, tak i w latach 1944 - 1945 operacje charakteryzowały się różnorodnością warunków przechodzenia radzieckich związków operacyjnych do pościgu. Najczęściej wojska radzieckie przechodziły do pościgu, w momencie kiedy nieprzyjaciel, poniosłszy duże straty w taktycznej strefie, starał się wycofać swoje siły w celu organizacji obrony w głębi, na rubieżach pośrednich.

Drugim wypadkiem przechodzenia wojsk radzieckich do pościgu był moment, kiedy przeciwnik poniosłszy klęskę w czasie wykonywania przeciwuderzenia na armijną rubież obrony, zmuszony był przechodzić do obrony lub rozpoczynać wycofywanie się. Wówczas wojska radzieckie dla pokrzyżowania planów przeciwnika przechodziły do pościgu.

Wojska radzieckie często przechodziły do pościgu w warunkach, kiedy nieprzyjaciel wykonując kontrataki i przeciwuderzenia w taktycznej strefie, nie uzyskiwał powodzenia i starał się wycofać celem zorganizowania obrony na dogodnej dla niego rubieży.

Wojska radzieckie przechodziły do pościgu również wtedy, kiedy nieprzyjaciel w obawie odcięcia go od swoich głównych sił starał się szybko wycofać.

Oddziały radzieckie prowadząc pościg prawie zawsze były w styczności z nieprzyjacielem. Pościg prowadzony przez armie ogólnowojskowe odbywał się zazwyczaj w ścisłym współdziałaniu z lotnictwem i grupami szybkimi /armiami i korpusami pancernymi/, które w operacyjnej głębokości jako zasada działały przed związkami ogólnowojskowymi w odległości 30 - 70 km.

Radzieckie związki operacyjne prowadziły dwa rodzaje pościgu - równoległy i czołowy. Przy pościgu równoległym dowództwo radzieckie dążyło do tego, by tempo pościgu było większe, aniżeli tempo wycofywania się wojsk nieprzyjaciela. /Np. w operacji białoruskiej - czerwiec 1944 r. - związki operacyjne 1 i 3 Frontu Białoruskiego, prowadząc pościg równoległy, wyprzedziły wycofującego się nieprzyjaciela o 50 km/. Wówczas związki ścigające mogły odcinać drogi odwrotu wycofującemu się nieprzyjacielowi i we współdziałaniu z sąsiadami dokonywać okrążenia. Natomiast o ile tempo pościgu było mniejsze, lub takie same jak tempo wycofywania się nieprzyjaciela, wówczas przeciwnikowi udawało się uniknąć okrążenia /np. jak w operacji krymskiej w kwietniu 1944 r./.

W większości operacji w latach 1944 - 1945 armie ogólnowojskowe biorąc udział w pościgu grupowały się w dwóch rzutach. W pierwszym rzucie armii znajdowała się całość jednostek szybkich i większość artylerii. Na przykład w 11 armii gwardyjskiej /czerwiec - lipiec 1944 r./ do pierwszego rzutu zostało wyznaczonych dwa korpusy piechoty, jeden korpus pancerny /przydzielony do armii na okres wykonania zadania/, 80% artylerii armii, natomiast do drugiego rzutu - jeden korpus piechoty i reszta artylerii. Do rubieży rz. Berezyna korpus drugiego rzutu armii posuwał się na lewym skrzydle /dla zabezpieczenia wojsk armii od południa/, z chwilą podchodzenia do Mińska wysiłek armii był przeniesiony na prawe skrzydło /w czasie zamykania frontu okrążenia 4 armii polowej nieprzyjaciela/.

Były również wypadki kiedy armie ogólnowojskowe w pościgu grupowały się w jednym rzucie. W tym wypadku wydzielono silne odwody. Jak przedstawiało się ugrupowanie bojowe i sposób prowadzenia pościgu przez związki taktyczne ?.

Rozpatrzmy to na dwóch przykładach działań pościgowych w operacji białoruskiej i operacji lwowsko - sandomierskiej przeprowadzonych w 1944 r. Korpusy 11 armii gwardii prowadzące pościg na kierunku Borysów, Mińsk ugrupowane były w dwa rzuty. W pierwszym rzucie posiadały po dwie dywizje, wszystkie czołgi bezpośredniego wsparcia piechoty i trzy czwarte artylerii. Dywizje pierwszego rzutu zazwyczaj ugrupowane były w dwóch rzutach.

W dywizjach piechoty prowadzących pościg do pierwszego rzutu wyznaczono oddziały wydzielone, których zadaniem było opanowanie mostów, przepraw, ciałnin i przyczółków na rzekach. Oddziały wydzielone najczęściej wyposażono w środki transportowe, to czyniło je bardziej ruchliwymi. Skład oddziałów wydzielonych dywizji piechoty /z 11 Agw/ przedstawiał się następująco : jedna - dwie kompanie piechoty, bateria dział przeciwpancernych, 2-3 działa artylerii pułkowej, pluton rusznicy przeciwpancernych, pluton moździerzy 82 mm, pluton ciężkich karabinów maszynowych i 3-4 działa pancerne. Zupełnie inny był skład oddziałów wydzielonych dywizji piechoty w 31 armii, działającej również na kierunku Borysów Mińsk. Tutaj oddziały wydzielone składały się : z batalionów piechoty, dywizjonu artylerii zmotoryzowanej lub pułku artylerii pancernej, baterii artylerii przeciwpancernej z pułku przeciwpancernego, plutonu saperów i plutonu rozpoznawczego.

Oprócz oddziałów wydzielonych dywizje prowadzące pościg w pierwszym rzucie wydzielaly awangardy, których zasadniczym zadaniem było niszczenie ariergard nieprzyjaciela i które zabezpieczały ciągłość posuwania się sił głównych.

W niektórych dywizjach wydzielono tzw. oddziały pościgowe, które w istocie rzeczy wykonywały te same zadania co awangardy.

Odległość posuwania się oddziałów wydzielonych dywizji od sił głównych dochodziła do 20 - 30 km, a odległość awangard od sił głównych wynosiła 4 - 6 km.

W pułkach pierwszego rzutu dywizji wysyłano również oddziały wydzielone, lecz w znacznie mniejszym składzie.

Należy zaznaczyć, że siły główne po wysłaniu oddziałów wydzielonych zwiżyły się w kolumny i marszem ubezpieczonym posuwały się do przodu.

Nieco inaczej np. wyglądało ugrupowanie i sposób prowadzenia pościgu 27 korpusu piechoty /13 A/ na kierunku Niemirów - Lubaczów, Sokołów /w operacji Iwowsko-sandomierskiej/. Korpus ten prowadził pościg w ugrupowaniu jednorzutowym. Dywizje i pułki natomiast ugrupowane były w dwóch rzutach. Co ciekawe, że dywizje nie wysyłały oddziałów wydzielonych, lecz tylko zwiad, który posuwając się w przodzie 10-15 km od sił głównych, podawał przez radiostacje dane o nieprzyjacielu.

Pułki piechoty w większości wypadków posuwały się po dwóch drogach. Każdy batalion - posuwający się na czole kolumny - wysyłał szpicę w sile kompanii piechoty wzmocnionej plutonem ckm, plutonem dział 45 mm i plutonem rusznic przeciwpancernych.

Na odsłonięte skrzydła wysyłano szpice boczne w sile plutonu piechoty wzmocnionej 1-2 ckm i 1-2 rusznicami przeciwpancernymi.

Ubezpieczenia te posuwały się na wysokości czoła kolumny sił głównych batalionu w odstępach 0,5-1 km.

Z przydzielonej korpusowi i dywizjom piechoty artylerii organizowano odpowiednie artyleryjskie grupy. Natomiast każdemu pułkowi piechoty przydzielano po jednym dywizjonie artylerii, która posuwała się w kolumnie marszowej pułku. Artyleryjskie odwody przeciwpancerne posuwały się oddzielnymi kolumnami na zagrożonych skrzydłach.

Na podstawie dwóch przytoczonych powyżej przykładów widać, że różni dowódcy szczebla taktycznego, w różnych sytuacjach prowadzenia pościgu, rozwiązywali te zagadnienia inaczej.

Zależało to przede wszystkim od oporu nieprzyjaciela, warunków terenowych i położenia na skrzydłach związku prowadzącego pościg. Zasadniczą rzeczą w prowadzeniu pościgu w przytoczonych przykładach było to, że w miarę możliwości starano się prowadzić oddziały w kolumnach, a maszerujące siły grupować głęboko.

Należy podkreślić, że oddziały wydzielone wysyłane nie tylko na szczeblu pułku i dywizji, lecz również na szczeblu korpusu piechoty /w sile batalionu piechoty na samochodach, wzmocnionego dywizjonem artylerii, działami pancernymi, pułkiem artylerii przeciwpancernej, kompanią saperów i drużyną obrony przeciwchemicznej /i armii/ w sile wzmocnionego pułku piechoty/.

Korpusy pancerne wysyłały oddziały wydzielone w sile batalionu czołgów lub batalionu piechoty zmotoryzowanej, a armie pancerne - w sile brygady pancernej.

Jeżeli na określonej marszrucie organizował i wysyłał oddział wydzielony starszy dowódca, wówczas podwładny po tej samej marszrucie ograniczał się tylko do wysyłania awangardy.

Mówiąc o pościgu należy podkreślić, że prowadzono go bez przerwy - w dzień i w nocy. Do nocnego pościgu wyznaczono jednostki, którym w dzień zapewniono odpoczynek.

Bardzo istotną rolę w zabezpieczeniu dużego tempa pościgu odegrały oddziały radzieckich partyzantów. Partyzanci opanowywali węzły dróg, stacje kolejowe, przeprawy na rzekach i utrzymywali je do podejścia sił głównych. Partyzanci bardzo często przeprowadzali radzieckie oddziały wydzielone na tyły wycofujących się wojsk nieprzyjaciela po drogach, których Niemcy nie mieli odwagi wykorzystywać. Przy nieustannych napadach oddziałów partyzanckich sztaby wycofujących się wojsk nieprzyjaciela pracowały w warunkach ciągłego napięcia.

W latach 1944 - 1945 w toku przełamania operacyjnej głębokości obrony radzieckie związki taktyczne i operacyjne musiały forsować wiele rzek.

Jak wykazała praktyka, forsowanie szerkich przeszkód wodnych wówczas miało powodzenie, kiedy wojska wykonywały to z marszu. Z czternastu szerokich przeszkód wodnych /Boh, Dniepr, Ingulec, Berezyna, Niemen, Bug, Narew, San, Wisła, Dunaj, Hron, Drawa, Warta i Odra/ wszystkie sforsowane były z marszu. Forsowania dokonywały z zasady oddziały wydzielone związków pancernych lub ogólnowojskowych, prowadzących pościg. Dużą trudnością w forsowaniu przeszkód wodnych była mała ilość etatowych środków przeprawowych w oddziałach i związkach taktycznych. Jeżeli takie były, to zazwyczaj pozostawały w tyle i nie nadążano ich na czas podrzucić do określonego rejonu forsowania. Wobec tego zachodziła często konieczność forsowania rzeki przy pomocy podręcznych środków przeprawowych, lub na środkach zdobycznych. Związki pancerne natomiast wykorzystywały do przeprawy nie zniszczone mosty i etatowe środki przeprawowe, które z zasady znajdowały się zawsze w ich ugrupowaniu.

Związki ogólnowojskowe z zasady nie czekały na podrzucenie etatowego sprzętu przeprawowego, lecz forsowały rzekę na środkach podręcznych. Każde bowiem oczekiwanie na podejście śródlów przeprawowych, pozwoliłyby nieprzyjacielowi na przerzucenie swoich odwodów z kierunków niezagrożonych i zorganizowanie obrony na przeciwnym brzegu rzeki. Najczęściej najpierw forsowano na sprzęcie podręcznym i zdobycznym, uchwytywano przyczółek, a następnie pod osłoną wojsk znajdujących się na przyczółku, saperzy budowali przeprawy dla przerzucenia artylerii, czołgów oraz zaopatrywania wojsk.

Ważną rzeczą przy forsowaniu przeszkód wodnych z marszu i w walkach na przyczółku było zabezpieczenie artyleryjskie. Nieprzyjaciel po stwierdzeniu faktu forsowania przeszkody wodnej przez wojska radzieckie, natychmiast rzucał na ten kierunek lotnictwo i jednostki pancerne, którymi wykonywał kontratak i starał się zepchnąć do wody oddziały forsujące. Tak np. było w czasie forsowania Wisły - w rejonie Sandomierza, Puław i Magnuszewa, Odry - w rejonie Wrocławia i Kostrzyna. Wobec tego, od posiadania w momencie forsowania odpowiedniej ilości artylerii do ognia pośredniego, artylerii przeciwpancernej i przeciwlotniczej, w dużej mierze zależało powodzenie oddziałów forsujących przeszkodę wodną. Szczególnie było to ważne jeżeli forsowanie szerokiej rzeki odbywało się pod koniec planowanej operacji lub w czasie wygasania tempa operacji - kiedy nacierające siły były zbyt wyczerpane.

Na zakończenie omawiania zagadnienia prowadzenia operacji należy stwierdzić, że działania radzieckich związków operacyjnych odbywały się w różnorodnych warunkach terenowych i klimatycznych. Np. w Przesmyku Karelskim działania prowadzono w terenie lesisto-skalistym i bagnistym, w rejonie Pieczengi - w warunkach podbiegunowych, na terytorium Rumunii, Czechosłowacji, Węgier i Austrii - w terenie górzysto - lesistym, na terytorium Prus Wschodnich i Pomorza Zachodniego - w terenie lesisto - bagnistym. Działania w rejonie Pieczengi, Ukrainy prawobrzeżnej odbywały się w warunkach bezdroży, a w Równinie Węgierskiej - w warunkach dużej ilości rzek, strumieni i kanałów.

Prowadzenie działań w specyficznych i różnorodnych warunkach terenowych i klimatycznych wymagało od dowództwa radzieckiego uwzględnienia szeregu przedsięwzięć natury organizacyjnej. Na przykład, dla prowadzenia działań w rejonie Pieczengi zostały sformowane dwa specjalne lekkie korpusy armijne w składzie dwóch brygad każdy oraz jednostki transportu jucznego i kołowego. W czasie działań w Karpatach 4 Frontu Ukraińskiego zorganizowano korpus piechoty górskiej, górskojęzyczne pułki pułki moździerzy oraz górskie brygady inżynieryjne. Dla zabezpieczenia działań 1 Frontu Białoruskiego w pasie błot poleskich zostało przydzielonych trzy brygady dniesprzańskie flotyli wojennej. W pierwszym etapie operacji działały one na Berezynie, a w następnym etapie - na Prypeci.

W rejonach o dużych ilościach rzek, związki operacyjne otrzymywały większą ilość jednostek pontonowych, parków maszyn inżynieryjnych itp. W walkach o miasta przydzielono oddziały fugasowych i pleczkowych miotaczy ognia.

Specyfika działań wojsk radzieckich w różnorodnych warunkach terenowych i klimatycznych jeszcze bardziej pomnożyła i tak bogate doświadczenie dowódców i oficerów sztabów radzieckich.

f/ Wykorzystanie rodzajów wojsk

Artyleria. Dobrze rozbudowana pod względem inżynieryjnym i obsadzona dużą ilością sił i środków obrona niemiecka, stwarzała trudności w jej szybkim przekamaniu przez radzieckie związki operacyjne i taktyczne. Dlatego też w zabezpieczeniu szybkiego przekamania obrony niemieckiej bardzo dużą rolę odgrywała artyleria.

Zagadnienie artyleryjskiego zabezpieczenia przekamania obrony nieprzyjaciela i wykorzystania artylerii w czasie działań zaczepnych na przestrzeni Wielkiej Wojny Narodowej wciąż zmieniał się i udoskonalało.

Przyczyną stałych zmian wykorzystania artylerii był jej wzrost ilościowy i jakościowy, stały rozwój taktyki zaczepnej, zdobywanie doświadczeń przez dowódców i sztaby radzieckie oraz zmiany w charakterze i sposobie prowadzenia obrony przez nieprzyjaciela.

Według ówczesnych poglądów artyleria podobnie jak piechota i broń pancerna, wykonywała /prowadziła/ natarcie. Artyleryjskie natarcie składało się : z artyleryjskiego przygotowania ataku, artyleryjskiego wsparcia natarcia piechoty i czołgów i artyleryjskiego zabezpieczenia walki w głębi obrony. Ogólnie jednak przyjęło się określenie - artyleryjskie zabezpieczenie przełamania obrony nieprzyjaciela a nie natarcie artyleryjskie. Planowanie artyleryjskiego zabezpieczenia jako zasada odbywało się na szczeblu operacyjnym /Frontu armii/. Zagadnienie artyleryjskiego zabezpieczenia przełamania obrony nieprzyjaciela w latach 1944 - 1945 rozwiązywane było przez dowództwo radzieckie coraz lepiej. Przede wszystkim zwracano uwagę na masowanie artylerii na odcinkach przełamania i na intensywność ognia artyleryjskiego w przygotowaniu artyleryjskim.

Srednie nasycenie artylerii i moździerzy wynosiło 200-240 luf na 1 km frontu. Nasycenie w artylerii w ostatnich latach wojny związane było nie tylko z ilością, lecz i z jakością sprzętu artyleryjskiego /kaliber, szybkostrzelność, stopień zmotoryzowania/. Prawie przed każdą ważniejszą operacją posiadano około 40-50% artylerii i moździerzy kalibru ponad 100 mm.

Na przykład w operacji korymskiej było 47%, w wyborskiej 53,3%, brzesko-lubelskiej 49,8%, w jasso-kiszyniowskiej 50,4% artylerii kalibru ponad 100 mm.

Przy planowaniu intensywności ognia artyleryjskiego dowództwu radzieckiemu chodziło przede wszystkim o to, aby w krótkim czasie wykonać dużą ilość nawał ogniowych, w celu obezwładnienia siły żywej i środków ogniowych nieprzyjaciela.

Ilość nawał ogniowych w ostatnich latach wojny w poszczególnych operacjach dochodziła do 65% całości czasu trwania artyleryjskiego przygotowania ataku. Do zwiększenia intensywności ognia w dużym stopniu przyczyniała się artyleria raketowa, której w ostatnich latach wojny używano w coraz większych ilościach.

Z ilością artyleryjskich nawał ogniowych wiązało się również zagadnienie czasu trwania artyleryjskiego przygotowania.

Praktyka działań wykazała, że długi okres artyleryjskiego przygotowania ataku, z małą ilością nawał ogniowych, był mało skuteczny. W czasie długiego artyleryjskiego przygotowania, kiedy trwa ogień metodyczny, nieprzyjaciel jest w stanie wycofać swoje oddziały z odcinków najbardziej zagrożonych lub dokonać pewnego manewru siłami potrzebnymi mu dla wzmocnienia swojej obrony. Ponadto przez wykonanie długiego artyleryjskiego przygotowania ataku traci się czynnik zaskoczenia. W niektórych wypadkach artyleryjskie przygotowanie ograniczało się do jednej dłuższej nawały ogniowej, po której piechota i czołgi przechodziły do natarcia. Skracanie czasu artyleryjskiego przygotowania i zwiększenia nawał ogniowych było ściśle związane z kalibrem dział i dokładnością rozpoznania obrony nieprzyjaciela. Jeżeli na wybranym odcinku przełamania posiadano dużą ilość artylerii dużego kalibru i dokładnie rozpoznano /określono/ zarys linii transzej oraz rozmieszczenie innych obiektów obrony nieprzyjaciela, wówczas artyleryjskie przygotowanie ataku mogło trwać krócej. Istniała bowiem pewność, że artyleria będzie w stanie dostatecznie obezwładniać źródła ognia i siłę żywą nieprzyjaciela. Tego rodzaju wypadki były rzadkością. W praktyce jednak, ze względu na małą ilość dział dużego kalibru i niedokładne rozpoznanie obrony nieprzyjaciela, artyleryjskie przygotowanie musiało trwać stosunkowo długo.

Omawiając zagadnienia artyleryjskiego przygotowania taku, należy podkreślić, że w ostatnich latach wojny istniała tendencja do obezwładnienia obrony nieprzyjaciela na całą głębokość głównego pasa obrony.

Drugim ważnym zagadnieniem w organizacji artyleryjskiego zabezpieczenia przełamania obrony nieprzyjaciela, było artyleryjskie wsparcie natarcia piechoty i czołgów.

Wsparcie natarcia piechoty i czołgów planowano systemem pojedynczego lub podwójnego wału ogniowego. W głębi obrony wsparcia zazwyczaj odbywało się systemem kolejnych ześrodkowań ogniowych. Przenoszenie ognia artylerii podczas wykonywania wału ogniowego odbywało się na sygnał piechoty, lub na czas. W pierwszym wypadku artyleria prowadziła ogień na określoną rubież do czasu podejścia do niej piechoty, następnie na sygnał piechoty ogień przenoszony był w głąb.

W drugim wypadku artyleria prowadziła ogień na wyznaczoną rubież tylko przez określony czas, po czym przenosiła ogień w głąb.

Dla zabezpieczenia natarcia w głębi operacyjnej zorganizowano na szczeblu operacyjnym i taktycznym grupy artyleryjskie, które zazwyczaj wspierały natarcie piechoty na głównym kierunku uderzenia.

Prawie w każdym działaniu zaczepnym organizowano pułkowe i dywizyjne grupy artylerii. Dla organizacji grupy artylerii pułk piechoty otrzymywał 3-4 dywizjony artylerii, natomiast dywizja piechoty - 4-5 dywizjonów. Pułkowa grupa artylerii przez cały czas znajdowała się w ugrupowaniu pułku i wykonywała na jego korzyść zadania, związane ze wsparciem piechoty i czołgów.

Dywizyjna grupa artylerii zadania swoje wykonywała na korzyść tego pułku piechoty, który spełniał zasadniczą rolę w ramach dywizji, lub dla pułku znajdującego się w ciężkiej sytuacji bojowej /kontratak nieprzyjaciela, duży opór, straty w sprzęcie pułkowej grupy artylerii/. Należy pamiętać, że pułki i dywizje na okres artyleryjskiego przygotowania ataku i wsparcia natarcia piechoty i czołgów otrzymywały dodatkową ilość dywizjonów artylerii /np. dywizja piechoty otrzymywała od 14 do 34 dywizjonów artylerii/.

Na szczeblu korpusu piechoty grup artyleryjskich zazwyczaj nie organizowano. Potrzeby artyleryjskiego zabezpieczenia korpusu piechoty spełniała armijna grupa artylerii, która w zasadzie zawsze była organizowana. Armijna grupa artylerii organizowana była zazwyczaj z dywizji i brygad artylerii dużego kalibru /ponad 100 mm/. Na przykład armijna grupa artylerii 69 armii - 1 Frontu Białoruskiego w operacji radomsko-łódzkiej /styczeń 1945 r./ składała się z dwóch brygad armat, jednego pułku armat /18 armat - 133 mm i 70 armato-haubic - 122 mm/, trzech pułków i jednego dywizjonu artylerii raketowej /24 wyrzutnie M-8 i 44 wyrzutnie M-13/.

Armijne grupy artylerii dzieliły się na podgrupy artylerii, które wykonywały zadania na korzyść korpusów działających w pierwszym rzucie.

Należy zaznaczyć, że w niektórych operacjach dla korpusów działających na głównym kierunku uderzenia lub działających w warunkach terenu lesistego i w górach organizowano korpusne grupy artylerii.

W ostatnich latach wojny oprócz organizacji artyleryjskich grup jako taktycznych elementów ugrupowania organizowano grupy specjalnego przeznaczenia.

Między innymi organizowano grupy moździerzy, grupy artylerii do ognia na wprost, grupy artylerii raketowej itp. Praktyka wykazała, że tworzenie grup moździerzy ułatwiło kierowanie ich ogniem oraz współdziałanie z piechotą i czołgami. Włączenie poszczególnych baterii moździerzy do pułkowych lub dywizyjnych grup artylerii nie było wygodne. Po pierwsze, ze względu na mały zasięg ognia, po drugie ze względu na przegrupowanie. Moździerze mają krótszy zasięg ognia, co komplikowało planowanie ognia. Lekki sprzęt moździerzy pozwalał na szybsze przegrupowanie i trzymanie się bliżej wspierających oddziałów piechoty. Dowódcy ogólnowojskowi mając grupy moździerzy mogli liczyć na szybkie wsparcie piechoty i to w trudniejszych warunkach terenowych.

Organizacja artyleryjskich grup do ognia na wprost była również bardzo dobrym rozwiązaniem. Posiadanie takich grup artylerii na szczeblu taktycznym /pułk, dywizja/ pozwalało, w okresie artyleryjskiego przygotowania ataku, na dokładniejsze i efektywniejsze zniszczenie źródeł ognia na pierwszej pozycji obrony nieprzyjaciela oraz na lepsze wsparcie piechoty w głębi obrony.

Koncepcja organizacji grup artylerii ostatecznie została ustalona i przyjęta w 1944 r. była ona najlepszym rozwiązaniem artyleryjskiego zabezpieczenia przełamania obrony przeciwnika, tak pod względem wykonania zadań, jak i pod względem dowodzenia artylerią w walce.

Analizując zagadnienie artyleryjskiego zabezpieczenia przełamania obrony nieprzyjaciela należy podkreślić, że przejawiała się ogólna tendencja do wykonania, w stosunkowo krótkim czasie, zmasowanego uderzenia ogniowego w celu zniszczenia i obozwładnienia siły żywej i środków ogniowych przeciwnika na głębokość głównego pasa obrony. W tych operacjach, w których to

osiągnięto, tempo przełamania obrony było dość duże, a straty własne minimalne.

Wojska pancerne i zmechanizowane. Jednym z bardzo ważnych rodzajów wojsk warunkujących szybkie przełamanie obrony nieprzyjaciela i walkę w głębi, były czołgi i działa pancerne. Doświadczenia drugiej wojny światowej pokazały, że bez masowego użycia czołgów i dział pancernych nie można było w szybkim tempie przełamać obrony nieprzyjaciela. Dlatego też dowództwo radzieckie od początku wojny przywiązywało dużą uwagę do najlepszego powiązania form organizacyjnych oddziałów pancernych oraz do rozwiązań konstrukcyjnych czołgów.

W ostatnich latach wojny 1944 - 1945 na wyposażeniu radzieckich wojsk pancernych znajdowały się średnie czołgi T-34, czołgi ciężkie IS-2, IS-3, działa pancerne SU-76, SU-85, SU-122, ISU-152. Radzieckie związki pancerne były zorganizowane w samodzielne pułki czołgów i dział pancernych, w samodzielne brygady pancerne, korpusy pancerne, korpusy zmechanizowane, armie pancerne i grupy konno - zmechanizowane lub konno - pancerne.

Samodzielne pułki czołgów i dział pancernych oraz brygady pancerne używane były jako czołgi bezpośredniego wsparcia piechoty, a korpusy pancerne, zmechanizowane, armie pancerne i grupy konno - zmechanizowane - do rozwijania powodzenia piechoty w głębi obrony nieprzyjaciela.

Pierwsza grupa związków pancernych używana była do tzw. rzutu przełamania, druga natomiast do rzutu rozwinięcia.

Samodzielne pułki czołgów, dział pancernych i brygady pancerne przydzielano związkom taktycznym działającym na głównym kierunku uderzenia.

Dywizje piechoty nacierające na głównym kierunku uderzenia otrzymywały zazwyczaj brygadę pancerną lub pułk ciężkich czołgów przełamania i pułk artylerii pancernej.

Przy pełnych stanach oddziałów pancernych przydzielonych dywizji piechoty można było uzyskać 20 - 25 czołgów i dział pancernych na 1 km frontu. W praktyce jednak ze względu na małe stany /spowodowane stratami oddziałów pancernych/ nasycenia takiego nie można było osiągnąć. Wobec tego nie zawsze można było zabezpieczyć szybkie przełamanie taktycznej strefy obrony.

nieprzyjaciela. Dlatego też dowódcy radzieccy zmuszeni byli wprowadzić przedwcześnie do walki swoje związki pancerne /grupy szybkie/ już dla dokamania lub przełamania głównego pasa obrony.

Grupy szybkie były przeznaczone więc nie do rzutu przełamania, lecz do rzutu rozwinięcia. Brak odpowiedniego nasycenia w czołgach BWP spowodowany był również tym, że w niektórych operacjach dowódcy armii z brygad pancernych i ciężkich pułków czołgów przełamania, przeznaczonych do bezpośredniego wsparcia piechoty, organizowali armijne grupy rozwinięcia powodzenia. Przy takim rozwiązywaniu zagadnienia nasycenia czołgów BWP jeszcze bardziej malało. Tak na przykład było w 8 armii gwardii 1 Frontu Białoruskiego w operacji wiślańsko - odrzańskiej /styczeń 1945 r./ Tworzenie armijnych grup rozwinięcia powodzenia kosztem zmniejszenia nasycenia czołgów bezpośredniego wsparcia piechoty nie dawało pożądanych rezultatów.

Znane są również przykłady, kiedy dowódcy armii organizowali armijne grupy rozwinięcia powodzenia z czołgów bezpośredniego wsparcia dopiero po przełamaniu głównego pasa obrony nieprzyjaciela. Taki sposób wykorzystania czołgów, wydaje się, był słuszny. Bowiem po przełamaniu głównego pasa obrony, należało bardzo szybko "przeskoczyć" odległość od głównego do drugiego pasa obrony i z marszu przełamać ten pas. Tego mogły dokonać czołgi z desantem piechoty. W ten sposób rozwiązał to zadanie dowódca 5 armii uderzeniowej /1 Frontu Białoruskiego/ w operacji wiślańsko - odrzańskiej - styczeń 1945 r. Po przełamaniu głównego pasa obrony nieprzyjaciela dowódca 5 armii uderzeniowej wycofał oddziały pancerne podporządkowane 26 korpusowi piechoty i stworzył z nich grupę szybką armii, która rano 15 stycznia została wprowadzona do walki w celu przełamania z marszu drugiego pasa obrony.

Do 1944 roku przydzielano czołgi do dywizji piechoty zazwyczaj nie były rozdzielane pomiędzy pułki, lecz pozostawały w dyspozycji dowódcy dywizji. Począwszy od lata 1944 r. ze względu na pojawienie się na polu walki coraz większych ilości czołgów oraz ze względu na umiejętności organizowania współdziałania przez dowódców, czołgi przydzielano również do

pułków piechoty. W operacjach na Białorusi i Ukrainie Zachodniej /1944 r./ czołgi przydzielano nawet batalionom czołowym i batalionom pierwszego rzutu pułku piechoty.

Podobnie było w operacji wiślańsko-odrzańskiej. Batalion piechoty zazwyczaj otrzymywał kompanię czołgów, lub kompanię artylerii pancernej. W niektórych wypadkach batalion mógł otrzymać i kompanię czołgów i kompanię dział pancernych.

Dla lepszego współdziałania w walce plutony czołgów były jak gdyby przydzielane do kompanii piechoty, a poszczególne czołgi do plutonów piechoty, lecz ich działanie odbywało się na zasadzie wsparcia. Użycie czołgów w ten sposób znacznie wzmacniało współdziałanie z piechotą. Wzajemne uzupełnienie się piechoty i czołgów dawało dobre rezultaty na polu walki. Należy podkreślić, że taka decentralizacja czołgów była dobra wówczas, jeżeli posiadano odpowiednie nasycenie w czołgach na 1 km frontu. Natomiast jeżeli dywizji przydzielano /wzmacniano/ małą ilość czołgów, wówczas lepiej było użyć je scentralizowanie na wybranym kierunku.

W ostatnich latach Wielkiej Wojny Narodowej ZSRR Niemcy dla niszczenia radzieckich czołgów masowo wykorzystywali strzelców zaopatrzonych w pięści przeciwpancerne. Skuteczną osłoną przed tego rodzaju niszczycielami czołgów mogła być piechota.

Lecz gdy działania czołgów odbywały się bez ścisłego współdziałania z konkretnymi pododdziałami piechoty, wówczas były one narażone na duże straty.

Powódzenie natarcia w dużej mierze było uzależnione od umiejętności ukrycia przed nieprzyjacielem przygotowania do działań zaczepnych, a szczególnie koncentracji czołgów. Jeżeli nie udało się ukryć koncentracji czołgów na odcinku przyszłych działań, to dla nieprzyjaciela było pierwszą oznaką szykującego się natarcia. Dlatego też skryte ześrodkowanie czołgów i zajęcie rejonów wyczekiwania /pozycji wyjściowych/ zawsze miało ważne znaczenie.

Rejon ześrodkowania czołgów był wybierany w terenie zakrytym /las, miejscowość/, w którym przestrzegano ściśle maskowania. Na jeden - dwa dni przed natarciem czołgi zachowując wszystkie środki maskowania, zajmowały rejon

wyczekiwania. Na bardzo duże trudności natrafiano przy zajmowaniu pozycji wyjściowych do natarcia, które zazwyczaj wybierano w odległości 1-2 km od przedniego skraju.

Przy zajmowaniu przez czołgi pozycji wyjściowych do natarcia stosowano dwa zasadnicze sposoby. Przy pierwszym sposobie czołgi zajmowały pozycje wyjściowe w noc przed natarciem przy drugim - zajmowanie pozycji wyjściowych odbywało się w okresie artyleryjskiego przygotowania ataku. Były również i takie wypadki, kiedy czołgi nie zajmowały pozycji wyjściowych, a przechodziły od razu do natarcia z rejonów wyczekiwania.

Najlepszym sposobem zajęcia pozycji wyjściowych w praktyce okazał się ten drugi. Bowiem nieprzyjaciel w czasie artyleryjskiego przygotowania ataku nie mógł przeciwdziałać czołgom zajmującym pozycje wyjściowe do natarcia.

Podsumowując zagadnienie użycia czołgów bezpośredniego wsparcia piechoty należy podkreślić, że czołgi stały się zasadniczą siłą uderzeniową piechoty. One bowiem w wielu wypadkach decydowały o tempie przełamania obrony nieprzyjaciela.

Dla rozwinięcia powodzenia piechoty, po przełamaniu taktycznej strefy lub głównego pasa obrony, wprowadzano do walki grupy szybkie /korpusy pancerne, zmechanizowane, armie pancerne, grupy konno - zmechanizowane/, Grupy szybkie organizowano dla szczebla armii działających na głównym kierunku uderzenia Frontu. Na szczeblu armii ogólnowojskowej grupa szybka była organizowana w sile korpusu pancernego lub korpusu zmechanizowanego. Natomiast na szczeblu Frontu grupy szybkie organizowano w sile armii pancernej lub grupy konno - zmechanizowanej, a czasami w sile korpusu pancernego. Front mógł posiadać jedną - dwie i więcej grup szybkich /np. 1 Front Ukraiński w operacji lwowsko - sandomierskiej - lipiec 1944 r. - posiadał pięć grup szybkich w postaci 1,3, i 4 armii pancernej i grup konno - zmechanizowanych Baranowa i Sokołowa - każda w sile korpusu pancernego i korpusu kawalerii/, armia zazwyczaj posiadała tylko jedną grupę szybką.

Wprowadzenie do bitwy armijnych grup szybkich planowano w pierwszym dniu operacji na głębokości 5-6 km - praktycznie

po przełamaniu głównego pasa obrony nieprzyjaciela.

Frontowe grupy szybkie planowano wprowadzać w drugim - trzecim dniu operacji, na głębokości 30 - 36 km - tzn. po przełamaniu taktycznej strefy obrony nieprzyjaciela. Szerokość pasa wprowadzenia Frontowych grup szybkich wynosiła 4-6 km. Ugrupowanie operacyjne grup szybkich, wchodzących do bitwy, było w dwóch rzutach i odbywało się zazwyczaj po 2-4 marszrutach.

Podane powyżej normy /głębokość wprowadzenia, czas, ugrupowanie, szerokość pasa działania /nie były w praktyce w pełni realizowane. Mała ilość czołgów BWP, konieczna do szybkiego przełamania taktycznej strefy /głównego pasa/ obrony nieprzyjaciela, zmuszała dowódców radzieckich do wcześniejszego wprowadzenia do bitwy grup szybkich. Tak było np. w operacji bobrujskiej, lwowsko - sandomierskiej i innych.

Wejście do bitwy grup szybkich w każdym wypadku było zabezpieczone odpowiednią ilością artylerii. Obowiązek zabezpieczenia wejścia do bitwy grupy szybkiej spoczywał na tej armii /korpusie/ w pasie której dana grupa wchodziła do walki.

W momencie wchodzenia grupy szybkiej do bitwy oraz działanie jej w głębi obrony nieprzyjaciela było zabezpieczone również przez lotnictwo szturmowe. Wsparcie lotnicze odbywało się sposobem towarzyszenia grupami samolotów, które przez cały czas prowadziły rozpoznanie nieprzyjaciela oraz wykonywały uderzenia na obiekty obrony przeciwnika.

Lotnictwo. W ostatnich latach wojny /1944 - 1945 r./ ostatecznie ukształtował się dość jasny pogląd na wykorzystanie lotnictwa w celu zabezpieczenia przełamania obrony nieprzyjaciela. Przed każdą operacją zaczepną lotnictwo wykonywało tzw. lotnicze natarcie. Składało się ono : ze wstępnego lotniczego przygotowania, z bezpośredniego lotniczego przygotowania, które zazwyczaj wykonywane było w okresie artyleryjskiego przygotowania ataku oraz lotniczego wsparcia ataku i działań w głębi obrony nieprzyjaciela. Wstępne lotnicze przygotowanie było wykonywane w noc poprzedzającą operację, lub kilka dni wcześniej. Udział we wstępnym lotniczym przygotowaniu brało udział lotnictwo dalekiego zasięgu i nocne lotnictwo bombowe. Okres bezpośredniego lotniczego

przygotowania w większości wypadków trwał w granicach od 20 - 40 minut. Lotnictwo w tym czasie wykonywało uderzenia na cele położone poza zasięgiem ognia artylerii, wykonującej artyleryjskie przygotowanie ataku.

Należy zaznaczyć, że w ostatnich latach wojny bardzo rzadko wykonywano bezpośrednio lotnicze przygotowanie. Po pierwsze nie pozwalały na to warunki atmosferyczne, a po drugie dowództwo radzieckie dochodziło do wniosku, że lepiej jest pozostawić rezerwy lotnictwa na okres wsparcia ataku i walki w głębi, gdyż w tym okresie przeciwnik przejawiał największą aktywność, nie tylko siłami nieobezwładnionymi po artyleryjskim przygotowaniu, lecz również odwodami z kierunków nieatakowanych.

Lotnictwo szturmowe dzięki swoim właściwościom technicznym bardzo celnie i skutecznie zwalczało cele naziemne utrudniające natarcie piechocie i czołgom. Zwalczało ono cele nieprzyjaciela przed nacierającymi oddziałami w odległości 500 - 1000 m. Lotnictwo bombowe ze względu na bezpieczeństwo wojsk nacierających, niszczyło cele nieprzyjaciela dopiero w odległości 2 - 4 km.

W czasie wojny bardzo często dla wsparcia natarcia korpusów piechoty, działających na głównym kierunku uderzenia, wydzielano dywizje lotnictwa szturmowego. Lotnictwo to grupami samolotów /8 - 12/ bez przerwy towarzyszyło nacierającej piechocie i czołgom, niszcząc i obezwładniając cele nieprzyjaciela. W celu należytego wykorzystania dywizji lotnictwa szturmowego^{go} oraz organizacji współdziałania z piechotą wyznaczono przedstawicieli lotnictwa do sztabów korpusów piechoty, a bardzo często i do sztabów dywizji nacierających w pierwszym rzucie, na głównym kierunku uderzenia. Przedstawiciele lotnictwa będąc na punktach obserwacyjnych dowódców dywizji /korpusów/ piechoty i obserwując pole walki, mogli bardziej precyzyjnie określać zadania lotnictwa. Ponadto mając dokładną łączność z samolotami znajdującymi się w powietrzu, mogli oni zmieniać poprzednio postawione zadania. Praktyka wykazała, że im większe były uprawnienia przedstawicieli lotnictwa i dokładniejsze stawianie przez nich zadania, tym większe były rezultaty obezwładnienia obrony nieprzyjaciela.

Ważną rzeczą przy realizacji zadań stawianych lotnictwu było ustalenie sygnałów rozpoznania i określenie położenia nacierających wojsk.

Początkowo dla określenia położenia wojsk nacierających używano płachty z płótna białego, które wykładane było przed wojskami. Jednak sposób ten okazał się nie bardzo dokładny.

W późniejszym okresie jako głównego środka do określania położenia wojsk używano przeważnie rakiet różnych kolorów, a płachty białe były tylko uzupełnieniem. W każdej kompanii piechoty nacierającej w pierwszym rzucie wyrzucano a kilku żołnierzy z rakietami i rakielnicami, którzy oświetlali teren przy pomocy rakiet określali przednią linię swoich wojsk.

Zwalczanie celów przez lotnictwo szturmowe odbywało się przy pomocy bomb różnego kalibru i broni pokładowej. Wysiłek samolotów szturmowych skierowany był za odnośno na zwalczanie piechoty nieprzyjaciela i jej sprzętu. ^{W 1944 r. około 50% wszystkich samolotów} ~~W 1944 r. około 50% wszystkich samolotów~~ używanych było do zwalczania piechoty i jej środków ogniowych.

Bardzo poważny wpływ na tempo przekłamania i tempo natarcia związków ogólnowojskowych miało również lotnictwo bombowe i myśliwskie. Lotnictwo bombowe, oprócz niszczenia obiektów obronnych przeciwnika, położonych w głębi operacyjnej, zwalczало również odwody nieprzyjaciela podchodzące do rejonu włamania. Lotnictwo myśliwskie oprócz osłony działań lotnictwa bombowego i szturmowego, osłaniało nacierające wojska przed działaniami rozpoznawczymi i atakami bombowymi lotnictwa nieprzyjaciela.

OPRACOWALI :

ppłk dypl. A. KARPINSKI

mjr dypl. S. F E R E T

B i b l i o g r a f i a :

- W.Lenin. O wojnie, armii i obronie Ojczyzny. T.1-2.
Wyd. MON 1959 r.
- M. Prunze. Dzieła Wybrane. Wyd. MON 1953 r.
- Istoria Wielikoj Oteczestwiennoj Wojny Sowietskowo
Sojuza 1939-1945r. T.1, Wyd. Moskwa 1960 r.
- E.N.Jakowlew. J.P. Barbaszin. Ważniejszije daty gieroičez-
skoj istorii Wocrużonnych sił SSSR. Wyd. Moskwa 1958 r.
- Wtoraja mirowaja wojna 1939-1945 - wojenna istoričezskoj
oczerk - pod red. gen.lejt. Płatonowa. Moskwa 1959 r.
- J.Stalin. O Wielkiej Wojnie Narodowej Armii Radzieckiego
W-wa 1951 r.
- W. Sieminow. Radziecka sztuka operacyjna /zarys rozwoju/
Wyd. MON 1961 r.
- Rozwój taktyki Armii Radzieckiej 1941 - 1945 r. Wyd. MON
1961 r.
- B.I. c. Perf. Taktyka w kampanii rosyjskiej. Wyd. MON 1961r.
- A.M. Masenow. Stalingradzkaja bitwa. Wyd. Moskwa 1960 r.
- W.J. Czujkow. Naczało puti. Wyd. Moskwa 1959 r.
- J.W. Tiuleniew. Czerez tri wojny. Wyd. Moskwa 1960 r.
- G.A. Deborin. Wtoraja mirowaja wojna. Wyd. Moskwa 1958 r.
- Bronietankowyje i miechanizirowanyje wojska sowietskaj
armii /kratkij oczerk rozwitija i bojowego puti/. Wyd.
Moskwa 1958 r.
- A.J. Jeriomienko. Na znanie naprawleniji. Wyd. Moskwa 1959r.
- A.A. Chabzew. Trudnymi bogami. Wyd. Moskwa 1960 r.
- S. S. we. Porażenije germanskowo imperializma we wtoraj
mirowoj wojnie. Wyd. Moskwa 1960 r.
- K.P.S.S. i stroitelstwo wocrużonnych sił SSSR /1918-1941/.
Wyd. Moskwa 1959 r.
- J.W. Timochowicz. Sowietskaja awiacja w bitwie pod Kurskom.
Wyd. Moskwa 1959 r.
- Bitwa pod Moskwą. Wyd. MON 1956 r.
- Bitwa pod Stalingradem. Wyd. MON 1956 r.
- Bitwa pod Kurskiem. Wyd. MON 1956 r.
- J.S. c. o. Artilerija w bojach za rodinu. Wyd. Moskwa
1957 r.
- J. Markin. Kurskaja bitwa. Wyd. Moskwa 1958 r.

- F. Me... n... Panzer Battlers 1939 - 1945. London 1956
- H. D... Der Feldzug nach Stalingrad. Darmstadt 1955 r.
- J.M. Butlew. Bolszaja strategija. T.1. Wyd. Moskwa 1958 r.
- A.W. Karasjew. Leningradcy w gody blokady 1941 - 1943. Wyd. Moskwa 59 r.
- Müller Hildebrand. Suchoputnaja armija w Niemczech 1933-1945. T. 1-2 Wyd. Moskwa 1956 i 1958 r.
- Zbiorowe. Rokowyje reszki. Wyd. Moskwa 1958 r.
- Zbiorowe. Mirowaja wojna. Wyd. Moskwa 1957 r.
- P... Zniecow. Dni boje. Wyd. Moskwa 1959 r.
- M... kow. Kierczensko - Leodosyjskaja diesantnaja operacija 1941 - 1942. Wyd. Moskwa 1956 r.
- W.Morozow. Zapadnije Woronieża. Wyd. Moskwa 1956 r.
- Korespondencja szefów rządów ZSRR, USA i W.Brytanii. Wyd. MON 1960 r.
- S.Krassowskij. ... w awiacji. Wyd. Moskwa 1959 r.
- N.Popiel. W tie ... u poru. Wyd. Moskwa 1959 r.
- N.Popiel. Tanki ... wiernuli na zapad. Wyd. Moskwa 1960 r.
- Zbiorowe. Sowietckije partizany. Wyd. Moskwa 1961 r.
- B.Urlanis. Wojny i narodo-nasielenije Ewropy /Liudskije potieri wooriiżennych sił ewropejskich stran w wojnach XVII - XX wieka/. Moskwa 1960 r.
- A. Agrenicz. Zenitnaja artilerija. Wyd. Moskwa 1960 r.
- Wojenno polityczeskije tretiego perioda Wielikoj Oteczestwiennoj Wojny i rozwitije sowietckogo wojennogo iskustwa. Wyd. Akad. im.M.W.Frunze 1953 r.
- Rozgromienie niemieckiej Grupy Armii "Centrum" na Białorusi, Litwie i we wschodniej Polsce. Wyd. MON 1956 r.
- Krótki zarys strategiczny trzeciego okresu WVN ZSRR i działań wojennych na drugorzędnych frontach drugiej wojny światowej 1944 r./Materiały informacyjne/.Wyd.MON 1956r.
- Operacja krymska wojsk 4 Frontu Ukraińskiego w roku 1944. Wyd. MON 1954 r.
- Rozwój radzieckiej sztuki wojennej w trzecim okresie Wielkiej Wojny Narodowej ZSRR /rok 1944/. Wyd. MON 1956r.
- Rozgromienie wojsk niemiecko-faszystowskich w Polsce. Operacja wiślańsko-odrzańska /styczeń 1945r./ Wyd.MON 1956r.

- Balatońska operacja obronna /marzec 1945 r./ Wyd. MON 1956 r.
- Proryw podgotowlennoj oborony strełkowymi sojedienieniami. Wyd. Moskwa 1957 r.
- Inżynierowie wojska sowieckiej armii w ważniejszych operacjach W Wielkiej Ojczyźnianej Wojnie /zbiórka artykułów/. Wyd. Moskwa 1958 r.
- A.A. Sidorenko. Na mohylewskim naprawieniu. Wyd. Moskwa 1959 r.
- P.W. Daniłow. Radom-Łódzinskaja operacja. Wyd. Moskwa 1958r.
- Kratkij słowar operatiwno-takiczeskich i obszczewojennyh słow /terminów/. Wyd. Moskwa 1958 r.
- N. Bielajew. Likwidacja krupnoj okrużennoj gruppirowski Wojennaja Myśl nr 7/1946 r.
- A.P. Penczewskij. Maniowr okrużenia i opyt wojny. Wojennaja Myśl nr 10-11/1946 r.
- W. Sidorow. Wielikaja bitwa za Leningrad. Wojennyj Wiestnik nr 1/1948 r.
- K woprosu o bojowych diejstwijach w Karpatach. Biuletyn Informacyjny MON ZSRR 1944 r.
- Ispolzowanije wtorych eszełonow korpusa i armii w nastupeniji. Biuletyn Informacyjny MON ZSRR 1944 r.
- J. Gniedoj. Oswobożdenije Białorusi i Zapadnoj Ukrainy. Wojennyj Wiestnik nr 6/1954 r.
- J. Barbasin i A. Szymański. Rozgrom niemiecko-faszyistowskich wojsk w rejonie Jass, Kiszyniowa, w Rumynii i Bułgarii. Wojennyj Wiestnik nr 8/1954 r.
- R. Malinowski. Ze wspomień o jassko-kiszyniowskiej operacji /sierpień - wrzesień 1944 r./ Myśl Wojskowa nr 8/1959r./
- J. Kryskow. Obrona niemiecka w drugiej wojnie światowej. Przegląd Wojskowy. Łódź 1945 r.
- W. Czamański. Wyzwolenie prawobrzeżnej Ukrainy. Myśl Wojskowa nr 2/1956 r.
- S.P. Kuricchin. 43 armia w Witebskiej operacji. Wyd. Moskwa 1961r.

Wydrukowano w 250 egz.

Egz. nr 1 - 20 Katedra

Egz. nr 21-250 Bibl. Jawną

Wyk. Karpiński ppłk, Feret mjr.

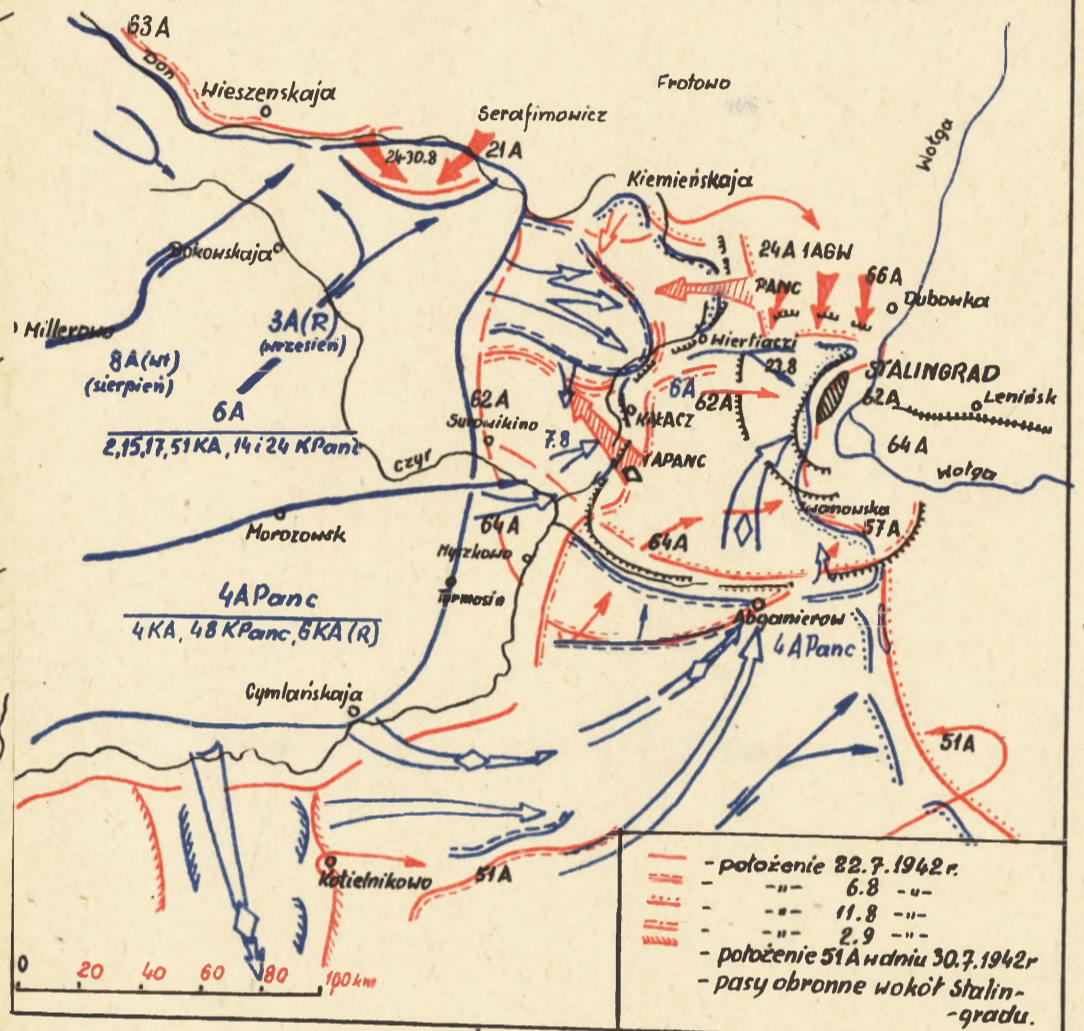
Druk. Cz.B.

Nr ks. 379/WW

OGÓLNY PRZEBIEG DZIAŁAŃ WOJENNYCH W KAMPANII LETNIO-JESIENNEJ 1942r. (MAJ - LISTOPAD 1942r)

Szkic nr 3

BITWA OBRONNA POD STALINGRADEM 12.7 - 8.11.1942r.

35 70 105 140 175 200 km

OGÓLNY PRZEBIEG DZIAŁAŃ WOJENNYCH W KAMPANII ZIMOWEJ 1942/1943r. (18.11.1942 - 30.3.1943r)

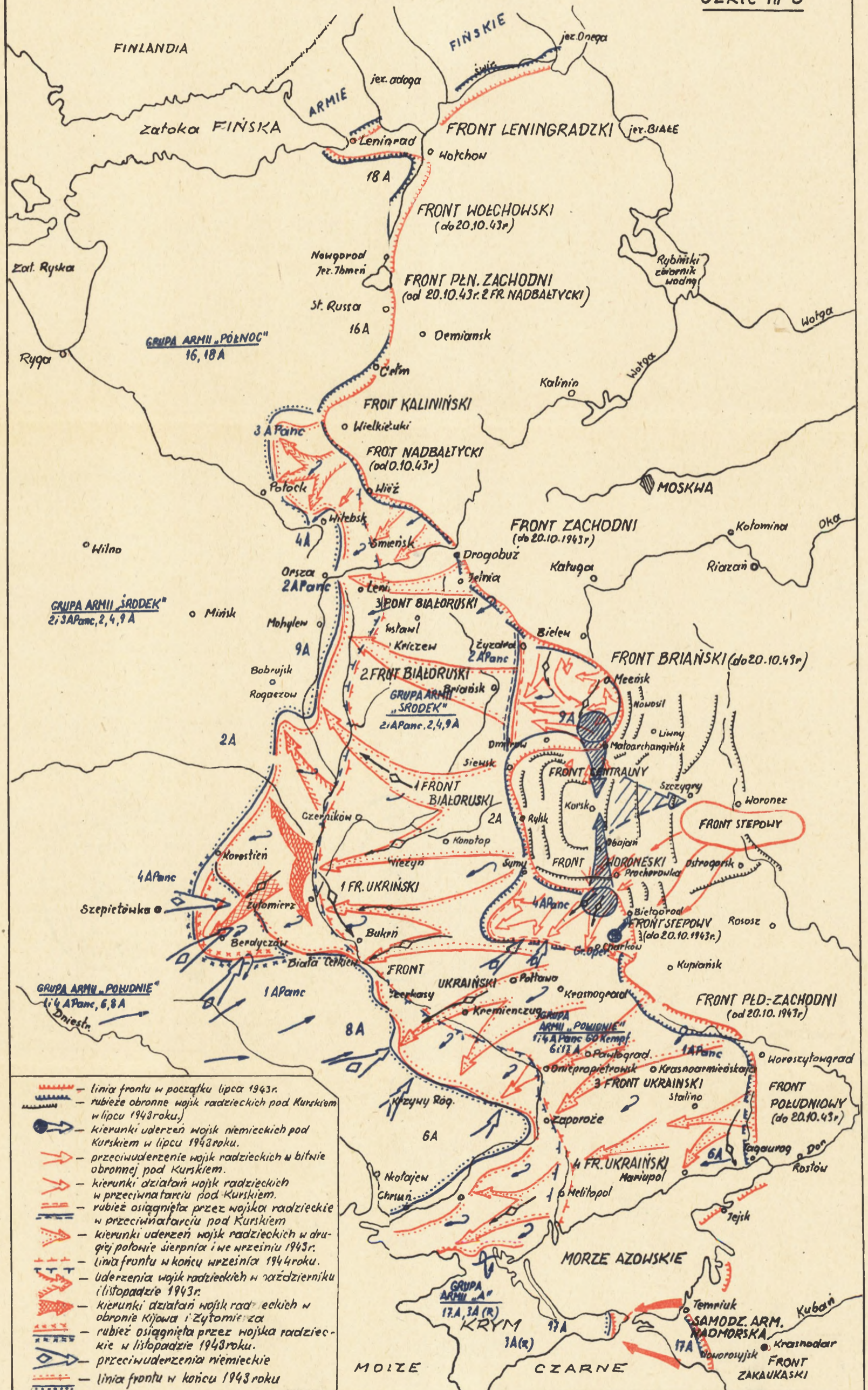
Szkic nr 4

OGÓLNY PRZEBIEG DZIAŁAŃ WOJENNYCH W KAMPANII LETNO-JESIENNEJ 1943r.

(5.7-31.12 1943r)

Szkic nr 5

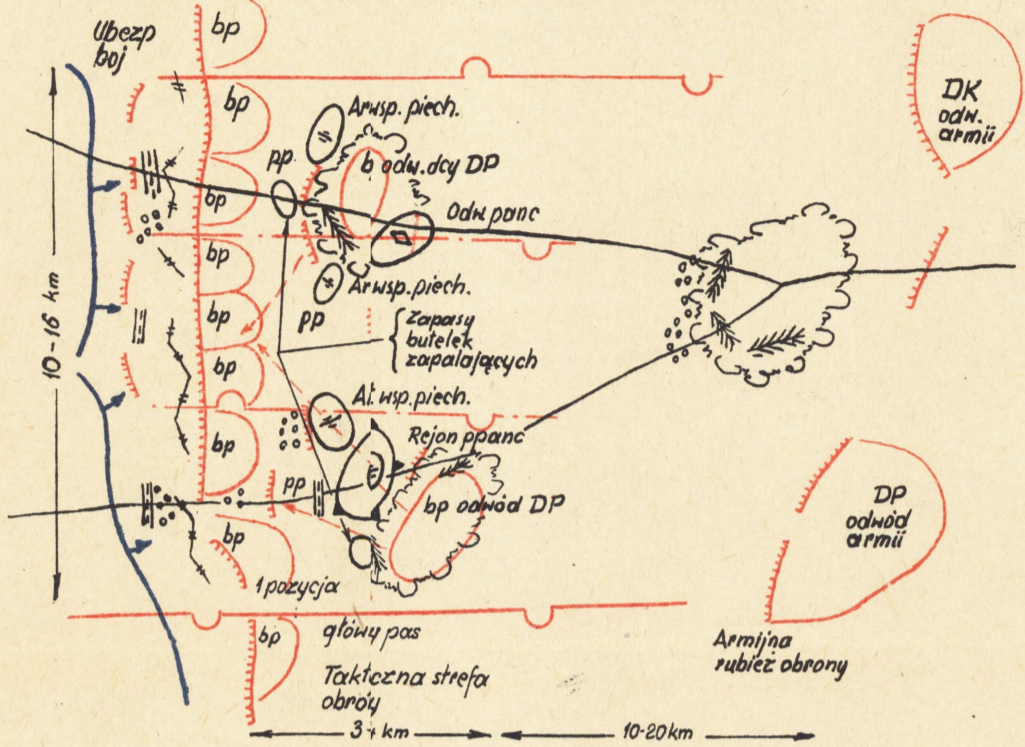

UGRUPOWANIE OBRONIE RADZIECKICH ZWIĄZKÓW TAKTYCZNYCH W LATACH 1941-1943

Szkic nr 6

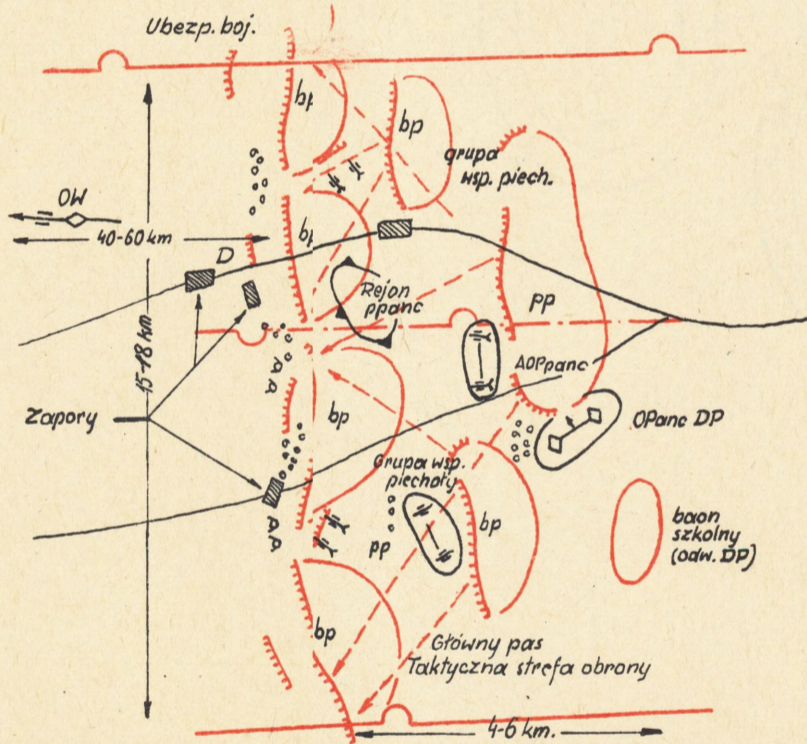
SCHEMAT-1

PRZYKŁAD UGRUPOWNIA BOJOWEGO DP NAJCZĘŚCIEJ SPOTYKANY W OKRESIE BITWY OBRONNEJ POD MOSKWA (1941r)

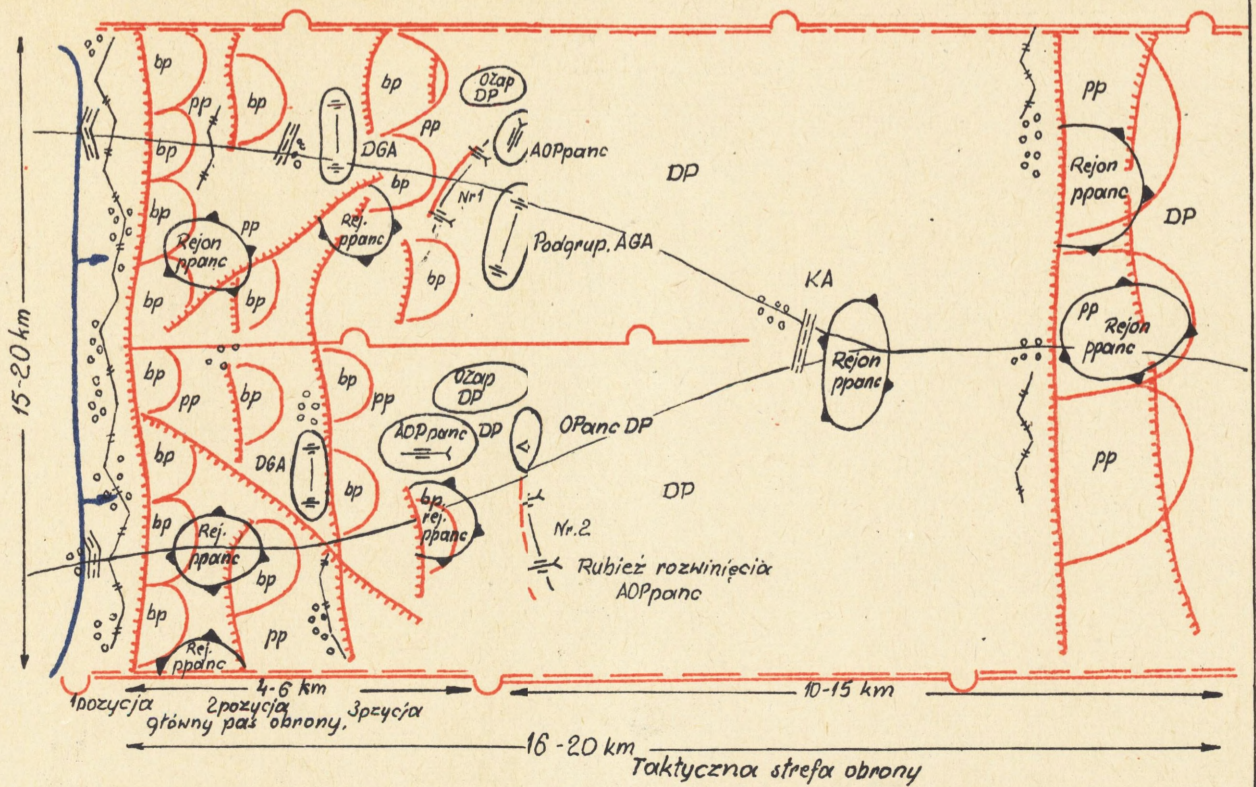
SCHEMAT-2

PRZYKŁAD UGRUPWANIA BOJOWEGO DP W OKRESIE BITWY OBRONNEJ POD STALINGRADEM (1942r)

SCHEMAT-3

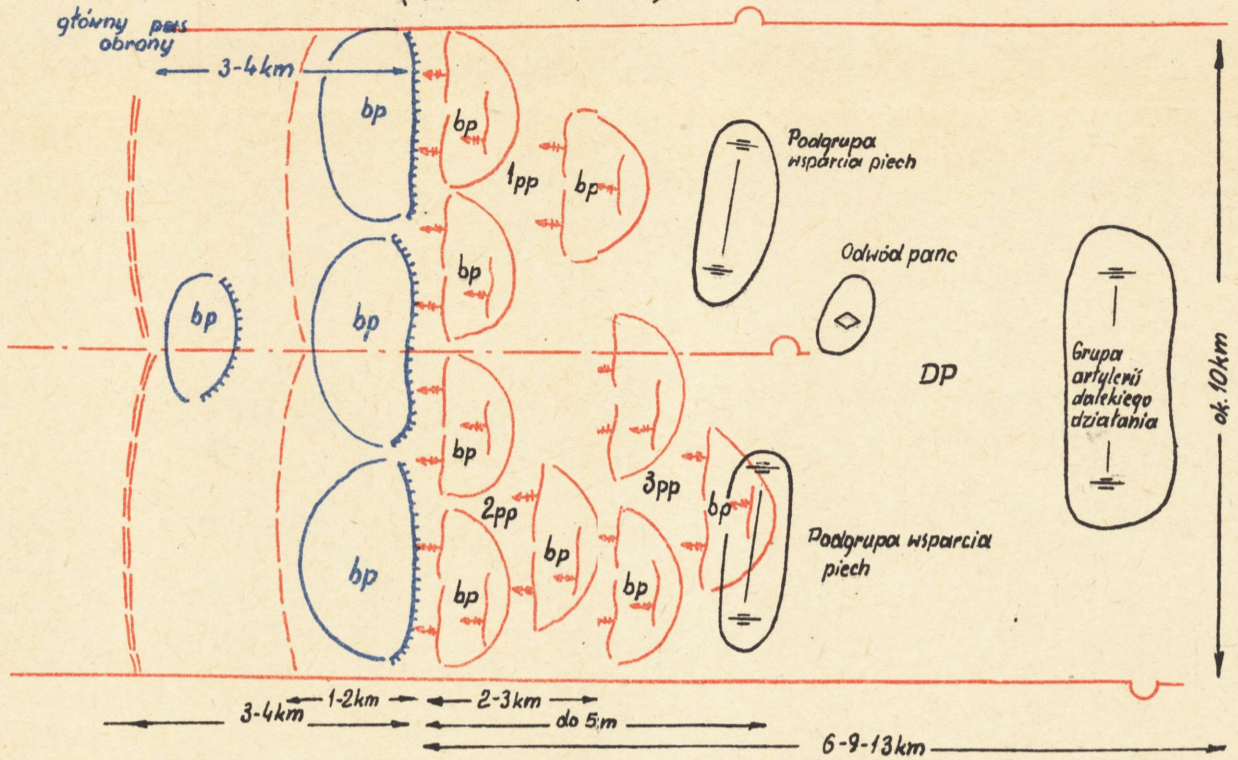
PRZYKŁAD UGRUPWANIA BOJOWEGO KA W OKRESIE BITWY OBRONNEJ POD KURSIEM (1943r)

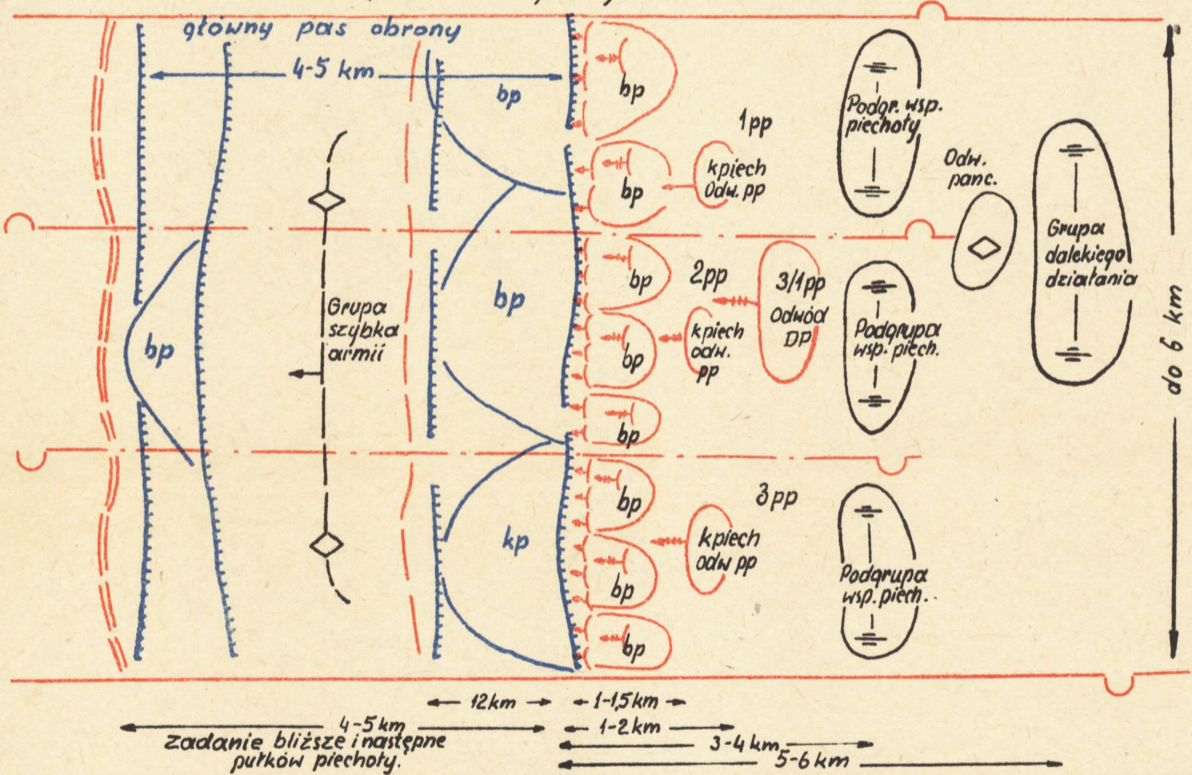
UGRUPOWANIE ZACZEPNE RADZIECKICH ZWIĄZKÓW TAKTYCZNYCH W LATACH 1941-1943

Szkic nr 7

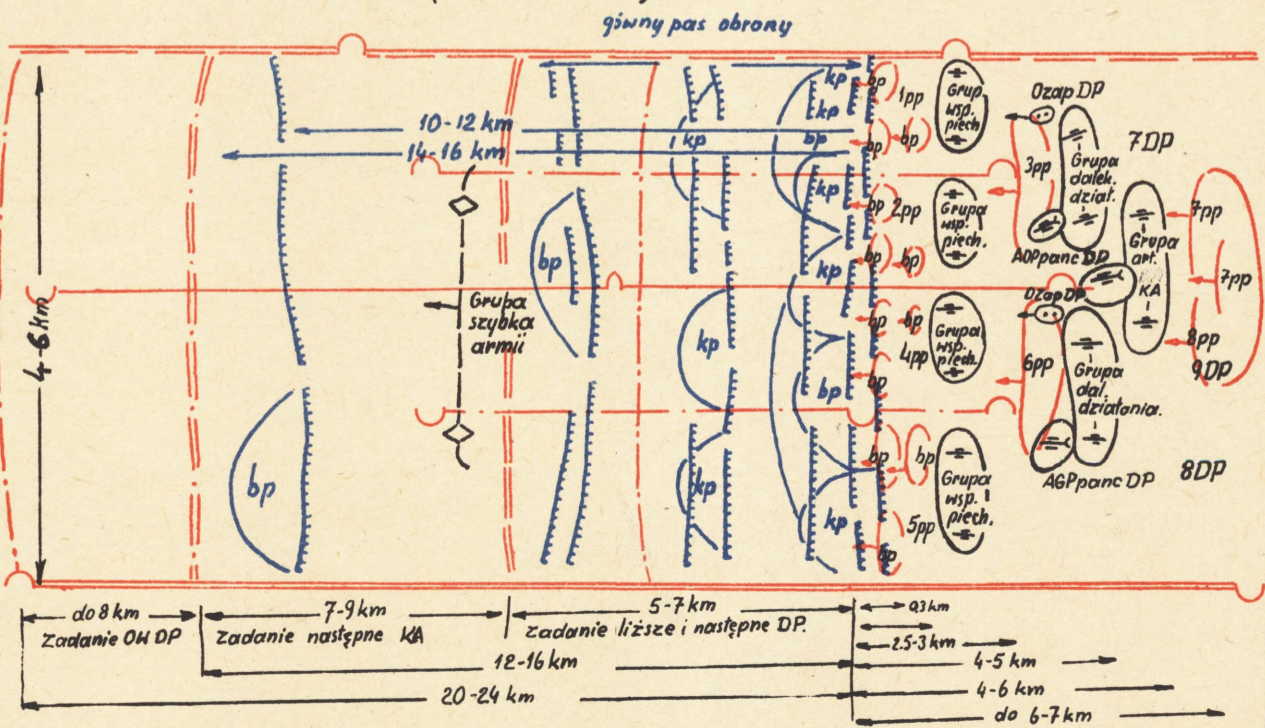
PRZYKŁAD UGRUPOWANIA BOJOWEGO DP W NATARGIU POD MOSKWĄ (W ZIMIE 1941/1942 r.)

PRZYKŁAD UGRUPOWANIA BOJOWEGO DP W NATARGIU POD STALINGRADEM (W ZIMIE 1942/1943 r.)

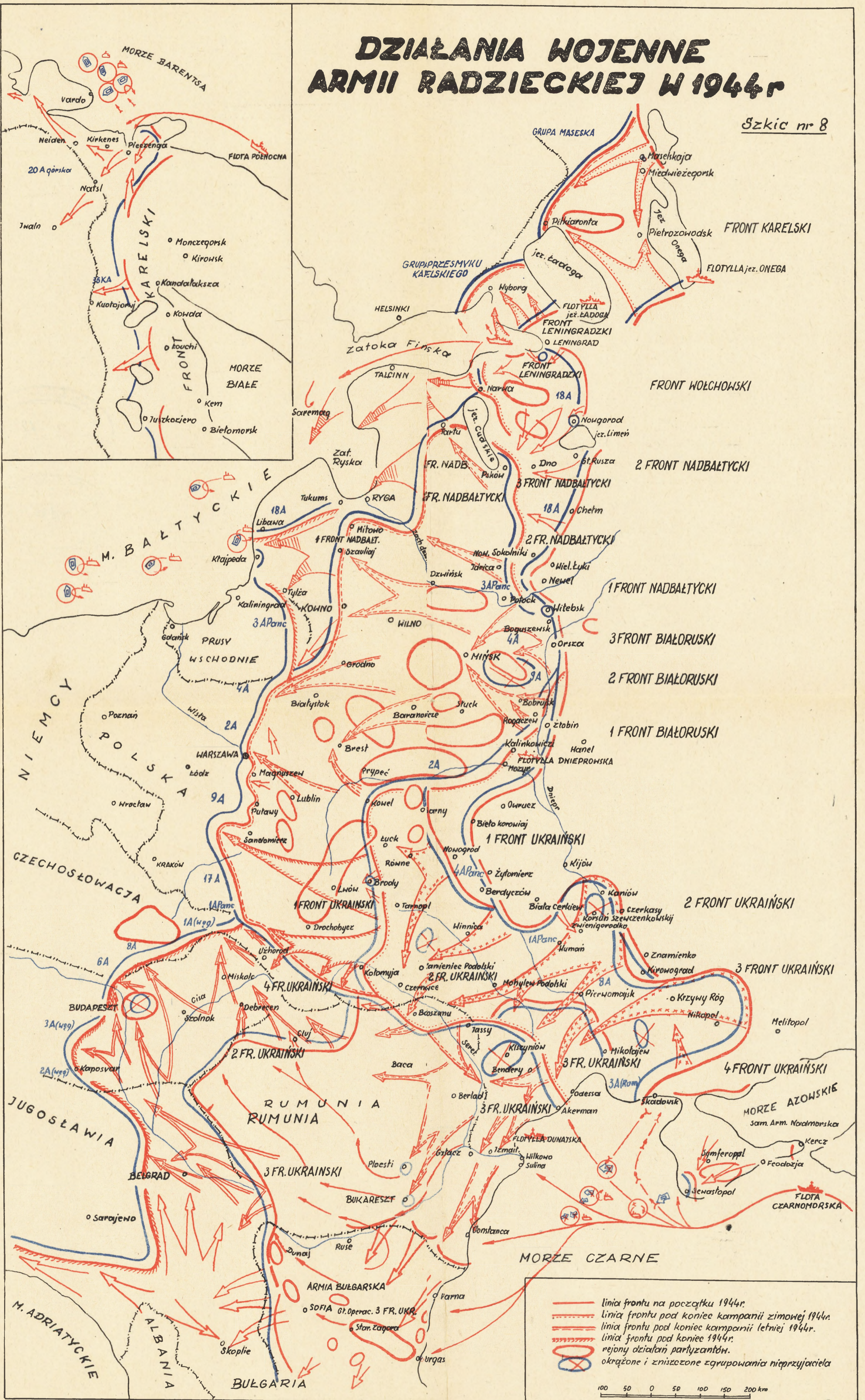

PRZYKŁAD UGRUPOWANIA BOJOWEGO KA i DP W NATARGIU POD KURSKIEM (W LECIE 194 r.)

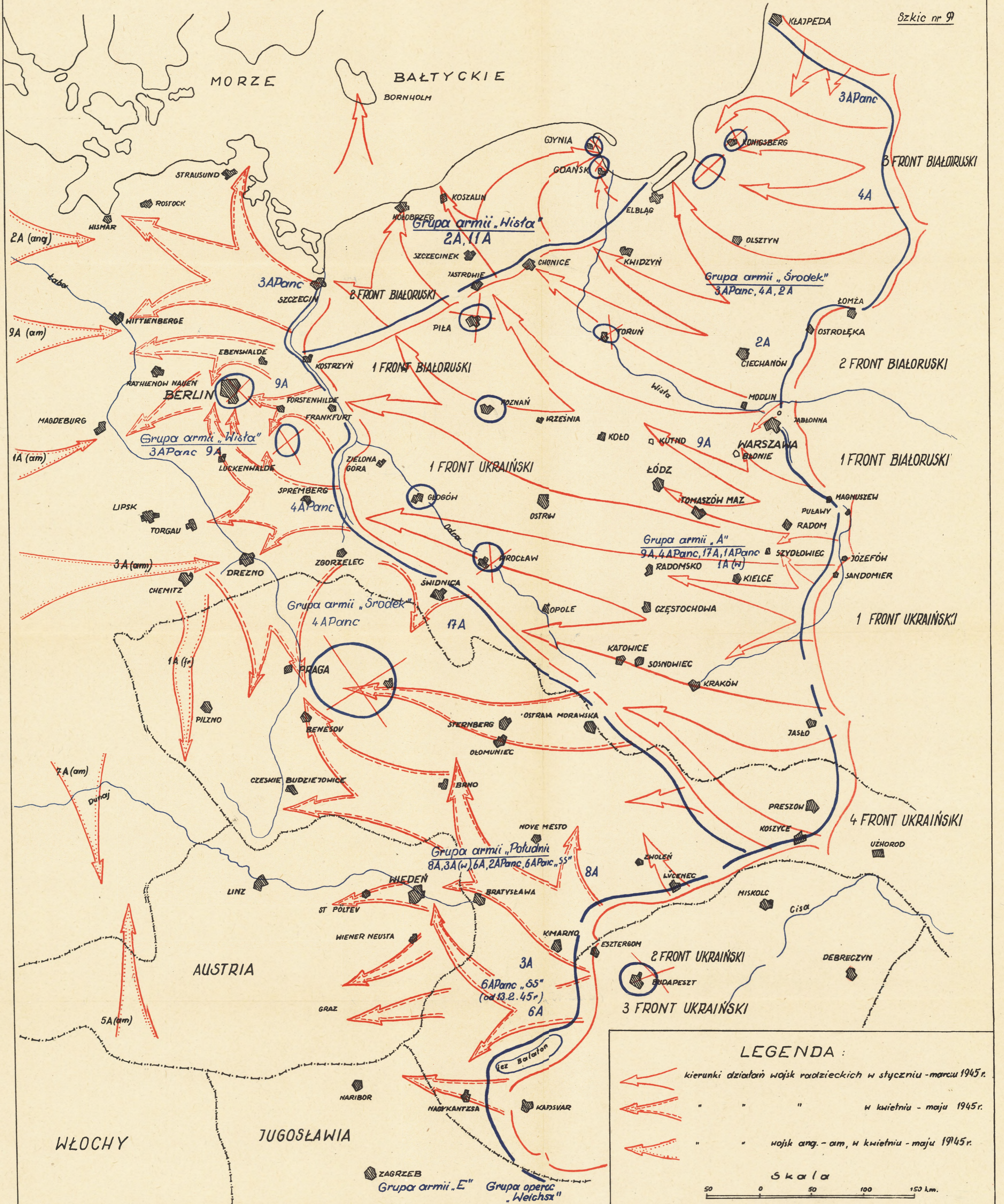
DZIAŁANIA WOJENNE ARMII RADZIECKIEJ W 1944r

Szkic nr 8

DZIAŁANIA WOJENNE ARMII RADZIECKIEJ W 1945 ROKU

Szkic nr 9

SCHEMAT CIĄGŁOŚCI OPERACJI STRATEGICZNYCH ARMII RADZIECKIEJ W 1944r.

Szkic nr 11

Gzas trwania operacji Nazwa operacji strategicznej.	Styczeń	Luty	Marzec	Kwiecień	Maj	Czerwiec	Lipiec	Sierpień	Wrzesień	Październik	Listopad	Grudzień
Rozgromienie wojsk niemieckich w rejonie Leningradu Nowogrodu.	16.1.1944r.											
Rozgromienie wojsk niemieckich na Ukrainie prawobrzeżnej i na Półwyspie Krymskim.	24.1.1944r.											
Rozgromienie wojsk niemieckich w Karelii i na przesmyku Karelskim.												
Rozgromienie wojsk niemieckich na Białorusi, Litwie i Wschodniej Polsce												
Rozgromienie wojsk niemieckich na Ukrainie zach. i południowej części Polski.												
Rozgromienie wojsk niemieckich w rejonie Jass i Kiszyniowa w Rumunii i Bułgarii.												
Rozgromienie wojsk niemieckich w Republikach Nadbałtyckich.												
Rozgromienie wojsk niemieckich na Węgrzech												
Rozbicie 20 armii górskiej (Laplandzkiej).												

Przerwa operacyjna.
29 dni

16.1.1944r.

24.1.1944r.

10.6.1944r.

29.6.1944r.

13.7.1944r.

20.8.1944r.

14.9.1944r.

6.10.1944r.

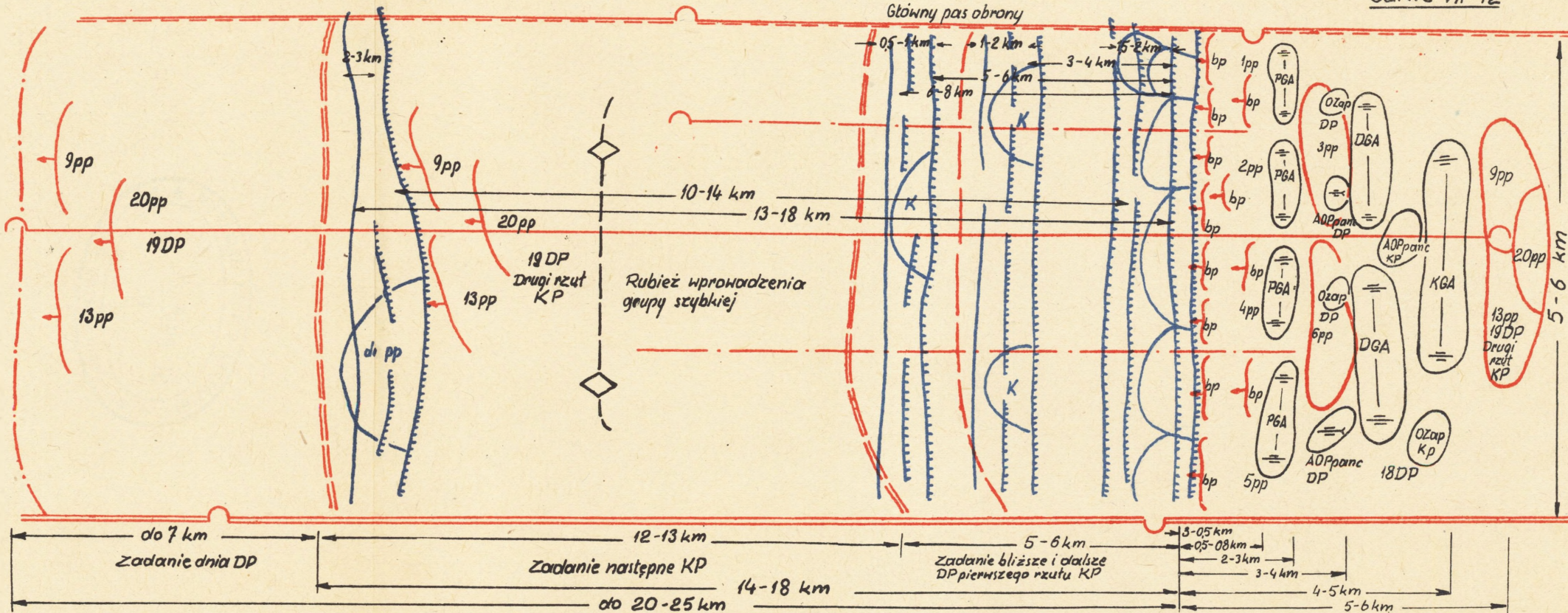
7.10.1944r.

UGRUPOWANIE I GŁĘBOKOŚĆ ZADAŃ KORPUSU PIECHOTY W NATARCIU 1944 r. (jeden z wariantów)

Dруги pas obrony

Główny pas obrony

Szkic nr 12

UGRUPOWANIE BOJOWE 30 KORPUSU PIECHOTY W BALATONSKIEJ OPERACJI OBRONNEJ (marzec 1945 rok)

Szkiec nr 13.

